

การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยภายใต้การปกครองระบอบเผด็จการพรรคเดียว:
กรณีศึกษา วีระบุรุษนักปฏิวัติซุนยัตเซนสู่การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตย
เต็มรูปแบบของไต้หวัน

THE STRUGGLE FOR DEMOCRACY UNDER ONE-PARTY DICTATORSHIP:
A CASE STUDY OF REVOLUTIONARY HERO SUN YAT-SEN TOWARDS
TAIWAN'S FULL DEMOCRATIC TRANSITION

¹สุรพล ซาเสน และ ²สุทธิพงษ์ สุทธิลักษณ์กุล

¹Surapon Zasen and ²Suthipong Suthilaksamunigul

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ประเทศไทย

Ubon Ratchathathani Rajabhat University, Thailand

¹Surapon_cream@hotmail.com

Received: June 26, 2025; **Revised:** August 14, 2025; **Accepted:** August 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยภายใต้การปกครองระบอบเผด็จการพรรคเดียว: กรณีศึกษา วีระบุรุษนักปฏิวัติซุนยัตเซนสู่การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยเต็มรูปแบบของไต้หวัน โดยการศึกษาวิจัยด้วยการใช้เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดเวทีสนทนาซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการแสวงหาข้อมูลผ่านการสนทนาเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านการการต่างประเทศและค้นคว้าตำรา หนังสือ บทความวิจัย และการสัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาวิธี ซึ่งสามารถวิเคราะห์และจำแนกผลของการศึกษาวิจัยสามารถสรุปออกเป็น 5 แนวทาง คือ (1) ระบบการเมืองของการเคลื่อนไหวและพลวัตการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย (2) ความชอบธรรมการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองแบบหนึ่งประเทศสองระบบ (3) เสถียรภาพและความมั่นคงของรัฐบาลประชาธิปไตยโดยประชาชน (4) การส่งเสริมวัฒนธรรม

¹รองศาสตราจารย์ ดร.คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

²อาจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ท้องถิ่นและพื้นที่อัตลักษณ์ของชาวไต้หวัน (5) อำนาจอธิปไตยและความท้าทายต่ออำนาจรัฐจีนเพื่อการเป็นรัฐเอกราชของไต้หวัน

คำสำคัญ: พลวัตการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย, การปกครองระบบเผด็จการพรรคเดียว, การเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยเต็มรูปแบบ, วีระบุรุษนักปฏิวัติ.

Abstract

The objective of this research was to study the dynamics of struggles for democracy under one-party dictatorship government: a case study of revolutionary hero Sun Yat-Sen towards full democratic transition of Taiwan. The tools used in this study included in-depth interviews and group seminars. It was qualitative research by gathering information through: conversations and in-depth interviews with foreign affairs experts; and information searched from books, textbooks, and various research articles. The data could be conclusively analyzed and classified in 5 courses including: (1) political system of the movements and dynamics of the struggles for democracy; (2) legitimacy of political change to one country with two systems; (3) stability and security of democratic government by the people; (4) promotion of local culture and restoration of Taiwanese's identity; and (5) sovereignty and challenges towards China's state power for being an independent state of Taiwan.

Keywords: dynamics of struggles for democracy; one-party dictatorship government, transitions towards full democracy; revolutionary hero

บทนำ

ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเขตการปกครองไต้หวันเกิดขึ้นจากความขัดแย้งภายในประเทศโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศจีน (The Chinese Communist Party) กับรัฐบาลจีนคณะชาติได้สู้รบในสงครามกลางเมือง (civil war) นับตั้งแต่ปีคริสต์ศักราช 1945-1949 (พุทธศักราช 2588 ถึงพุทธศักราช 2492) ในที่สุดพรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นฝ่ายชนะและสถาปนาเป็นสาธารณรัฐประชาชนจีน (the people republic of China) รัฐบาลจีนคณะชาติอพยพหนีไปยังเกาะไต้หวัน และได้ประกาศให้กรุงไทเป (Taipei) เป็นเมืองหลวงชั่วคราวของจีนและพรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นกบฏ โดยทั้งสองฝ่ายต่างอ้างสิทธิเป็นรัฐบาลที่ถูกต้องของจีน เหตุการณ์ดังกล่าวได้แบ่งจีนออกเป็น 2 ฝ่าย คือ จีนคอมมิวนิสต์กับจีนคณะชาติหรือไต้หวัน และ การเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์ของไต้หวันมีความน่าสนใจ

มากขึ้นในปัจจุบัน สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งคือจีนกำลังมีบทบาทอย่างมากในทางการเมืองระหว่างประเทศ และปัจจัยจากการดำเนินนโยบาย จีนเดียว (one China policy) ของจีนได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการเมืองระหว่างประเทศของไต้หวัน เนื่องจากไต้หวันมีอัตลักษณ์แห่งชาติอย่างเป็นทางการคือ สาธารณรัฐจีน (republic of China: ROC) ที่มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์การเมืองของจีนตั้งแต่สมัย การปฏิวัติจีนเมื่อปีคริสต์ศักราช 1911 (พุทธศักราช 2454) และรัฐบาลก๊กมินตั๋ง (Kuomintang: KMT) หรือคณะชาติได้แพ้สงครามให้แก่พรรคคอมมิวนิสต์ที่ปกครองจีนในปัจจุบัน แม้ว่าหลังจากรัฐบาลก๊กมินตั๋งหลบหนีมาสู่เกาะไต้หวันเมื่อปีคริสต์ศักราช 1949 (พุทธศักราช 2492) ประเทศต่างๆ จำนวนมาก ยังคงรับรองความเป็นรัฐของไต้หวัน แต่ไต้หวันต้องประสบปัญหาทางอัตลักษณ์อย่างมากเมื่อได้สูญเสีย ฐานะตัวแทนชาวจีนในองค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ให้กับสาธารณรัฐประชาชนจีน (The People's Republic of China: PRC) เมื่อปีคริสต์ศักราช 1971 (พุทธศักราช 2511) และสหรัฐซึ่งเป็นมหาอำนาจฝ่ายโลกเสรีที่ให้การรับรองไต้หวัน ได้เปลี่ยนมามีความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนและ ยอมรับนโยบายจีนเดียวของจีนเมื่อปีคริสต์ศักราช 1979 (พุทธศักราช 2519) ขณะที่รัฐบาลจีนถือว่า ไต้หวันเป็นมณฑลหนึ่งของจีน แต่ในทางพฤตินัยนั้นไต้หวันยังมีการบริหารประเทศแยกต่างหากจากรัฐบาลจีนบนแผ่นดินใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะที่ถือว่าไต้หวันไม่มีลักษณะเป็นรัฐเอกราชในทางนิตินัย แต่ถือเป็นรัฐเอกราชในทางพฤตินัยทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจอีกแนวทางหนึ่งด้วย แม้ว่าการสร้างความ เป็นรัฐเอกราชของเขตการปกครองไต้หวันจะมีปัญหาและอุปสรรคมากมายก็ตาม (กระทรวงการ ต่างประเทศ 2565) และด้านนโยบายของไต้หวันต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ปีคริสต์ศักราช 1949 (พุทธศักราช 2492) ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้เป้าหมายหลักของไต้หวันในยุคสงครามเย็นคือการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศค่ายโลก เสรี อาทิ ฟิลิปปินส์และไทยเพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์และสาธารณรัฐประชาชนจีน ต่อมาภายหลังจากที่ สหรัฐอเมริกาได้ถอนตัวจากสงครามเวียดนาม ไต้หวันได้พยายามสร้างความสัมพันธ์กับอาเซียน แต่ปัญหาก็พบได้ทำให้อาเซียนหันไปสร้างความร่วมมือกับสาธารณรัฐประชาชนจีน จนกระทั่งปัญหาก็พบเจอกับ สิ้นลง ไต้หวันจึงได้โอกาสพัฒนาความสัมพันธ์กับอาเซียน โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจในคริสต์ศักราช 1990 (พุทธศักราช 2533) ด้วยการประกาศ “นโยบายมุ่งใต้” ในปีคริสต์ศักราช 1991 (พุทธศักราช 2534) อย่างไรก็ตาม การชูประเด็นเรื่องเอกราช โดยผู้นำไต้หวันในช่วงต่อๆ มา ได้ทำให้โอกาสของไต้หวันที่จะพัฒนาความสัมพันธ์กับอาเซียนต้องสะดุดลงอีกครั้งประวัติศาสตร์ด้านชาติพันธุ์ของชนพื้นเมืองชาว ไต้หวันมีมากกว่า 20 เผ่าบนเกาะไต้หวัน แต่ในปัจจุบันเหลืออยู่เพียง 10 เผ่า ชาวพื้นเมืองไต้หวันสามารถ แบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือกลุ่ม ชาวพื้นเมืองพื้นราบประกอบด้วย อามิส (Amis) คาวาลัน (Kavalan) และซัว (Tsou) และกลุ่มชาวพื้นเมืองภูเขา ประกอบด้วย ซาซีอิต (Saisiat) ทาโรโกะ (Taroko) บุนนุน (Bunun) พูยุม่า (Puyuma) ไผ่หวัน (Paiwan) ยามิ (Yami) รุกไค (Rukai) เทา (Thao) และอตาโยล (Atayal) เขตการปกครองไต้หวัน (กระทรวงการต่างประเทศ 2565) มีการปกครองด้วยระบอบ ประชาธิปไตยอันมีประธานาธิบดีเป็นประมุข สภานิติบัญญัติไต้หวัน (Legislative Yuan) นั้นมีโครงสร้าง

ประกอบด้วย สมาชิกทั้งหมด 113 ที่นั่ง โดยในการเลือกตั้งครั้งนี้จะแบ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขต 73 ที่นั่ง แบบบัญชีรายชื่อ 34 ที่นั่ง และ 6 ที่นั่งที่สงวนไว้สำหรับชาวพื้นเมืองใต้หวัน (ชาวจีนฮากกาและฮกเกี้ยน) โดยมีวาระดำรงตำแหน่งวาระละ 4 ปี (สำนักข่าวกรองแห่งชาติ 2568) มีการแบ่งอำนาจการปกครองออกเป็น 5 อำนาจที่เป็นอิสระไม่ก้าวกำกันและคานอำนาจซึ่งกันและกันไปในตัวด้วยซึ่งเรียกโดยทั่วไปว่าสภาคือ สภานิติบัญญัติ (legislative Yuan) สภาบริหาร (executive Yuan) สภาตุลาการ (judicial Yuan) สภาควบคุม (control Yuan) หน้าที่เป็นฝ่ายตรวจสอบและสภาสอบคัดเลือก (examination Yuan) เพื่อทำหน้าที่จัดสอบคัดเลือกข้าราชการต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยภายใต้การปกครองระบอบเผด็จการพรรคเดียว: กรณีศึกษา วีระบุรุษนักปฏิวัติขุนยัตเซนสู่การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยเต็มรูปแบบของไต้หวัน เพื่อจะได้เป็นข้อมูลและแนวทางในการต่อสู้ประชาธิปไตยของชนชั้นต่างๆต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยภายใต้การปกครองระบอบเผด็จการพรรคเดียว: กรณีศึกษา วีระบุรุษนักปฏิวัติขุนยัตเซนสู่การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยเต็มรูปแบบของไต้หวัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บทความวิชาการและงานวิจัยทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทยและการวิจัยครั้งนี้เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยจะใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (documentary research) เป็นวิธีการหลัก โดยข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาจะรวบรวมขึ้นจากแหล่งต่างๆ เพื่อศึกษาการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยภายใต้การปกครองระบอบเผด็จการพรรคเดียว: กรณีศึกษาวีระบุรุษนักปฏิวัติขุนยัตเซนสู่การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยเต็มรูปแบบของไต้หวัน ดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) ได้แก่ นโยบายต่างประเทศ มติและข้อตกลงระหว่างประเทศ เอกสารทางการ แถลงการณ์ คำปราศรัย และสุนทรพจน์ ตลอดจนบทสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการชาวไทยและชาวไต้หวัน กระทรวงการต่างประเทศ รวมถึงเจ้าหน้าที่ระดับสูงของสำนักงานเศรษฐกิจและวัฒนธรรมไทเป ประจำประเทศไทย

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ได้แก่ เอกสารการวิจัย ที่ค้นคว้าจากหนังสือ ตำราวิชาการ บทความจากวารสารวิชาการงาน วิจัยและวิทยานิพนธ์ ข่าวและบทความวิเคราะห์และรายงานข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

3. สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการรวบรวม จะถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis)

ผลการวิจัย

การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยภายใต้การปกครองระบอบเผด็จการพรรคเดียว: กรณีศึกษา วีระบุรุษนักปฏิวัติขุนยัตเซนสู่การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยเต็มรูปแบบของไต้หวัน สามารถสรุปวิเคราะห์ออกเป็น 6 แนวทาง ดังนี้

1. ระบบการเมืองของการเคลื่อนไหวและพลวัตการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย พบว่า ความขัดแย้งระหว่างจีนและไต้หวัน เป็นความขัดแย้งจากความเชื่อที่แตกต่างกันทางการเมือง จนกลายเป็นการแบ่งฝ่ายกันอย่างชัดเจน อีกทั้งยังมีที่ย้ายกลับไปถึงช่วงเวลาที่จีนเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย (กมลชนก โตสงวน 2565) ในช่วงท้ายของการปกครองยุคราชวงศ์ราชวงศ์ชิงที่ปกครองประเทศอยู่ในเวลานั้นต้องเผชิญกับความเสื่อมถอยจากปัจจัยหลายประการ โดยความไม่พอใจของประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวฮั่นที่มีต่อราชวงศ์ผู้ปกครองซึ่งเป็นชาวแมนจู ความพ่ายแพ้ในการทำสงครามกับชาติตะวันตกและถูกประเทศผู้ชนะเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ จนในที่สุดก่อให้เกิดการปฏิวัติซินไฮ่ที่ประชาชนรวมตัวกันต่อสู้กับราชสำนัก ภายใต้การนำของ ดร.ซุนยัตเซน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจีนอย่างยิ่งใหญ่เป็น ครั้งแรกซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากโลกเก่าสู่โลกใหม่ และการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากการเสื่อมถอยอย่างสูงสุดในราชวงศ์ชิงโดยสมัยที่ฮ่องเต้ถูกนรธาบอำนาจไปหมดจากสจากพระนางซูสีไทเฮาหญิงบำนาญที่จิตใจโหดร้ายทารุณที่เร่งให้ราชวงศ์ชิงถึงกาลหายนะโดยเร็วที่สุด จนนำไปสู่การสละราชสมบัติของจักรพรรดิที่เป็นระบอบอำนาจเหนือคนจีนทั้งแผ่นดินมากกว่า 2,000 ปีต้องถูกยกเลิกไปหรือล้มล้างไปด้วย และการก่อตั้งสาธารณรัฐจีนในที่สุด (Ministry of foreign affairs the people's republic of China 2025) หลังสถาปนาก็ยังเกิดความขัดแย้งทางการเมืองภายในจีนยังดำเนินการต่อไป (มันชีรา 2558, วัชร ชิวโกเศรษฐ 2568) และการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีคนแรกของดร.ซุนยัตเซน (Sun Yut Zen) ในช่วงระยะเวลาสั้นโดยนำคำขวัญของนักปฏิวัติฝรั่งเศสคือ เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ และหลักปรัชญาการเมืองการปกครองของ ดร.ซุนยัตเซน (หยาง หลีกวงและสมลักษณ์ สว่างโรจน์ 2565) ยึดหลักสิทธิไตรราษฎร์ ได้แก่ (1) หลักเอกราชของชาติ (2) หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน และ (3) หลักความยุติธรรมในการครองชีพ ทั้งสิ้นล้วนเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของปวงชนโดยแท้ ส่วนการกู้ชาติในแนวทางของท่านคือการปฏิวัติ การปฏิวัติในแนวทางของท่านก็คือการโค่นล้มระบอบการปกครองแบบพระเจ้าจักรพรรดิให้เป็นประชาธิปไตย และหยวนชื้อข่าย (Hywn Chux Khay) อดีตขุนนางซึ่งมีอำนาจทางการเมืองได้ประกาศเป็นประธานาธิบดีทางภาคเหนือ และสถาปนาตนเองขึ้นเป็นจักรพรรดิในปีคริสต์ศักราช 1915 (พุทธศักราช 2458) ก็แค่ระยะเวลาสั้นเพราะเป็นผู้นำได้เพียง 83 วัน ก็ต้องสละราชบัลลังก์เพราะทนกระแสต่อต้านจากทั่วประเทศไม่ไหว ก่อนที่จะเสียชีวิตลงในปีคริสต์ศักราช 1916 (พุทธศักราช 2459) ส่วน ดร.ซุนยัตเซนเป็นผู้นำคนแรกของพรรคก๊กมินตั๋งในปีคริสต์ศักราช 1919 (พุทธศักราช 2462) และเสียชีวิตในปีคริสต์ศักราช 1925 (พุทธศักราช 2468) ขณะที่สหภาพโซเวียตมีการปฏิวัติสังคมนิยมในเดือนตุลาคม คริสต์ศักราช 1917 (พุทธศักราช 2460) ทำให้ลัทธิมาร์กซ์-เลนินเข้ามาสู่ประเทศจีน ทำให้กลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้าที่ต้องการแนวทางเพื่อช่วยเหลือประเทศได้นำหลักการนี้มาใช้

และยึดหลักคอมมิวนิสต์รัสเซียเป็นแบบอย่างในการก่อตั้ง “พรรคคอมมิวนิสต์” แห่งประเทศจีนขึ้นในปีคริสต์ศักราช 1921 (พุทธศักราช 2462) แม้พรรคคอมมิวนิสต์และพรรคก๊กมินตั๋งจะมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน แต่ในระยะแรกทั้งสองฝ่ายยังคงมีความร่วมมือระหว่างกันอยู่นั่นคือ การต่อต้านระบอบจักรพรรดิ จนกระทั่งการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของเจียงไคเช็ค (Chiang Kai-Shek) ของพรรคก๊กมินตั๋งได้ดำเนินการสถาปนาจีนคณะชาติและประกาศตัดความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์จนนำไปสู่สงครามภายในประเทศระหว่างทั้งสองฝ่าย

2. ความชอบธรรมการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองแบบหนึ่งประเทศสองระบบ พบว่าได้หัวนเป็นส่วนศักดิ์สิทธิ์และแยกออกจากดินแดนของจีนไม่ได้ ด้วยเหตุผลที่ทราบกันดีอยู่แล้ว ได้หัวนจึงถูกแยกออกจากแผ่นดินใหญ่ตั้งแต่ปีคริสต์ศักราช 1949 (พุทธศักราช 2492) การที่จีนจะรวมชาติใหม่โดยสมบูรณ์เป็นปณิธานร่วมกันของชาวจีนทั้งในประเทศและต่างประเทศ และพรรคคอมมิวนิสต์จีนและรัฐบาลจีนถือว่าสาเหตุสำคัญของการรวมประเทศอย่างสันติของจีนเป็นภารกิจ ทางประวัติศาสตร์ของจีน และได้ใช้ความพยายามอย่างยืดยาวเพื่อจุดประสงค์นี้ (Ministry of foreign affairs the people's republic of China 2025) รัฐบาลจีนได้เสนอข้อเสนอรวมประเทศอย่างสันติย้อนกลับไปในปีคริสต์ศักราช 1950 (พุทธศักราช 2493) ในเดือนพฤษภาคมคริสต์ศักราช 1995 (พุทธศักราช 2498) นายกรัฐมนตรีโจว เอินไหล (Zhou Enlai) กล่าวว่า “เมื่อเงื่อนไขเอื้ออำนวย ชาวจีนก็เต็มใจที่จะพยายามปลดปล่อยได้หัวนด้วยสันติวิธี” ในเดือนพฤษภาคมคริสต์ศักราช 1960 (พุทธศักราช 2503) และประธานเหมา เจ๋อตง (Mao Zedong) ได้กล่าวเน้นย้ำอีกว่าหากได้หัวนกลับคืนสู่มาตุภูมิ ยกเว้นการต่างประเทศที่ต้องจัดการโดยหน่วยงานระดับชาติ อำนาจทางการเมือง การเมืองทั้งหมดและอำนาจในการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่อาจมอบหมายให้ทางการได้หัวนได้ นี่คือการมาของแนวคิด “หนึ่งประเทศ สองระบบ” ในเดือนมกราคมคริสต์ศักราช 1979 (พุทธศักราช 2522) เติ้งเสี่ยวผิง (Deng Xiaoping) ได้พัฒนาแนวคิด “หนึ่งประเทศ สองระบบ” และชี้ให้เห็นว่า “ตราบใดที่ได้หัวนกลับคืนสู่อ้อมกอดของมาตุภูมิ เราจะเคารพความเป็นจริงและระบบที่มีอยู่เท่านั้น” เมื่อวันที่ 30 กันยายน คริสต์ศักราช 1981 (พุทธศักราช 2524) (สิทธิพล เครือรัฐติกาลและคณะ 2558) นายเย่ เจียหยิง (Ye Jianying) ประธานคณะกรรมการประจำสภาประชาชนแห่งชาติของจีนได้ยื่นข้อเสนอ 9 ประการอย่างเป็นทางการเพื่อนำไปสู่การรวมแผ่นดินใหญ่และได้หัวนกลับคืนมาอย่างสันติ ด้วยกล่าวนั้นย้ำอีกว่า “หลังจากที่จีนรวมเป็นหนึ่งเดียว ได้หัวนอาจกลายเป็นเขตปกครองพิเศษ อาจมีการปกครองตนเองในระดับสูงและอาจรักษากองกำลังทหารไว้ได้ รัฐบาลแห่งชาติจะไม่แทรกแซงกิจการท้องถิ่นของได้หัวน” “ระบบเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันของได้หัวนจะยังคงไม่เปลี่ยนแปลง วิธีชีวิตจะไม่เปลี่ยนแปลง และความสัมพันธ์ ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมกับต่างประเทศจะไม่เปลี่ยนแปลง” บทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดตั้งเขตบริหารพิเศษถูกเพิ่มเข้าไปในรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ผ่านการประชุมสภาประชาชนแห่งชาติสมัยที่ 5 ในปีคริสต์ศักราช 1982 (พุทธศักราช 2525) โดยให้พื้นฐานทางกฎหมายในการบรรลุผลสำเร็จของ “หนึ่งประเทศ สองระบบ” เมื่อวันที่ 30 มกราคม คริสต์ศักราช 1995 (พุทธศักราช 2538) ประธานาธิบดีเจียง เจ๋อหมิน (Jiang Zemin) กล่าว

สุนทรพจน์สำคัญเรื่องข้อเสนอแปดประการสำหรับการปรับปรุงความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบในระยะปัจจุบัน และเร่งกระบวนการรวมประเทศอย่างสันติของจีน

ดังนั้น แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ของเติ้งเสี่ยวผิง (Deng Xiaoping) เกี่ยวกับ “หนึ่งประเทศ สองระบบ” มีความก้าวหน้าเมื่อคำนึงถึงความเป็นจริงของไต้หวัน ทั้งสนับสนุนอธิปไตยของรัฐบาลจีนและคำนึงถึงเงื่อนไขเฉพาะของไต้หวันอย่างเต็มที่ตามแนวคิด “หนึ่งประเทศ สองระบบ” สองระบบจะถูกนำไปใช้ภายในรัฐอธิปไตยของสาธารณรัฐประชาชนจีน บนสมมติฐานของจีนเดียว หน่วยงานหลักของประเทศจะปฏิบัติตามระบบสังคมนิยมในขณะที่ระบบทุนนิยมและวิถีชีวิตที่มีอยู่ในไต้หวัน จะยังคงไม่เปลี่ยนแปลงเป็นระยะเวลานาน แนวคิดนี้มีความยืดหยุ่นสูงโดยให้การแสดงออก อย่างเต็มที่ถึงหลักการในการนำมาซึ่งการรวมประเทศของจีนและการสนับสนุนอธิปไตยของตนและคำนึงถึงประวัติศาสตร์และความเป็นจริงของไต้หวัน อย่างเต็มที่

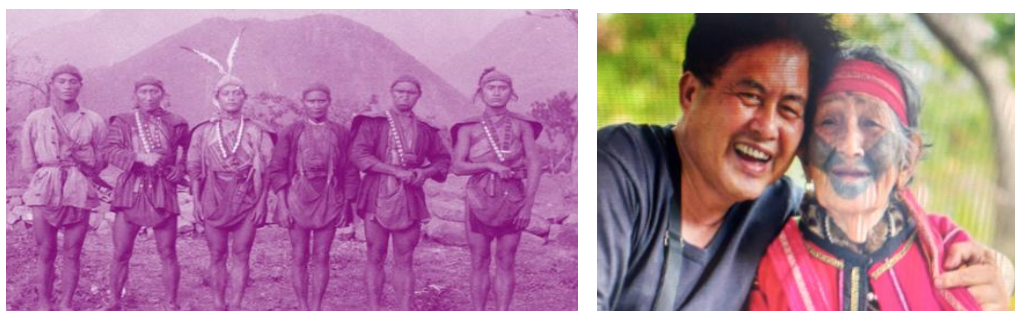
3. เสถียรภาพและความมั่นคงของรัฐบาลประชาธิปไตยโดยประชาชน พบว่า ปีคริสต์ศักราช 2024 (พุทธศักราช 2567) สถานการณ์โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความผันผวนทางด้านภูมิรัฐศาสตร์ยังคงมีอยู่ เส้นแบ่งระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจนิยมมีความชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะสงครามระหว่างรัสเซียและยูเครนยังคงยืดเยื้อ ขณะที่สถานการณ์ในตะวันออกกลางก็เริ่มปะทุและปะทุกันอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นสงครามกลางเมือง ประชาชนผู้ไม่รู้เรื่องเกิดการล้มตายจำนวนมาก มีการจับกุมประชาชนและชาวต่างชาติที่เข้าไปทำงานในประเทศไต้หวันตัวประกัน ทะเลจีนใต้ก็ยังไม่สามารถหาข้อยุติของประเทศต่าง ๆ ที่อ้างสิทธิเหนืออาณาเขตต่างๆ หรือแม้แต่คาบสมุทรเกาหลี (Ministry of foreign affairs republic of China 2025) เมื่อวันที่ 13 มกราคม คริสต์ศักราช 2024 (พุทธศักราช 2567) ไต้หวันจัดการเลือกตั้งประธานาธิบดีครั้งที่ 8 ซึ่งถือเป็นหลักชัยใหม่ในการวางรากฐานแห่งการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งสถานการณ์ช่องแคบไต้หวันได้รับ การเฝ้าจับตาดูจากประชาคมโลกอย่างต่อเนื่อง โดยพื้นที่อินโด-แปซิฟิก ได้ก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางยุทธศาสตร์ระดับโลก ความเป็นไปข้างหน้า ล้วนแต่มีความเกี่ยวพันกับความมั่นคงและผลประโยชน์ของไต้หวันเป็นอย่างมาก และเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศและสำนักงานตัวแทนรัฐบาลไต้หวันในต่างแดนยืนหยัดในความทรหดและมีความเชื่อมั่นในการปกป้องอำนาจอธิปไตย ศักดิ์ศรีและผลประโยชน์ของไต้หวันและประชาชน โดยประธานาธิบดีไล่ชิงเต๋อ (Li ching tex) ผู้นำสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) ได้เสนอวิสัยทัศน์ “การทูตเชิงค่านิยม” และ “ดินแดนแห่งเศรษฐกิจที่พระอาทิตย์ไม่เคยตกดิน” ภายใต้ “การทูตเชิงบูรณาการ” ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “การทูตอย่างเป็นรูปธรรม” ที่สืบสานมาเป็นระยะเวลา 8 ปี ควบคู่ไปกับการขยายความร่วมมือและเสริมสร้างความสัมพันธ์ เจือหุ้นส่วน ตามหลักการประชาธิปไตย สันติภาพ และความเจริญรุ่งเรือง ตลอดจนร่วมสร้างความเจริญรุ่งเรืองที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันกับกลุ่มประเทศพันธมิตรที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกัน ในเดือนตุลาคม คริสต์ศักราช 2024 (พุทธศักราช 2567) นายหลินเจียหลง (Lin Jialong) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เดินทางไปเยือนรัฐสภายุโรปเพื่อใช้โอกาสนี้เสริมความร่วมมือกับพันธมิตรด้านประชาธิปไตย ระหว่างไต้หวันและกลุ่มประเทศในทวีปยุโรป ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความเชื่อมโยงทาง

เศรษฐกิจและการค้าระหว่างกัน พลังเสียงสนับสนุนไต้หวันจากประชาคมโลกขยายตัวเป็นวงกว้างมากขึ้น จากเดิมอย่างเห็นได้ชัด ต่างทยอยร่วมเป็นกระบอกเสียงให้ไต้หวันได้เข้าร่วมในองค์การระหว่างประเทศ พร้อมทั้งแสดงจุดยืนว่าการดำรงรักษาสันติภาพและเสถียรภาพในช่องแคบไต้หวัน เป็นฉันทามติร่วมกันของประชาคมโลก ตลอดจนให้การยกย่องไต้หวันว่าเป็นพลังแห่งความดีของโลกและเป็นต้นแบบในการปกป้องค่านิยมด้านประชาธิปไตย ส่งมอบความช่วยเหลือเชิงมนุษยธรรมและสร้างคุณประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม โดยไต้หวันยังแสดงศักยภาพในด้านซอฟต์แวร์อย่างต่อเนื่อง ผลักดันการทูตโดยภาคประชาชน บุรณาการทรัพยากรจากทุกภาคส่วนของประชาคมโลกเพื่อเสียงสนับสนุนที่กระตือรือร้นควบคู่ไปกับการเสริมสร้างแสนยานุภาพทางการทูตในภาพรวมและอำนวยความสะดวกให้แก่ภาคประชาชนและการบริหารราชการด้วยระบบดิจิทัล อีกทั้งยังเป็นการสร้างเสริมระบบห่วงโซ่อุตสาหกรรมทางประชาธิปไตย กระทั่งการต่างประเทศของไต้หวันต้องการมุ่งยกระดับประสิทธิภาพและคุณภาพ การให้บริการแก่ภาคประชาชน (Ministry of foreign affairs republic of China 2025) และ จะประยุกต์ใช้ข้อได้เปรียบของไต้หวันในการก้าวสู่สังคมโลก

4. การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและพื้นอัตลักษณ์ของชาวไต้หวัน พบว่า ชาวไต้หวันเชื่อว่ามิอาณาบริเวณบนเกาะมีมนุษย์อาศัยอยู่ก่อนไม่ได้เคลื่อนย้ายไปไหน เป็นแหล่งประมง โจรสลัดผู้ดินแดนอุตสาหกรรมและประชาธิปไตย เกาะใหญ่ในทะเลจีนใต้ แต่เดิมไม่มีความสำคัญ เป็นเพียงแหล่งหาปลาของชาวประมง และเต็มไปด้วยโจรสลัด ประชากรที่อาศัยบนเกาะ คือ ชาวพื้นเมืองเชื้อสายมาลาโย-โพลีเนเซียน หรือออสโตรเนเซียน มีความคล้ายคลึงกันทางระบบภาษาและวัฒนธรรมกับชาวมลายูในบางส่วนของมาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย มนุษย์เก่าแก่ที่สุดของไต้หวันเป็นพวกออสโตรนีเซียนซึ่งมีต้นกำเนิดอยู่ทางตอนเหนือของพม่า และอพยพไปตามแม่น้ำแยงซีเกียงในจีน (นุชจรี ใจเก่ง 2565) เคลื่อนย้ายลงสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเกาะไต้หวันทางทิศตะวันออก สิ่งที่เป็นหลักฐานยืนยันคือ ฟอสซิลฟันและชิ้นส่วนกะโหลกศีรษะมนุษย์ซึ่งพบที่ Tainan เมือง Tso-chen อายุราว 20,000-30,000 ปี ก่อนที่ชาวจีนและชาติตะวันตกอพยพเข้ามาและการตกเป็นอาณานิคม แต่อย่างไรก็ตาม ชาวออสโตรนีเซียนเป็นผู้วางรากฐานวัฒนธรรมพื้นเมืองไต้หวันตั้งแต่สมัยหินใหม่และสืบเนื่องมาทางชนพื้นเมืองตั้งแต่ดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน ชนพื้นเมืองชาวไต้หวันมีมากกว่า 20 เผ่าบนเกาะไต้หวัน แต่ในปัจจุบันเหลืออยู่เพียง 10 เผ่า ชาวพื้นเมืองไต้หวันสามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือกลุ่มชาวพื้นเมืองพื้นราบประกอบด้วย อามิส (Amis) คาวาลัน (Kavalan) และซัว (Tsou) และกลุ่มชาวพื้นเมืองภูเขาประกอบด้วย ซาซีอิต (Saisiat) ทาโรโกะ (Taroko) บุนนุน (Bunun) พูยุม่า (Puyuma) ไปหวัน (Paiwan) ยามิ (Yami) หยูไค (Rukai) เทา (Thao) และอตาเยล (Atayal) และส่วนใหญ่ถูกผสมผสานกลมกลืนจนกลายเป็นชาวจีน ชาวตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาในไต้หวัน คือ โปรตุเกส และฮอลันดาเป็นชาติที่ได้ให้ความสำคัญกับไต้หวันมาก เพราะเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญบนเส้นทางการค้าระหว่างจีน ญี่ปุ่น และสเปนซึ่งครอบครองฟิลิปปินส์อยู่ในขณะนั้น ฮอลันดาเข้ามาตั้งบริษัทดัตช์อินเดียนตะวันออก บนเกาะไต้หวันในคริสต์ศักราช 1624 (พุทธศักราช 2167) เพื่อเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างจีน ญี่ปุ่น และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

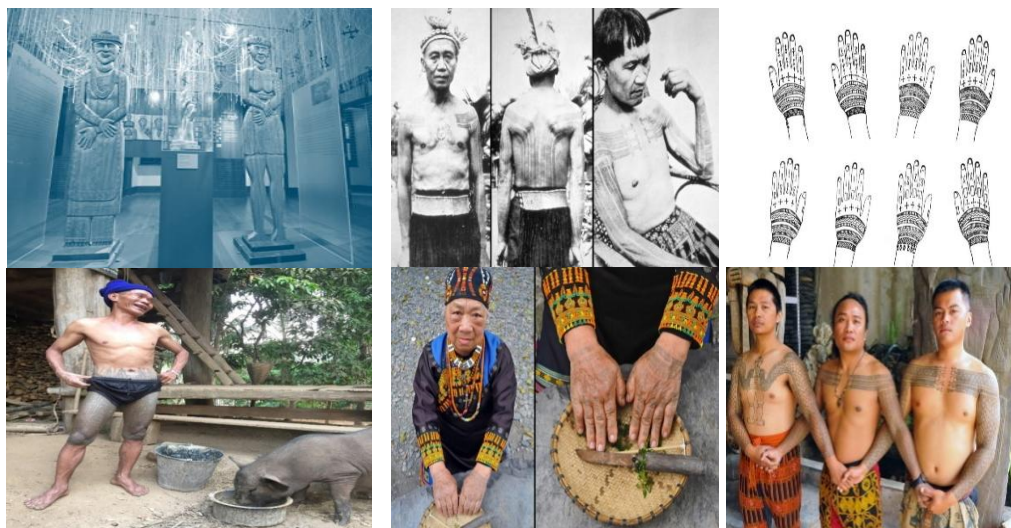
ประวัติศาสตร์การต่อสู้และปัญหาสำคัญของไต้หวัน คือ ที่ผ่านมาการศึกษาประวัติศาสตร์จะขึ้นอยู่กับเจ้าอาณานิคมเป็นสำคัญ เมื่อตกอยู่ใต้การปกครองของญี่ปุ่น ชาวไต้หวันก็ต้องศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น และเมื่ออยู่ใต้การปกครองของจีน ชาวไต้หวันก็ถูกบังคับให้ศึกษาประวัติศาสตร์จีนจึงทำให้เกิดปัญหาว่าอะไรคือประวัติศาสตร์ที่แท้จริงของไต้หวัน นักโบราณคดีมีบทบาทในการศึกษาประวัติศาสตร์ไต้หวันมากขึ้น สาเหตุคือไต้หวันมียุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน มีการค้นพบหลักฐานโบราณคดีจำนวนมาก และเชื่อว่าเป็นสมัยที่ไต้หวันมีเอกราช ไม่ตกอยู่ภายใต้ การปกครองของใคร ชาวออสโตรนีเซียนซึ่งเข้ามาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และยังสืบเชื้อสายมาถึงคนพื้นเมืองในปัจจุบัน กลายเป็นกลุ่มชนที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้วางรากฐานวัฒนธรรมไต้หวัน จนเกิดเป็นกระแส “ท้องถิ่นนิยม” เรียกร้องให้ฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นเมือง ได้แก่ การสืบทอดของชาวอิตาเลียน

ภาพที่ 1 ชาว Tsou หนึ่งในหลายชาติพันธุ์ชนพื้นเมืองบนเกาะไต้หวัน

แหล่งที่มา: กองบรรณาธิการวัฒนธรรม 2567.

ภาพที่ 2 วัฒนธรรมการสักมือและร่างกายของชาวไผ่วัน (Paiwan) ในไต้หวัน

แหล่งที่มา: ประชาชาติ 2562.

อัตลักษณ์ของไต้หวันมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาผ่านกระบวนการทางการเมืองในไต้หวัน การเผชิญหน้าระหว่างจิตสำนึกของชาวไต้หวันที่เกิดขึ้นใหม่และจิตสำนึกแบบจีนดั้งเดิมได้กลายมาเป็นนโยบายความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบและการระบุตัวตนของไต้หวันต่อความสัมพันธ์ทำให้ ความตึงเครียดของช่องแคบไต้หวันเพิ่มขึ้นและคุกคามเสถียรภาพในเอเชียตะวันออก แม้จะมีบางช่วงที่ความสัมพันธ์ ข้ามช่องแคบดำเนินไปด้วยดีจนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางเศรษฐกิจอย่างการค้า ข้ามช่องแคบ การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม แต่ไต้หวันก็ยังคงยึดมั่นในอัตลักษณ์ของตนและมี ความกลัวที่จะถูกรอบงำ ขณะเดียวกัน จีนก็กลัวที่จะสูญเสียไต้หวันไปเนื่องจากต่างก็มีอัตลักษณ์ของตนที่ยึดถือเอาไว้ นอกจากนี้ขณะที่รัฐบาลจีนยังคงให้ความรู้แก่ชาวแผ่นดินใหญ่ว่าไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของจีน ในทางกลับกันไต้หวันยังคงส่งเสริมความเป็นไต้หวัน ในระยะยาวความแตกต่างของสำนึกของชาวไต้หวันและชาวจีนที่เกิดขึ้นนี้จะยังทำให้การแก้ปัญหาข้ามช่องแคบยิ่งยากขึ้นเท่านั้น ในปัจจุบัน ปัญหาสำคัญของไต้หวันคือข้อพิพาทจากความแตกต่างระหว่างชาวไต้หวันกับชาวจีนทั้งในระดับชาติและประชาชนซึ่งยังพบเห็นอยู่ได้ทั่วไป ในระดับประชาชน จะเห็นได้จากการที่ชาวไต้หวันเรียกตนเองว่าไต้หวัน ไม่เรียกตนเองว่าจีน ไม่ชอบให้ใครเรียกตนเองว่าจีน ขณะที่เรื่องของภาษา สำเนียง การพูดและการเขียนที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนนั้น ก็เป็นประเด็นสำคัญ ไม่น้อย ขณะที่ข้อพิพาทระดับชาติ คือ ความอหังการถือสิทธิ์เรื่องฐานะของไต้หวันที่ยังหาข้อยุติไม่ได้จนถึงปัจจุบัน

5. อำนาจอธิปไตยและความท้าทายต่ออำนาจรัฐจีนเพื่อการเป็นรัฐเอกราช พบว่า ความขัดแย้งระหว่างจีนกับไต้หวัน โดยมีสหรัฐอเมริกาที่ถูกมองว่าเป็นกุนซือนั้นหลังไต้หวันให้ แสดงท่าทีแข็งกร้าวกับจีนนั้นมีความแน่นอน ล่าสุดข้อพิพาทคุกรุ่นขึ้นอีกครั้งและสื่อเค้าว่าจะไม่จบลงอย่างง่าย ๆ อุณหภูมิทางการเมืองกำลังเพิ่มสูงขึ้นในทะเลจีนใต้ และผลกระทบของมันจะเกิดขึ้นในแปซิฟิกได้อีกไม่นานนับจากนี้ จุดยืนของจีนชัดเจนไม่เปลี่ยนแปลง ไต้หวันประกาศเอกราชหรือขอแบ่งแยกดินแดนจีนจะส่งกองทัพบุกโค่นล้มรัฐบาลไต้หวัน ยึดดินแดนกลับคืน ไม่ปล่อยให้ไต้หวันเป็นเช่นปัจจุบันอีก นับตั้งแต่พรรคประชาธิปไตยก้าวหน้า (democratic progressive party: DPP) เข้าบริหารเขตปกครองและประเทศตั้งแต่คริสต์ศักราช 2016 (พุทธศักราช) หลายประเทศได้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวัน เหลือเพียง 10 ประเทศที่ยังยอมรับไต้หวันในฐานะประเทศ ส่วนใหญ่เป็นประเทศเล็กๆ ไม่ค่อยรู้จักในแอฟริกา ลาตินอเมริกาและในมหาสมุทรแปซิฟิก แม้กระทั่งสหรัฐอเมริกาที่ให้ความช่วยเหลือมากมายก็ไม่ยอมรับไต้หวันในฐานะประเทศ เมื่อมองจากทัศนสังครามง่ายๆ ข้อมูลจาก(International Institute for Strategic Studies: IISS) ปีคริสต์ศักราช 2022 (พุทธศักราช 2564) ระบุว่าไต้หวันมีทหารประจำการ 169,000 นาย กำลังพลสำรอง 1,660,000 นาย งบกลาโหมปี คริสต์ศักราช 2023 (พุทธศักราช 2566) เท่ากับ 19,000 ล้านดอลลาร์ เครื่องบินรบรวม 474 ลำ ส่วนจีนมีทหารประจำการ 2,035,000 นาย กำลังพลสำรอง 510,000 นาย งบกลาโหมปีคริสต์ศักราช 2023 (พุทธศักราช 2565) เท่ากับ 230,000 ล้านดอลลาร์ เครื่องบินรบรวม 2,921 ลำ จีนผลิตเครื่องบินเรือรบซีปนาอูต่าง ๆ ด้วยตนเอง แต่ไต้หวันทำเช่นนั้นไม่ได้ อาวุธหลักจำพวกเครื่องบิน เรือรบหลัก ชิ้นส่วนสำคัญของซีปนาอูไต้หวันต้องซื้อจาก

สหรัฐอเมริกา และอาวุธที่ซื้อใช้จากสหรัฐอเมริกาหากขาดกระสุน อะไหล่บำรุงจะกลายเป็นแค่เศษเหล็ก เป็นจุดอ่อนสำคัญของกองทัพได้วัน ส่วนความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้าของจีนและสหรัฐอเมริกา

ในปีคริสต์ศักราช 2023 (พุทธศักราช 2566) เอกชนสหรัฐอเมริกาลงทุนในจีนเพิ่ม 25.5 เปอร์เซ็นต์ ทางด้านการเงินพูดชัดว่าการค้าการลงทุนทวิภาคีจะดำเนินต่อไป เว้นแต่มีการปะทะกันทางทหารซึ่งถือว่าเป็นนโยบายที่สมเหตุผล ถ้าเปิดฉากทำสงครามการค้าจะกระทบต่อเศรษฐกิจทั้งคู่ รวมทั้งเศรษฐกิจโลกด้วยและชาวสหรัฐอเมริกาเตือนรัฐบาลไม่ให้ทำสงครามกับจีน เพราะจะทำให้คนสหรัฐอเมริกาทุกคนจะได้รับผลกระทบด้วย ในทางการเมืองระหว่างรัฐบาลจีนพูดเต็มปากเต็มคำกำลังปกป้องอธิปไตยจัดการกับพวกกบฏแบ่งแยกดินแดน หากชาติใดเข้ามายุ่งเท่ากับละเมิดอธิปไตย เป็นผู้รุกราน จีนต้องปกป้องตนเอง และถ้าหากทหารสหรัฐอเมริกาทำสงครามกับจีนเพราะได้วัน เท่ากับสหรัฐอเมริกालะเมิดนโยบายจีนเดียว แม้สหรัฐอเมริกามีข้อตกลงปกป้องได้วันก็ตาม เพราะข้อตกลงระหว่างได้วันกับสหรัฐอเมริกานั้นเป็นเรื่องของทั้งฝ่าย แต่ไม่ว่ามีข้อตกลงหรือไม่ ได้วันเป็นส่วนหนึ่งของจีน

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยภายใต้การปกครองระบอบเผด็จการพรรคเดียว: กรณีศึกษา วีระบุรุษนักปฏิวัติขุนยัตเซนสู่การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยเต็มรูปแบบของไต้หวัน..อภิปรายผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. ระบบการเมืองของการเคลื่อนไหวและพลวัตการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย พบว่า ความขัดแย้งระหว่างจีนและไต้หวัน เป็นความขัดแย้งจากความเชื่อที่แตกต่างกันทางการเมือง จนกลายเป็นการแบ่งฝ่ายกันอย่างชัดเจน อีกทั้งยังมีที่มาย้อนกลับไปถึงช่วงเวลาที่จีนเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย (กมลชนก โดสงวน 2565) ในช่วงท้ายของการปกครองยุคราชวงศ์ ราชวงศ์ชิงที่ปกครองประเทศอยู่ในเวลานั้นต้องเผชิญกับความเสื่อมถอยจากปัจจัยหลายประการ โดยความไม่พอใจของประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวฮั่นที่มีต่อราชวงศ์ผู้ปกครองซึ่งเป็นชาวแมนจูความพ่ายแพ้ในการทำสงครามกับชาติตะวันตกและถูกประเทศผู้ชนะเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ จนในที่สุดก่อให้เกิดการปฏิวัติซินไฮ่ที่ประชาชนรวมตัวกันต่อสู้กับราชสำนัก ภายใต้การนำของ ดร.ซุนยัตเซน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจีนอย่างยิ่งใหญ่เป็น ครั้งแรกซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากโลกเก่าสู่โลกใหม่ และการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากการเสื่อมถอยอย่างสูงสุดในราชวงศ์ชิงโดยสมัยที่ฮ่องเต้กวนรวบอำนาจไปหมดจากสจากพระนางซูสีไทเฮาหญิงบำนาญที่จิตใจโหดร้ายทารุณที่เร่งให้ราชวงศ์ชิงถึงกาลหายนะโดยเร็วที่สุด จนนำไปสู่การสละราชสมบัติของจักรพรรดิที่เป็นระบอบอำนาจเหนือคนจีนทั้งแผ่นดินมากกว่า 2,000 ปีต้องถูกยกเลิกไปหรือล้มล้างไปด้วย และการก่อตั้งสาธารณรัฐจีนในที่สุด (Ministry of foreign affairs the people's republic of China 2025) หลังสถาปนายังเกิดมีความขัดแย้งทางการเมืองภายในจีนยังดำเนินการต่อไป (มณฑิรา

2558, รัชชวชิร ธิวโกเศสธู 2568) และการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีคนแรกของดร.ซุนยัตเซ็น (Sun Yut Zen) ในช่วงระยะเวลาสั้นโดยนำคำขวัญของนักปฏิวัติฝรั่งเศสคือ เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ และหลักปรัชญาการเมืองการปกครองของ ดร.ซุนยัตเซ็น (หยาง หลี่กวงและสมลักษณ์ สว่างโรจน์ 2565) ยึดหลักลัทธิไตรราษฎร์ ได้แก่ (1) หลักเอกราชของชาติ (2) หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน และ (3) หลักความยุติธรรมในการครองชีพ ทั้งสิ้นล้วนเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของปวงชนโดยแท้ ส่วนการกู่ขาดิโนแนวทางของท่านคือการปฏิวัติ การปฏิวัติในแนวทางของท่านก็คือการโค่นล้มระบอบการปกครองแบบพระเจ้าจักรพรรดิให้เป็นประชาธิปไตย และหยวนชื้อฮาย (Hywn Chux Khay) อดีตขุนนางซึ่งมีอำนาจทางการทหารได้ประกาศเป็นประธานาธิบดีทางภาคเหนือ และสถาปนาตนเองขึ้นเป็นจักรพรรดิในปีคริสต์ศักราช 1915 (พุทธศักราช 2458) ก็แค่ระยะเวลาสั้นเพราะเป็นผู้นำได้เพียง 83 วัน ก็ต้องสละราชบัลลังก์เพราะทนกระแสต่อต้านจากทั่วประเทศไม่ไหว ก่อนที่จะเสียชีวิตลงในปีคริสต์ศักราช 1916 (พุทธศักราช 2459) ส่วน ดร.ซุนยัตเซ็นเป็นผู้นำคนแรกของพรรคก๊กมินตั๋งในปีคริสต์ศักราช 1919 (พุทธศักราช 2462) และเสียชีวิตในปีคริสต์ศักราช 1925 (พุทธศักราช 2468) ขณะที่สหภาพโซเวียตมีการปฏิวัติสังคมนิยมในเดือนตุลาคม คริสต์ศักราช 1917 (พุทธศักราช 2460) ทำให้ลัทธิมาร์กซ์-เลนินเข้ามาสู่ประเทศจีน ทำให้กลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้าที่ต้องการแนวทางเพื่อช่วยเหลือประเทศได้นำหลักการนี้มาใช้และยึดหลักคอมมิวนิสต์รัสเซียเป็นแบบอย่างในการก่อตั้ง “พรรคคอมมิวนิสต์” แห่งประเทศจีนขึ้นในปีคริสต์ศักราช 1921 (พุทธศักราช 2462) แม้พรรคคอมมิวนิสต์และพรรคก๊กมินตั๋งจะมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน แต่ในระยะแรกทั้งสองฝ่ายยังคงมีความร่วมมือระหว่างกันอยู่ นั่นคือ การต่อต้านระบอบจักรพรรดิ จนกระทั่งการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของเจียงไคเช็ค (Chiang Kai-Shek) ของพรรคก๊กมินตั๋งได้ดำเนินการสถาปนาจีนคณะชาติและประกาศตัดความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์จนนำไปสู่สงครามภายในประเทศระหว่างทั้งสองฝ่าย ซึ่งสอดคล้องกับพิรุธาณ แสงปัญญา (2561: บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่องนโยบายมุ่งใต้ใหม่: Soft Power ของไต้หวัน New Southbound Policy: Soft Power of Taiwan ผลการวิจัยพบว่าการใช้นโยบายมุ่งใต้ใหม่ผ่านวิธีการใช้อำนาจละมุนของไต้หวันจะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เพราะเป็นนโยบายที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มประเทศเป้าหมายมาก ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศกลุ่มเป้าหมายจึงย่อมจะได้รับผลกระทบของนโยบายนี้ จึงควรให้ความสำคัญและศึกษาความเป็นไปได้ในการสนับสนุนและการพัฒนาความร่วมมือในด้านต่างๆ เพื่อเตรียมรับมือกับนโยบายดังกล่าว

2. ความชอบธรรมการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองแบบหนึ่งประเทศสองระบบ พบว่าไต้หวันเป็นส่วนศักดิ์สิทธิ์และแยกออกจากดินแดนของจีนไม่ได้ ด้วยเหตุผลที่ทราบกันดีอยู่แล้ว ไต้หวันจึงถูกแยกออกจากแผ่นดินใหญ่ตั้งแต่ปีคริสต์ศักราช 1949 (พุทธศักราช 2492) การที่จีนจะรวมชาติใหม่โดยสมบูรณ์เป็นปณิธานร่วมกันของชาวจีนทั้งในประเทศและต่างประเทศ และพรรคคอมมิวนิสต์จีนและรัฐบาลจีนถือว่าสาเหตุสำคัญของการรวมประเทศอย่างสันติของจีนเป็นภารกิจ ทางประวัติศาสตร์ของจีน และได้ใช้ความพยายามอย่างยืดยาวเพื่อจุดประสงค์นี้ (Ministry of foreign affairs the people's republic of China 2025) รัฐบาลจีนได้เสนอข้อเสนอการรวมประเทศอย่างสันติย้อนกลับไปในปีคริสต์ศักราช 1950

(พุทธศักราช 2493) ในเดือนพฤษภาคมคริสต์ศักราช 1995 (พุทธศักราช 2498) นายกรัฐมนตรีโจว เอิน ไหล (Zhou Enlai) กล่าวว่า “เมื่อเงื่อนไขเอื้ออำนวย ชาวจีนก็เต็มใจที่จะพยายามปลดปล่อยไต้หวันด้วยสันติวิธี” ในเดือนพฤษภาคมคริสต์ศักราช 1960 (พุทธศักราช 2503) และประธานเหมา เจ๋อตง (Mao Zedong) ได้กล่าวเน้นย้ำอีกว่าหากไต้หวันกลับคืนสู่มาตุภูมิ ยกเว้นการต่างประเทศที่ต้องจัดการโดยหน่วยงานระดับชาติ อำนาจทางการเมือง การเมืองทั้งหมดและอำนาจในการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่อาจมอบหมายให้ทางการไต้หวันได้ นี่คือนัยของแนวคิด “หนึ่งประเทศ สองระบบ” ในเดือนมกราคมคริสต์ศักราช 1979 (พุทธศักราช 2522) Deng Xiaoping ได้พัฒนาแนวคิด “หนึ่งประเทศ สองระบบ” และชี้ให้เห็นว่า “ตราบไคที่ไต้หวันกลับคืนสู่อ้อมกอดของมาตุภูมิ เราจะเคารพความเป็นจริงและระบบที่มีอยู่” เมื่อวันที่ 30 กันยายน คริสต์ศักราช 1981 (พุทธศักราช 2524) (สิทธิพล เครือรัฐติ กาลและคณะ 2558) นายเย่ เจียนยิง (Ye Jianying) ประธานคณะกรรมการประจำสภาประชาชนแห่งชาติของจีนได้ยื่นข้อเสนอ 9 ประการอย่างเป็นทางการเพื่อนำไปสู่การรวมแผ่นดินใหญ่และไต้หวันกลับคืนมาอย่างสันติ ด้วยถ้อยคำเน้นย้ำอีกว่า “หลังจากที่จีนรวมเป็นหนึ่งเดียว ไต้หวันอาจกลายเป็นเขตปกครองพิเศษ อาจมีการปกครองตนเองในระดับสูงและอาจรักษากองกำลังทหารไว้ได้ รัฐบาลแห่งชาติจะไม่แทรกแซงกิจการท้องถิ่นของไต้หวัน” “ระบบเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันของไต้หวันจะยังคงไม่เปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตจะไม่เปลี่ยนแปลง และความสัมพันธ์ ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมกับต่างประเทศจะไม่เปลี่ยนแปลง” บทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดตั้งเขตบริหารพิเศษถูกเพิ่มเข้าไปในรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ผ่านการประชุมสภาประชาชนแห่งชาติสมัยที่ 5 ในปีคริสต์ศักราช 1982 (พุทธศักราช 2525) โดยให้พื้นฐานทางกฎหมายในการบรรลุผลสำเร็จของ “หนึ่งประเทศ สองระบบ” เมื่อวันที่ 30 มกราคม คริสต์ศักราช 1995 (พุทธศักราช 2538) ประธานาธิบดีเจียง เจ๋อหมิน (Jiang Zemin) กล่าวสุนทรพจน์สำคัญเรื่องข้อเสนอแปดประการสำหรับการปรับปรุงความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบในระยะปัจจุบันและเร่งกระบวนการรวมประเทศอย่างสันติของจีน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความเป็นผู้นำเป็นหลัก (major leadership theories) ทฤษฎีนี้พัฒนาขึ้นโดยนักจิตวิทยาชาวเยอรมัน-อเมริกัน ชื่อเคิร์ต เลวิน (Kurt, Lewin) ในคริสต์ศักราช 1939 (พุทธศักราช 2482) ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับความเป็นผู้นำและจิตวิทยาเพื่อทำความเข้าใจและรับรู้ผลกระทบทางจิตวิทยาและความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ (Northouse, Peter G. 2025) ตามแนวคิดของเคิร์ต เลวิน (Kurt, Lewin) ผู้นำจำแนกออกเป็น 3 รูปแบบ คือ (1) ผู้นำแบบอำนาจนิยมหรือเบ็ดเสร็จ (authoritarian leadership or autocratic) เน้นการควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาและมีความชัดเจนในการแบ่งงานกันระหว่างผู้นำและสมาชิกทุกคน (2) ผู้นำแบบมีส่วนร่วมหรือประชาธิปไตย (participative leadership or democratic) เน้นการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพและเสนอแนวทางให้กับสมาชิกทุกคน และ (3) ผู้นำแบบมอบหมายหรือเสรีนิยม (delegative leadership or laissez-faire) เพราะลักษณะเด่นของความเป็นผู้นำที่ดี (WGU 2020) ประกอบด้วย (1) จะต้องมียุทธวิธีที่เคร่งครัดและมาตรฐานทางศีลธรรมสูง (2) จะต้องมียุทธวิธีที่ระเบียบตนเองที่ ยอด

เยี่ยม (3) เป็นผู้เรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (4) การหล่อเลี้ยงการเติบโตของพนักงาน (5) การส่งเสริมการเชื่อมต่อและมีความเป็นเจ้าของ

3. เสถียรภาพและความมั่นคงของรัฐบาลประชาธิปไตยโดยประชาชน พบว่า ปีคริสต์ศักราช 2024 (พุทธศักราช 2567) สถานการณ์โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความผันผวนทางด้านภูมิรัฐศาสตร์ยังคงมีอยู่ เส้นแบ่งระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจนิยมมีความชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะสงครามระหว่างรัสเซียและยูเครนยังคงยืดเยื้อ ขณะที่สถานการณ์ในตะวันออกกลางก็เริ่มปะทุและปะทะกันอย่างดุเดือดจนกลายเป็นสงครามกลางเมือง ประชาชนผู้ไม่รู้เรื่องเกิดการล้มตายจำนวนมาก มีการจับกุมประชาชนและชาวต่างชาติที่เข้าไปทำงานในประเทศไว้เป็นตัวประกัน ทะเลจีนใต้ก็ยังไม่สามารถหาข้อยุติของประเทศต่างๆ ที่อ้างสิทธิเหนืออาณาเขตต่างๆ หรือแม้แต่คาบสมุทรเกาหลี (Ministry of foreign affairs republic of China 2025) เมื่อวันที่ 13 มกราคม คริสต์ศักราช 2024 (พุทธศักราช 2567) ได้วันจัดการเลือกตั้งประธานาธิบดีครั้งที่ 8 ซึ่งถือเป็นหลักชัยใหม่ในการวางรากฐานแห่งการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งสถานการณ์ช่องแคบไต้หวันได้รับ การเฝ้าจับตาจากประชาคมโลกอย่างต่อเนื่อง โดยพื้นที่อินโด-แปซิฟิก ได้ก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางยุทธศาสตร์ระดับโลก ความเป็นไปข้างต้น ล้วนแต่มีความเกี่ยวพันกับความมั่นคงและผลประโยชน์ของไต้หวันเป็นอย่างมาก และเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศและสำนักงานตัวแทนรัฐบาลไต้หวันในต่างแดนยืนหยัดในความทรหดและมีความเชื่อมั่นในการปกป้องอำนาจอธิปไตย ศักดิ์ศรีและผลประโยชน์ของไต้หวันและประชาชน โดยประธานาธิบดีโล่ชิงเต๋อ (Li ching tex) ผู้นำสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) ได้เสนอวิสัยทัศน์ “การทูตเชิงค่านิยม” และ “ดินแดนแห่งเศรษฐกิจที่พระอาทิตย์ไม่เคยตกดิน” ภายใต้ “การทูตเชิงบูรณาการ” ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “การทูตอย่างเป็นรูปธรรม” ที่สืบสานมาเป็นระยะเวลา 8 ปี ควบคู่ไปกับการขยายความร่วมมือและเสริมสร้างความสัมพันธ์ เชิงหุ้นส่วน ตามหลักการประชาธิปไตย สันติภาพ และความเจริญรุ่งเรือง ตลอดจนร่วมสร้างความเจริญรุ่งเรืองที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันกับกลุ่มประเทศพันธมิตรที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกัน ในเดือนตุลาคม คริสต์ศักราช 2024 (พุทธศักราช 2567) นายหลินเจียหลง (Lin Jialong) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเดินทางไปเยือนรัฐสภายุโรปเพื่อใช้โอกาสนี้เสริมความร่วมมือกับพันธมิตรด้านประชาธิปไตย ระหว่างไต้หวันและกลุ่มประเทศในทวีปยุโรป ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างกัน พลัสเสียงสนับสนุนไต้หวันจากประชาคมโลกขยายตัวเป็นวงกว้างมากขึ้น จากเดิมอย่างเห็นได้ชัด ต่างทยอยร่วมเป็นกระบอกเสียงให้ไต้หวันได้เข้าร่วมในองค์การระหว่างประเทศ พร้อมทั้งแสดงจุดยืนว่าการธำรงรักษาสันติภาพและเสถียรภาพในช่องแคบไต้หวัน เป็นฉันทามติร่วมกันของประชาคมโลก ตลอดจนให้การยกย่องไต้หวันว่าเป็นพลังแห่งความดีของโลกและเป็นต้นแบบในการปกป้องค่านิยมด้านประชาธิปไตย ส่งมอบความช่วยเหลือเชิงมนุษยธรรมและสร้างคุณประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม โดยไต้หวันยังแสดงศักยภาพในด้านซอฟต์แวร์อย่างต่อเนื่อง ผลักดันการทูตโดยภาคประชาชน บูรณาการทรัพยากรจากทุกภาคส่วนของประชาคมโลกเพื่อเสียงสนับสนุนที่กระตือรือร้น ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างแสนยานุภาพทางการทูตในภาพรวมและอำนวยความสะดวกให้แก่ภาคประชาชนและการบริหารราชการด้วยระบบดิจิทัล อีกทั้งยังเป็นการสร้างเสริมระบบห่วงโซ่อุตสาหกรรม

ทางประชาธิปไตย กระทั่งการต่างประเทศของไต้หวันต้องการมุ่งยกระดับประสิทธิภาพและคุณภาพ การให้บริการแก่ภาคประชาชน (Ministry of foreign affairs republic of China 2025) และจะประยุกต์ใช้ข้อได้เปรียบของไต้หวันในการก้าวสู่สังคมโลก อีกทั้งจะมุ่งผลักดันการทูตในหลากหลายมิติ ทั้งการทูตเทคโนโลยี การทูตสิทธิมนุษยชน การทูตวัฒนธรรม การทูตรัฐสภา การทูตการแพทย์และสาธารณสุข การทูตสิ่งแวดล้อม การทูตชนพื้นเมือง การทูตศาสนา และการทูตความเสมอภาคทางเพศ ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมให้ประชาคมโลกมีความเข้าใจต่อความสำคัญของไต้หวันเพิ่มมากยิ่งขึ้น สำหรับทิศทางการพัฒนาในปีคริสต์ศักราช 2025 (พุทธศักราช 2568) ไต้หวันจะยึดมั่นในความมั่นใจ ความทรหด ความเชี่ยวชาญและทัศนคติที่ยึดหยุ่นในการรับมือกับบริบทใหม่

4. การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและพื้นที่อัตลักษณ์ของชาวไต้หวัน พบว่า ชาวไต้หวันเชื่อว่ามิอาณาบริเวณบนเกาะมีมนุษย์อาศัยอยู่ก่อนไม่ได้เคลื่อนย้ายไปไหน เป็นแหล่งประมง ไจรลัดสู่ดินแดนอุตสาหกรรมและประชาธิปไตย เกาะใหญ่ในทะเลจีนใต้ แต่เดิมไม่มีความสำคัญ เป็นเพียงแหล่งหาปลาของชาวประมง และเต็มไปด้วยไจรลัด ประชากรที่อาศัยบนเกาะ คือ ชาวพื้นเมืองเชื้อสายมาลาโย-โพลินีเซียน หรือออสโตรเนเซียน มีความคล้ายคลึงกันทางระบบภาษาและวัฒนธรรมกับชาวมาเลย์ในบางส่วนของมาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย มนุษย์เก่าแก่ที่สุดของไต้หวันเป็นพวกออสโตรนีเซียนซึ่งมีต้นกำเนิดอยู่ทางตอนเหนือของพม่า และอพยพไปตามแม่น้ำแยงซีเกียงในจีน (นุซจรี ใจเก่ง 2565) เคลื่อนย้ายลงสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเกาะไต้หวันทางทิศตะวันออก สิ่งที่เป็นหลักฐานยืนยันคือ ฟอสซิลฟันและชิ้นส่วนกะโหลกศีรษะมนุษย์ซึ่งพบที่ Tainan เมือง Tso-chen อายุราว 20,000-30,000 ปี ก่อนที่ชาวยุโรปและชาติตะวันตกอพยพเข้ามาและการตกเป็นอาณานิคม แต่อย่างไรก็ตาม ชาวยุโรปหรือออสโตรนีเซียนเป็นผู้วางรากฐานวัฒนธรรมพื้นเมืองไต้หวันตั้งแต่สมัยใหม่และสืบเนื่องมาทางชนพื้นเมืองตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน ชนพื้นเมืองชาวไต้หวันมีมากกว่า 20 เผ่าบนเกาะไต้หวัน แต่ในปัจจุบันเหลืออยู่เพียง 10 เผ่า ชาวพื้นเมืองไต้หวันสามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือกลุ่มชาวพื้นเมืองพื้นราบ ประกอบด้วย อามิส (Amis) คาวาลัน (Kavalan) และซัว (Tsou) และกลุ่มชาวพื้นเมืองภูเขา ประกอบด้วย ซาซิมิต (Saisiat) ทาโรโกะ (Taroko) บุนนุน (Bunun) พูยุม่า (Puyuma) ไปหวัน (Paiwan) ยามิ (Yami) หยูไค (Rukai) เทา (Thao) และอตาโยล (Atayal) และส่วนใหญ่ถูกผสมผสานกลมกลืนจนกลายเป็นชาวยุโรปหรือชาติแรกที่เข้ามาในไต้หวัน คือ โปรตุเกส และฮอลันดาเป็นชาติที่ได้ให้ความสำคัญกับไต้หวันมาก เพราะเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญบนเส้นทางการค้าระหว่างจีน ญี่ปุ่น และสเปนซึ่งครอบครองฟิลิปปินส์อยู่ในขณะนั้น ฮอลันดาเข้ามาตั้งบริษัทตัดชันเตียนเตวันออก บนเกาะไต้หวันในคริสต์ศักราช 1624 (พุทธศักราช 2167) เพื่อเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างจีน ญี่ปุ่น และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ประวัติศาสตร์การต่อสู้และปัญหาสำคัญของไต้หวัน คือ ที่ผ่านมาการศึกษาประวัติศาสตร์จะขึ้นอยู่กับเจ้าอาณานิคมเป็นสำคัญ เมื่อตกอยู่ใต้การปกครองของญี่ปุ่น ชาวไต้หวันก็ต้องศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นและเมื่ออยู่ใต้การปกครองของจีน ชาวไต้หวันก็ถูกบังคับให้ศึกษาประวัติศาสตร์จีนจึงทำให้เกิดปัญหาว่าอะไรคือประวัติศาสตร์ที่แท้จริงของไต้หวัน นักโบราณคดีมีบทบาทในการศึกษา

ประวัติศาสตร์ไต้หวันมากขึ้น สาเหตุคือไต้หวันมียุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน มีการค้นพบหลักฐานโบราณคดีจำนวนมาก และเชื่อว่าเป็นสมัยที่ได้หวันมีเอกราช ไม่ตกอยู่ภายใต้ การปกครองของใคร ชาวออสโตรนีเซียนซึ่งเข้ามาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และยังสืบเชื้อสายมาถึงคนพื้นเมืองในปัจจุบัน กลายเป็นกลุ่มชนที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้วางรากฐานวัฒนธรรมไต้หวัน จนเกิดเป็นกระแส “ท้องถิ่นนิยม” เรียกร้องให้ฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นเมือง ได้แก่ การสักหน้าของชาวอิตายาล ภาพที่ 1 ชาว Tsou หนึ่งในหลายชาติพันธุ์ชนพื้นเมืองบนเกาะไต้หวัน ซึ่งสอดคล้องกับ ปิยะฉัตร จิระวีวรรณ และศุภกาญจน์ พงศ์ยี่หล้า (2565: บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์ของไต้หวันกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ ผลการวิจัยพบว่า ท่าทีและสถานการณ์ความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ ตลอดจนหลักการทางกฎหมาย และสนธิสัญญาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันระหว่างไต้หวัน-จีนก่อให้เกิดสำนึก การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของไต้หวันเพิ่มมากขึ้นซึ่งขับเคลื่อนทั้งโดยภาครัฐและภาคประชาชน จนอนาคตทางการเมืองและผู้ปกครองของไต้หวันถูกผูกโยงไปกับการพัฒนาอัตลักษณ์ทางการเมืองกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ การพัฒนาอัตลักษณ์ของไต้หวันได้นำมาซึ่งสำนึกในความเป็นไต้หวันและแบ่งแยกจากจีน แต่ไต้หวันก็ยัง ไม่อาจไปสู่สภาพอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันการพัฒนาอัตลักษณ์ของไต้หวันก่อให้เกิดความไม่แน่นอน ต่ออนาคตความสัมพันธ์กับจีนอีกด้วย

5. อำนาจอธิปไตยและความท้าทายต่ออำนาจรัฐจีนเพื่อการเป็นรัฐเอกราช พบว่า ความขัดแย้งระหว่างจีนกับไต้หวัน โดยมีสหรัฐอเมริกาที่ถูกมองว่าเป็นกุนซือนั่นหลังไต้หวันให้ แสดงท่าทีแข็งกร้าวกับจีนนั้นมีมาเนิ่นนาน ล่าสุดข้อพิพาททุกรุ่นขึ้นอีกครั้ง และสื่อเค้าว่าจะไม่จบลงอย่างง่ายๆ อุณหภูมิทางการเมืองกำลังเพิ่มสูงขึ้นในทะเลจีนใต้ และผลกระทบของมันจะเกิดขึ้นในแปซิฟิกได้อีกไม่นานนับจากนี้ จุดยืนของจีนชัดเจนไม่เปลี่ยนแปลง ไต้หวันประกาศเอกราชหรือขอแบ่งแยกดินแดนจีนจะส่งกองทัพบุกไต้หวันยึดคืนกลับคืน ไม่ปล่อยให้ไต้หวันเป็นเช่นปัจจุบันอีก นับตั้งแต่พรรคประชาธิปไตยก้าวหน้า (democratic progressive party: DPP) เข้าบริหารเขตปกครองและประเทศตั้งแต่คริสต์ศักราช 2016 (พุทธศักราช) หลายประเทศได้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวัน เหลือเพียง 10 ประเทศที่ยังยอมรับไต้หวันในฐานะประเทศ ส่วนใหญ่เป็นประเทศเล็ก ๆ ไม่ค่อยรู้จักในแอฟริกา ลาตินอเมริกาและในมหาสมุทรแปซิฟิก แม้กระทั่งสหรัฐอเมริกาที่ให้ความช่วยเหลือมากมายก็ไม่ยอมรับไต้หวันในฐานะประเทศ เมื่อมองฉากทัศน์สงครามง่ายๆ ข้อมูลจาก(International Institute for Strategic Studies: IISS) ปีคริสต์ศักราช 2022 (พุทธศักราช 2564) ระบุว่าไต้หวันมีทหารประจำการ 169,000 นาย กำลังพลสำรอง 1,660,000 นาย งบกลาโหมปี คริสต์ศักราช 2023 (พุทธศักราช 2566) เท่ากับ 19,000 ล้านดอลลาร์ เครื่องบินรบรวม 474 ลำ ส่วนเงินมีทหารประจำการ 2,035,000 นาย กำลังพลสำรอง 510,000 นาย งบกลาโหมปีคริสต์ศักราช 2023 (พุทธศักราช 2565) เท่ากับ 230,000 ล้านดอลลาร์ เครื่องบินรบรวม 2,921 ลำ จีนผลิตเครื่องบินเรือรบซีปนาอูต่างๆ ด้วยตนเอง แต่ไต้หวันทำเช่นนั้นไม่ได้ อาวุธหลักจำพวกเครื่องบิน เรือรบหลัก ชิ้นส่วนสำคัญของซีปนาอูไต้หวันต้องซื้อจากสหรัฐอเมริกาและอาวุธที่ซื้อใช้จากสหรัฐอเมริกาหากขาดกระสุน อะไหล่บำรุงจะกลายเป็นแค่เศษเหล็กเป็นจุดอ่อนสำคัญของกองทัพไต้หวัน ส่วนความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้าของจีนและสหรัฐอเมริกา

ในปีคริสต์ศักราช 2023 (พุทธศักราช 2566) เอกชนสหรัฐอเมริกาลงทุนในจีนเพิ่ม 25.5 เปอร์เซ็นต์ ทางการการเงินพูดซ้ำว่าการค้าการลงทุนทวิภาคีจะดำเนินต่อไป เว้นแต่มีการปะทะกันทางทหารซึ่งถือว่าเป็นนโยบายที่สมเหตุผล ถ้าเปิดฉากทำสงครามการค้าจะกระทบต่อเศรษฐกิจทั้งคู่ รวมทั้งเศรษฐกิจโลกด้วยและชาวสหรัฐอเมริกาเตือนรัฐบาลไม่ให้ทำสงครามกับจีน เพราะจะทำให้คนสหรัฐอเมริกาทุกคนจะได้รับผลกระทบด้วย ในทางการเมืองระหว่างรัฐบาลจีนพูดเต็มปากเต็มคำกำลังปกป้องอธิปไตยจัดการกับพวกกบฏแบ่งแยกดินแดน หากชาติใดเข้ามายุ่งเท่ากับละเมิดอธิปไตย เป็นผู้รุกราน จีนต้องปกป้องตนเอง และถ้าหากทหารสหรัฐอเมริกาทำสงครามกับจีนเพราะได้หัวนึ่งเท่ากับสหรัฐอเมริกาละเมิดนโยบายจีนเดียว แม้สหรัฐอเมริกาจะมีข้อตกลงปกป้องได้หัวนึ่งก็ตาม เพราะข้อตกลงระหว่างได้หัวนึ่งกับสหรัฐอเมริกานั้นเป็นเรื่องของทั้งฝ่าย แต่ไม่ว่ามีข้อตกลงหรือไม่ ได้หัวนึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจีนแน่ ถ้าสมมติว่าสหรัฐอเมริกาทำสงครามกับจีนก็เกิดความสูญเสียมหาศาล และเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาคงจะปั่นป่วนอย่างหนัก อาจจะมีคำถามว่าทำไมสหรัฐอเมริกาต้องหาหยนะหรือสูญเสียมหาศาลเพื่อคนได้หัวนึ่งเพียง 23 ล้านคน ซึ่งสหรัฐอเมริกายอมเสียหายเพื่อปกป้องเสรีภาพประชาธิปไตยของได้หัวนึ่งจริงหรือ

เอกสารอ้างอิง

- กมลชนก โตสวน. (2562). *เส้นทางประวัติศาสตร์การปกครองประเทศจีน*. สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์. วารสารปัญญาภิวัฒน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน), 315-329.
- _____. (2565). *One China Policy: เมื่อนโยบายจีนเดียวถูกท้าทาย*. คณะสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นุชจรี ใจเก่ง. (2565). *ประวัติศาสตร์สู้เพื่อเป็นประเทศเสรี ได้หัวนึ่งสร้างประวัติศาสตร์- อัตลักษณ์ตนเองอย่างไร?* กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปิยะฉัตร จิณวิวรรณ และศุภาภรณ์ พงศ์ยี่หล้า. (2565). *อัตลักษณ์ของได้หัวนึ่งกับความสัมพันธ์ข้ามช่องแคบ*. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประชาชาติ. (2562). *วัฒนธรรมกับการความหมายในลายสัก 3 คนเผ่า ไทยและได้หัวนึ่ง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 257. จาก <https://www.prachachat.net/spinoff/culture/news-353626>.
- พิพิธญาณ แสงปัญญา. (2561). *นโยบายมุ่งใต้ใหม่: Soft Power ของได้หัวนึ่ง*. วารสารโพธิวิสัย, 2 (1), 73-99.
- มณฑิรา. (2558). *ซุน ยัต เซ็น (Sun Yut-sen)*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

- รุ่งทิพย์ จันทรธนะกุล. (2563). การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางการเมืองของไต้หวันและความสัมพันธ์กับประเทศไทยในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วารสารวิชาการ ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 มีนาคม-มิถุนายน, 10- 42.
- สิทธิพล เครือรัฐติกาและคณะ. (2558). ไต้หวันในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักข่าวกรองแห่งชาติ. (2568). ข้อมูลพื้นฐานของต่างประเทศของไต้หวัน. กรุงเทพฯ: สำนักข่าวกรองแห่งชาติ.
- หยาง หลีกัง (เรียบเรียง) และสมลักษณ์ สว่างโรจน์ (แปล). (2565). ชุน ยัตเซ็น: ผู้จุดไฟปฏิวัติ. กรุงเทพฯ: สว่างโรจน์.
- Ministry of foreign affairs the people's republic of China. (2025). *A policy of "one country, two systems" on Taiwan*. China: national immigration administration.
- Northouse, Peter G.. (2025). *Leadership: theory and Practice*. Tenth edition. USA: SAGE Publications, Inc.

สมณสัญญาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์
AWARENESS OF ONE'S MONKHOOD IN USING ONLINE SOCIAL
MEDIASBASED ON BUDDHIST ETHICS

¹พระอนุชิต โอวาทกขโม (นาก่อนทอง)

¹PhraAnuchit Ovadakkhamo (Nagonthong)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹anuchitnagon01@gmail.com

Received: June 23, 2025; **Revised:** August 14, 2025; **Accepted:** August 29, 2025

บทคัดย่อ

การศึกษาพุทธจริยศาสตร์เรื่องสมณสัญญาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ วัตถุประสงค์ของการวิจัยมีอยู่สองประการ ได้แก่ การศึกษาสถานการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ปัจจุบัน และวิเคราะห์สมณสัญญาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยกำหนดขอบเขตการวิจัยที่มุ่งเน้นไปที่เนื้อหาและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์เรื่องสมณสัญญา การศึกษาใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสารเพื่อรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์สมณสัญญาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์โดยมีความหวังว่าจะมีประโยชน์ต่อวงวิชาการและพระภิกษุสามเณรจะมีสมณสัญญา มีสติรู้ตัวและระลึกรู้เสมอว่าตนเป็นสมณะในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ สามเณรในปัจจุบัน จากการวิจัยพบว่า สถานการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ปัจจุบันแบ่งได้ 3 จุดประสงค์คือ 1.การใช้สื่อออนไลน์เพื่อความเพลิดเพลินบันเทิง 2.การใช้สื่อออนไลน์เพื่อการสื่อสารธรรมและการประกาศศาสนา 3. ความจำเป็นการใช้สื่อออนไลน์ในการศึกษา ในยุคปัจจุบันสังคมก็ไม่ควรห้ามพระสงฆ์ใช้สื่อออนไลน์ เพราะจะเป็นการปิดกั้นการเข้าถึง และการใช้งานข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นในปัจจุบัน พระสงฆ์

¹อาจารย์, หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

สามเณรควรใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสม ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย การที่พระภิกษุใช้สื่อออนไลน์ในการส่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ การแสวงหาความรู้และเพื่อเผยแผ่ธรรมะ การประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่เป็นสาธารณประโยชน์ สิ่งสำคัญคือพระสงฆ์ต้องรู้จักใช้สื่อออนไลน์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สื่อออนไลน์จะมีคุณหรือโทษขึ้นอยู่กับผู้ใช้ถ้าพระสงฆ์ใช้เพื่อการเกี้ยวผู้หญิง ท่องเว็บลามกหรือติดต่อสื่อสารในทางที่ล่อแหลมต่อการละเมิดพระธรรมวินัยก็เป็นสิ่งไม่สมควร สื่อนั้นก็เป็นโทษ จะนำความเสื่อมเสียมาให้กับตัวผู้ใช้ และสถาบันทางศาสนาถ้าพระสงฆ์ใช้สื่อสังคมอย่างมีสติสัมปชัญญะ สำนวณระวังตามกรอบพระวินัยเหมาะสมกับสถานที่ตนพึงปฏิบัติ สื่อนั้นก็จะเป็นคุณ และอำนวยประโยชน์แก่สังคมในวงกว้างต่อไป

คำสำคัญ : สมณสัญญา, สื่อสังคมออนไลน์, พุทธจริยศาสตร์

Abstract

This study explores Buddhist ethics concerning monastic consciousness (samaṇa-saṅkīṇī) in the use of social media according to Buddhist ethical principles. The objectives of the research are twofold: (1) to examine the current situation of social media usage among Buddhist monks; and (2) to analyze samaṇa-saṅkīṇī in the context of social media used through the lens of Buddhist ethics. The scope of this research focuses on the content and documents related to Buddhist ethical principles concerning samaṇa-saṅkīṇī. A documentary research method was employed through collecting and analyzing data regarding samaṇa-saṅkīṇī in social media usage according to Buddhist ethics aiming at contributing to academic knowledge and encouraging awareness among monks and novices in their use of present social media. The findings reveal that the current use of social media among monks can be categorized into three purposes including: 1. for entertainment and leisure; 2. for communicating the Dhamma and religious propagation; and 3. for education. The present society, therefore, should not prohibit monks from using social media, as it may obstruct the access to vital information. Monks and novices should instead use technology appropriately, in ways that do not contradict the Dhamma-Vinaya. Monks may use digital platforms to share useful information, seek knowledge, propagate the Dhamma, and promote public relations on public-benefit activities. It is crucial that monks must know how use social

media for maximizing the benefits of the society. Whether social media is beneficial or harmful, it depends on the users. If a monk uses it to flirt, access pornography, or engage in behavior sensitive to violate the Vinaya, such media will become harmful that causes disgrace to the users and the religious institutions. On the contrary, if monks use social media with mindfulness, self-restraint, and in accordance with monastic discipline, social media will become beneficial for the society at large.

Keywords: Samaṇa-saṅgī, social media, Buddhist ethics

บทนำ

การศึกษาพุทธจริยศาสตร์เรื่องสมณสัญญาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ วัดอุปสมงค์ของการศึกษาวิจัยมีอยู่สองประการที่สำคัญ ได้แก่ การศึกษาสถานการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ปัจจุบัน และการวิเคราะห์สมณสัญญาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

พระวินัยถือว่าเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเอาไว้เพราะ อาสวะหรือความประพฤติชั่วบางอย่างเกิดขึ้นในสงฆ์ ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่าด้วยเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบท ความว่า..ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัฏฐานียธรรม (ธรรมเป็นที่ตั้งอาสวะ ความชั่วต่างๆ เช่นการกล่าวร้าย คนอื่น ความเดือดร้อน และการจองจำ) บางอย่างในสงฆ์เมื่อเกิดอาสวัฏฐานียธรรมบางอย่างในสงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น (วิ. มหา. (ไทย) 1/21/13-14)

สังคมโลกในยุคปัจจุบัน สังคมสื่อออนไลน์เป็นหนึ่งทางเลือกของการสื่อสารข้อมูลในรูปแบบที่มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง การสื่อสารข้อมูลของมนุษย์ประกอบไปด้วย ผู้ส่งสาร ข้อมูลและผู้รับสาร ซึ่งไม่ว่าจะสื่อสารด้วยวิธีใดสิ่งที่ต้องการ คือ การที่ผู้รับสารได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วนและทันเวลา สื่อออนไลน์จึงเป็นพื้นที่สาธารณะในการแสดงออกในด้านต่างๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อและความหลากหลายทางเพศ ในความหลากหลายนั้น พระภิกษุ สามเณร ได้เป็นส่วนหนึ่งของผู้ใช้งานสื่อออนไลน์ และได้ใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงออกทางสังคม ในด้านพฤติกรรมกรรมการกระทำหรือการแสดงออกที่ส่งผลเป็นพฤติกรรมต่างๆ อันมีผลต่อสถานะภาพทางศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่โบราณกาล พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มี

ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทยที่บรรพบุรุษไทยเราได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน เป็นฐานรองรับทำให้สังคมไทยเป็นสังคมวิถีพุทธ มีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในอดีตการศึกษาของคนไทยมีรากฐานอยู่ที่วัด วังและบ้าน วัดเป็นแหล่งสรรพวิทยาการทำหน้าที่เป็นทั้งสถานศึกษา แหล่งเรียนรู้ และแหล่งถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณีของแต่ละท้องถิ่น เป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางสังคมมากมาย โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนา และเป็นที่พึ่งทางใจของสังคมมาโดยตลอด แต่ปัจจุบันสังคมไทยมีปัญหาเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและนับวันจะยิ่งทวีคูณ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี เป็นต้น นอกจากนี้ ปัญหาระดับชาติยังเกิดขึ้นอีก เช่น ปัญหาโจรก่อการร้ายในภาคใต้ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะคนขาดศีลธรรม ขาดวินัยที่จะนำไปพัฒนาในชีวิตของตนเองและสังคม ซึ่งเป็นข้อควมคุมให้สังคมมีความเป็นระเบียบวินัยมากขึ้น (พระเมธีวราภรณ์, 2553, : น. 2.)

ปัจจุบันพระภิกษุและสามเณรได้ใช้สื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือในการศึกษาธรรมและเผยแผ่ธรรม แต่ก็มีพระภิกษุและสามเณรอีกจำนวนหนึ่งเช่นเดียวกัน ใช้สื่อออนไลน์โดยขาดการระมัดระวังทั้งการพูด การสื่อข้อความ การนำเสนอภาพ และคลิปวิดีโอที่ไม่เหมาะสมแก่ความเป็นสมณเพศ จะเห็นว่ามีความเสี่ยงจำนวนมากที่พระภิกษุสงฆ์และสามเณรได้เผยแพร่หรือนำเสนอในพื้นที่ของสื่อออนไลน์ เช่น ยูทูบ เฟสบุ๊ก ไลน์ ทวิตเตอร์(x) การแสดงออกของพระภิกษุและสามเณรในสังคมสื่อออนไลน์นับว่าเป็นเรื่องที่หลายฝ่ายจับตามองและนำไปวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ดังเห็นได้จากที่ปรากฏบนสื่อต่างๆ เช่น ตามหน้าหนังสือพิมพ์ รายการโทรทัศน์ ซึ่งก็ถูกมองว่าเป็นปัญหาของคณะสงฆ์

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ปัจจุบัน
2. เพื่อวิเคราะห์สมณสัญญาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยเน้นการศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากแหล่งข้อมูลตามสถานที่ต่างๆ และสื่ออินเทอร์เน็ต เพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุดเท่าที่จะค้นหาได้เพื่อจะได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีลำดับดังต่อไปนี้ 1) เลือกศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมณสัญญาตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เพื่อทบทวนเอกสารและงานวิจัย 2) กำหนดประเด็นที่จะศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในแต่ละบทตามลำดับ 3) การวิเคราะห์ข้อมูลเสนอเชิงพรรณนาบทสรุป และข้อเสนอแนะตามลำดับ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์สมณสัญญาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ สรุปผลดังต่อไปนี้

1. สถานการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ปัจจุบัน

พบว่า ยุคปัจจุบันนี้ความเจริญด้าน เทคโนโลยีมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกสบายพร้อมแทบทุกประการ แต่เทคโนโลยีนั้นก็เป็นเพียงเครื่องประกอบของชีวิต มีขอบเขตจำกัดเพียงเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยมีคุณและโทษขึ้นกับผู้ใช้ สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติทางสังคม เพื่อใช้สื่อสารระหว่างกันในเครือข่ายทางสังคมผ่านทางเว็บไซต์และโปรแกรมประยุกต์บนสื่อใดๆ ที่มีการเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตโดยเน้นให้ผู้ใช้ทั้งที่เป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ในการผลิตเนื้อหาขึ้นเองในรูปของข้อมูลภาพและเสียง การใช้งานสื่อออนไลน์ที่เป็นปัญหาของพระสงฆ์อยู่ที่วัตถุประสงค์ว่าใช้เพื่ออะไร ใช้ในสิ่งที่ควรหรือไม่ควร แต่ก็ควรเลือกใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมโดยไม่ขัดกับพระธรรมวินัย การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในยุคปัจจุบันมาช่วยในการติดต่อสื่อสารไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์มือถือ แอปพลิเคชันต่างๆ ที่มีความทันสมัย แต่การใช้งานเพื่อประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นต้องมีความระมัดระวัง ในการใช้ให้เหมาะสมกับความเป็นพระภิกษุสามเณร และสมณสัญญา จึงจะเกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ในการใช้งานสื่อออนไลน์ในการสื่อสารและมีความเหมาะสมมากที่สุด การใช้งานสื่อออนไลน์เป็นทั้งปัญหา อุปสรรคและโอกาส ทุกวันนี้ข่าวสารพระสงฆ์ที่บวชอย่างอนุพรชนน้อย ไม่รู้ข้อวัตรไม่รู้ปฏิบัติไม่รู้ปฏิบัติ ก็ดำเนินไปด้วยความศรัทธา คณอง ไม่ว่าจะเป็นการใช้สื่อโซเชียลต่างๆ แสดงความคิดเห็นหรือพฤติกรรม ที่ไม่ไปตามครรลองอันงดงามตามพระธรรมวินัยเปิดช่องโหว่ให้คนทั้งหลายทั้งปวงโจมตี หรือว่าบริหารไปในทางเสื่อมเสียได้ ดังนั้นวิกฤตนี้แม้จะปฏิบัติที่ไหนหรือทำตัวอย่างไร ต่างถิ่นต่างแดน คนทั้งหลายสามารถแชร์ไปในโลกโซเชียลต่างๆ รู้กันไปทั่วโลก ดังนั้น สมณสัญญาจึงเป็นเรื่องที่สำคัญในยุคปัจจุบันนี้เลย เพราะว่าเป็นคุณและโทษในตัว ส่วนเป็นทั้งคุณก็คือโอกาสอย่างไร นั่นก็เป็นการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนเข้าไปถึงตัวตนบุคคลหรือว่าเปิดโอกาสให้บุคคลทั้งหลายที่ใคร่หรือสนใจที่จะฟังรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในแง่มุมมองต่างๆ สำนึกต่างๆ ข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ หรือพระธรรมเทศนาที่ตัวเองยังสนใจก็สามารถเลือกชมเลือกศึกษาได้ในบริบทนั้นๆ โดยเอกเทศ อ่านแล้วแต่ความชอบแล้วแต่จริตของแต่ละบุคคลได้ก็โดยง่าย ดังนั้นโซเชียลหรือโลกสื่อสาร จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อพระภิกษุสามเณรในปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นดาบสองคมนั้นด้วยเช่น แทนที่จะใช้โลกสื่อสารดังกล่าวนี้ให้เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่และการศึกษาหาความรู้ให้ยิ่งขึ้นไปแต่กลับใช้การสื่อสารนี้ไปเพื่อกล่อมเกลากิเลส มากขึ้นทวีความรุนแรงมากขึ้น แทนที่จะเป็นประโยชน์กับเป็นโทษ เหนือกว่าบุคคลโดยทั่วไปนั้นด้วย ดังนั้นการใช้โซเชียลทั้งหลายเป็นได้ ทั้งคุณและโทษขึ้นอยู่กับ

กับคนที่ใช้ไปใช้ในแง่ไหนมุมมองไหนอย่างไร ทั้งนี้ทั้งนั้นพึงพิจารณาให้เกิดความเหมาะสมพอดีถึงว่าแม้ก็ไม่ควรไปประเจิดประเจ้อหรือไปวาดอ้างเพื่อให้เกิดความสูญเสียนี้ก็เป็นลักษณะ การตื่นรู้ในสมณะสัญญา ได้ด้วยกันหรือการใช้หูฟังเสียงนี้ก็ไม่ใช่ทั้งกระทำหรือการใช้โทรศัพท์มือถือในที่สาธารณะก็ไม่พึงกระทำ หรือแม้กระทั่งการใช้โซเชียลในลักษณะต่างๆเหมือนคลุ่สล์เขาทำก็ไม่พึงกระทำ แต่เราจะใช้เพื่อการติดต่อสื่อสาร ในกิจการของคณะสงฆ์หรือเพื่อเกื้อกูลคณะสงฆ์ ประชุมหรือเพื่อการส่งข้อมูลที่สำคัญทางศาสนาเป็นไปเพื่อคณะสงฆ์แบบพัฒนาสภาพ และได้เป็นการเกิดความสมัครสมานสามัคคี หน่วยงานของวัดตำบลอำเภอจังหวัด ก็จะถือว่าการใช้โซเชียลต่าง ๆ นั้นเป็นประโยชน์ ทั้งในแง่การเผยแผ่พุทธศาสนา การศึกษาและการจรจรของพุทธศาสนาให้คงอยู่กับวัฒนธรรมสมัยใหม่ควบคู่กันไป ต้องยอมรับว่าพระเณรเรายู่ยาก คำว่าพระเณรเรายู่ยาก หมายถึง โลกมันเปลี่ยนไปไกลมากเพราะโลกเปลี่ยนไปไกล บางทีข้อวัตรปฏิบัติบางอย่างซึ่งเราเคยทำได้ เช่น อาจจะเป็นเรื่องของอาบัติเล็กน้อยๆ

ปัจจุบันการใช้สื่อออนไลน์นี้ ถ้าเราจะว่าไปก็เป็นดาบสองคม ถ้าใช้เป็นก็มีประโยชน์อย่างมาก เพราะว่าคนเข้าถึงสื่อออนไลน์เยอะ ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ในสมัยปัจจุบัน เราไปที่ไหนเราจะเห็นว่าคนที่นั่งคนเดียวเงียบๆ แต่มันไม่เงียบหรือกมันดูไลน์ดูเฟสในมือถือของเขา ถ้าใช้เป็นก็มีประโยชน์ ถ้าใช้ไม่เป็นก็มีโทษ เช่น พระสงฆ์สามเณรมือถือทุกรูปอยู่แล้ว มีน้อยนักที่จะไม่มี ครูบาอาจารย์ระดับสูง ท่านบอกว่าอย่าเล่น เพราะฉะนั้นต้องใช้ให้เป็นโดยเฉพาะในสถานที่สาธารณะเดินทางก็ดี ในที่เป็นชุมชนก็ดี ในที่เป็นตลาด ในห้างสรรพสินค้าก็ดี โดยรวมพูดง่ายๆก็คือในที่ไหนที่มีชุมชน ในที่เป็นที่สาธารณะ ไม่ควรจะใช้โทรศัพท์ โดยเฉพาะพระสงฆ์เวลาขึ้นอาสน์สงฆ์ ไปงานมงคลอวมงคล อยู่ที่สูงกว่าประชาชน มัวแต่เล่นโทรศัพท์กดไลค์กดเฟส พูดโทรศัพท์โดยไม่รู้ตัวตัวเองว่าเป็นอะไร อันนี้เป็นผลกระทบถ้าประชาชนเห็นแล้ว คือมันไม่ต่างกับเด็กลูกหลานของเขาเหมือนกับชาวบ้าน ต้องสำรวมต้องระมัดระวัง ถ้าไม่จำเป็นก็ไม่อยากให้ใช้เก็บไว้ก่อน ปิดโทรศัพท์ไว้ก่อนเหมือนกับเราขึ้นเครื่องบิน เครื่องบินขึ้นทางพนักงานเขาประกาศให้ปิดเครื่องเล่นทุกชนิด โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ ต้องปิดอันตรายต่อสัญญาณทางเครื่องบินเขาได้รับ ไม่กวนสัญญาณเขาเป็นอันตราย เช่นเดียวกันพระสงฆ์ถ้าไม่สำรวม ก็ทำให้ตัวเองเสียหาย โดยศรัทธาประชาชนเสื่อมศรัทธาโดยไม่รู้สึกตัวรวมไปถึงหมู่คณะพระสงฆ์ ถ้าใช้ให้เป็นประโยชน์ควรใช้ในที่เหมาะสม อันนี้ใช้ให้เป็นประโยชน์เพราะว่า ปัจจุบันนี้เวลาออกจากวัดไปแล้ว โดยเฉพาะผู้ปกครอง เจ้าคณะพระสังฆาธิการสั่งงานลูกศิษย์ที่จะล่าช้าไม่ได้ มันก็มีประโยชน์ ดังนั้น ต้องใช้ให้เป็นยุคปัจจุบันนี้สื่อออนไลน์มันให้ทั้งคุณและโทษ หากผู้ที่บริโภคหรือจะใช้ ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาล ย่นระยะหนทางประกาศพระพุทธศาสนา ได้เข้าถึงอย่างที่สุด แต่ถ้าใช้ในทางที่ผิดก็ทำร้ายตัวเราเอง อย่างง่ายตายมีทั้งคุณและมีทั้งโทษโทรศัพท์มือถือ ถ้าใช้อย่างมีประโยชน์ เช่น อยู่ในที่กัณดารหรือมีเหตุมีภัยที่จะ

หาความช่วยเหลือหรือว่าใช้เป็นที่พักพิงหรือเพื่อความสะดวก แต่ถ้าหากว่าใช้ในฐานะที่ไม่สมควร ยิ่งไม่สมควรจะใช้แล้วไปใช้เข้า บางรูปเคยเห็นบ่อยๆว่าใช้ คล้ายๆวัดคิดว่าก็มีมือถืออะไรทำนองนี้เป็นต้นในที่ชุมชน สาธารณะนั้นไม่สมควร จึงเรียกว่า ใช้ให้ถูกต้องกับกาลเทศะที่จะจำเป็นอย่างนี้มีคุณ อนึ่งเฉพาะอย่างยิ่งกิริยาที่แสดงออกจำเป็นต้องใช้คราวใด ให้มีความสำรวมไว้อยู่เสมอให้เหมาะสม ผู้ที่เข้ามาบวชใหม่ ถ้าได้สำนักที่ดี คือ เจ้าอาวาสดี ผู้นำดี พระพี่เลี้ยงดีคอยแนะนำ ตักเตือน อนึ่งเจ้าอาวาสนั้นมีงานมาก หน้าที่ของท่านต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถช่วยเหลือ มีรองเจ้าอาวาสหรือแม่ผู้ช่วย พระอุปัชฌาย์ก็มีคู่สวด พระกรรมวาจาจารย์ พระอนุสาวนาจารย์ พระสีลาจารย์ และที่พระอุเทศาจารย์ผู้ที่สั่งสอนธรรมวินัยคอยดูแล คอยช่วยเหลือ คอยตักเตือน เพราะฉะนั้นวัดจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่จะต้องมียุคคณาจารย์เจ้าอาวาสที่ดี อาจารย์ที่ดี ครูสอนที่ดีให้เป็นสำคัญ การสอนนั้น คือให้ปริยัติควบคู่กันไปกับการปฏิบัติ อย่าสอนแต่เพียงความรู้ อย่างเดียวให้ควบคู่กันไป ถ้ายกสืบทอดได้ ขึ้นว่าถ้าทำอย่างนี้ เช่นว่าภิกษุสามเณรต้องปาดจิตดี อย่างนี้เป็นต้น ถ้าจะเห็นว่าอภิตเล็กน้อยเดียวแสดงก็หาย ถ้าหากคิดอย่างนี้เสียหาย ถ้าหากว่ามี หิริโอตตะปะว่า การฆ่าสัตว์เขาต้องรับความลำบากจนถึงตายถ้าเขาจะมาฆ่าเรา เขาจะมาตีเรา มาด่าว่าเรา เราเพียงไม่พอใจแล้วสัตว์ทั้งอื่นทั้งหลายก็เหมือนกันก็มีสมณสัญญา

2. วิเคราะห์สมณสัญญาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

พบว่า พระสงฆ์ สามเณรควรใช้เทคโนโลยี สื่อสังคมออนไลน์ให้เหมาะสมไม่ขัดกับพระธรรมวินัย การที่พระภิกษุใช้สื่อออนไลน์ในการส่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ การแสวงหาความรู้ และเพื่อเผยแผ่ธรรมะ การประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่เป็นสาธารณประโยชน์ สิ่งสำคัญคือการที่พระสงฆ์รู้จักใช้สื่อออนไลน์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งสื่อออนไลน์จะมีคุณหรือโทษสำคัญที่ผู้ใช้ แต่ถ้าใช้เพื่อการแซ่พเกี้ยวพาราสีผู้หญิงหรือท่องเว็บลามก ติดต่อบุคคลในทางที่ไม่เกี่ยวกับพระธรรมวินัยก็เป็นสิ่งไม่สมควร ซึ่งโลกปัจจุบันไม่ควรห้ามใช้สื่อออนไลน์ เพราะเป็นการปิดกั้นการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ต้องใช้อย่างมีสมณสัญญา มีสติสัมปชัญญะ สำรวมระวัง การใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ให้มีความเหมาะสมกับสถานะที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติ เพราะถือเป็นสื่อที่ให้ความอิสระกับผู้ใช้งาน หากพระสงฆ์สามเณรใช้งานในทางไม่เหมาะสม จะนำความเสื่อมเสียมาให้กับตัวผู้ใช้งาน และสถาบันทางศาสนาในภาพรวม

สมณสัญญาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์หรือการใช้เทคโนโลยีในปัจจุบันนี้ พอจะแบ่งการใช้เทคโนโลยีสื่อสังคมออนไลน์ได้ 3 จุดประสงค์ คือ

1) การใช้ไอทีเพื่อความเจริญเติบโตเทคโนโลยีความบันเทิง (มะลิวัลย์ จงจิตชอบ, (11 มิถุนายน. 2561). เทคโนโลยีเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อความบันเทิงที่เชื่อถือได้มากที่สุด การใช้เทคโนโลยีหรือไอทีในทางการบันเทิงจะไม่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ เพราะว่าการใช้เทคโนโลยีนั้นจะขัดต่อการ

ปฏิบัติสมณธรรม หรือเป็นอุปสรรคของการปฏิบัติธรรม จึงไม่เหมาะและไม่ควร แต่ในยุคปัจจุบัน ไอทีเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ก็ต้องเรียนรู้ที่จะใช้เทคโนโลยีในการดำรงอยู่ในสังคมเช่นกัน

2) การใช้ไอทีเพื่อการสื่อสารธรรมและการประกาศศาสนา (พจนารถ สุพรรณกุล, 20 กันยายน 2557). ในปัจจุบันการสื่อสารมีการพัฒนาไปถึงระดับเครือข่ายทั่วโลก (Internet) การส่งข้อมูลไปทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศในการประกาศศาสนาโดยเฉพาะ ทางเอกสารหนังสือต่างๆ ก็ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลัก เพราะให้ประโยชน์แบบประโยชน์สูงสุด ทั้งยังเป็น หลักฐานเก็บรักษาไว้ได้ในระยะเวลานานเหมาะแก่ผู้ศึกษา ผู้รับข้อมูลสารสนเทศ และสะดวกในการผลิต การเผยแผ่ได้อย่างกว้างไกลมากยิ่งขึ้น

3) ความจำเป็นในการใช้ไอที การจัดการศึกษาในปัจจุบันนี้จะเน้นการจัดการศึกษาที่เน้นเทคโนโลยีเป็นส่วนใหญ่ จึงจำเป็นที่พระสงฆ์จะต้องเรียนรู้โลกในปัจจุบันผ่านระบบไอที ดังนั้น เทคโนโลยีสารสนเทศจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางไปทั่วโลก ภายใต้บริบทและแนวโน้มของประชากรโลกที่จะใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ หรืออินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องผ่าน เครื่องมือต่างๆ ทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์เคลื่อนที่ ดังนั้น พระสงฆ์ควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสังคมออนไลน์ เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าวต้องเป็น ไปอย่างมีคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง สมณสัญญาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. สถานการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ปัจจุบัน

ยุคปัจจุบันนี้ความเจริญด้าน เทคโนโลยีมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกสบายพร้อมแทบทุกประการ แต่เทคโนโลยีนั้นก็เป็นเพียงเครื่องประกอบของชีวิต มีขอบเขตจำกัดเพียงเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยมีคุณและโทษขึ้นกับผู้ใช้ (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2543, : น. 43) สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติทางสังคม เพื่อใช้สื่อสารระหว่างกันในเครือข่ายทางสังคมผ่านทางเว็บไซต์และโปรแกรมประยุกต์บนสื่อใดๆ ที่มีการเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตโดยเน้นให้ผู้ใช้ทั้งที่เป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ในการผลิตเนื้อหาขึ้นเองในรูปของข้อมูลภาพและเสียง (สื่อสังคมออนไลน์กับการเรียนการสอน). การใช้งานสื่อออนไลน์ที่เป็นปัญหาของพระสงฆ์อยู่ที่ วัตถุประสงค์ว่าใช้เพื่ออะไร ใช้ในสิ่งที่ควรหรือไม่ควร แต่ก็ควรเลือกใช้เทคโนโลยี

ให้เหมาะโดยไม่ขัดกับพระธรรมวินัยการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในยุคปัจจุบันมาช่วยในการติดต่อสื่อสารไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์มือถือ แอปพลิเคชันต่างๆ ที่มีความทันสมัย แต่การใช้งานเพื่อประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นต้องมีความระมัดระวัง ในการใช้ให้เหมาะสมกับความเป็นพระภิกษุสามเณร และสมณสัญญา จึงจะเกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ในการใช้งานสื่อออนไลน์ในการสื่อสารและมีความเหมาะสมมากที่สุด การใช้งานสื่อออนไลน์เป็นทั้งปัญหา อุปสรรคและโอกาส ทุกวันนี้ข่าวสารพระสงฆ์ที่บวชอย่างอนุพรชนน้อย ไม่รู้ข้อวัตรไม่รู้ปฏิบัติไม่รู้ปฏิบัติ ก็ดำเนินไปด้วยความคึกคะนอง ไม่ว่าจะเป็นการใช้สื่อโซเชียลต่างๆ แสดงความคิดเห็นหรือพฤติกรรม ที่ไม่ไปตามครรลองอันงามตามพระธรรมวินัยเปิดช่องโหว่ให้คนทั้งหลายทั้งปวงโจมตี หรือว่าปฎิภาสไปในทางเสื่อมเสียได้ ดังนั้นวิกฤตนี้แม้จะปฏิบัติที่หนักหรือทำตัวอย่างไร ต่างถิ่นต่างแดน คนทั้งหลายสามารถแชร์ไปในโลกโซเชียลต่างๆ รู้กันไปทั่วโลก ดังนั้น สมณสัญญาจึงเป็นเรื่องที่สำคัญในยุคปัจจุบันนี้เลย เพราะว่าเป็นคุณและโทษในตัว ส่วนเป็นทั้งคุณก็คือโอกาสอย่างไร นั่นก็เป็นการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนเข้าไปถึงตัวตนบุคคลหรือว่าเปิดโอกาสให้บุคคลทั้งหลายที่ใคร่หรือสนใจที่จะพึงรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในแง่มุมมองต่างๆสำนักต่างๆ ข้อวัตรปฏิบัติต่างๆหรือพระธรรมเทศนาที่ตัวเองยังสนใจก็สามารถเลือกชมเลือกศึกษาได้ในบริบทนั้นๆโดยเอกเทศ อ่านแล้วแต่ความชอบแล้วแต่จริตของแต่ละบุคคลได้ก็โดยง่าย ดังนั้นโซเชียลหรือโลกสื่อสาร จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อพระภิกษุสามเณรในปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นดาบสองคมนั้นด้วยเช่น แทนที่จะใช้โลกสื่อสารดังกล่าวนี้ให้เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่และการศึกษาหาความรู้ให้ยิ่งขึ้นไปแต่กลับใช้การสื่อสารนี้ไปเพื่อกล่อมเกลากิเลส มากขึ้นทวีความรุนแรงมากขึ้น แทนที่จะเป็นประโยชน์กับเป็นโทษ เหนือกว่าบุคคลโดยทั่วไปนั้นด้วย ดังนั้นการใช้โซเชียลทั้งหลายเป็นได้ ทั้งคุณและโทษขึ้นอยู่กับคนที่ใช้จะใช้ไปในแง่ไหนมุมมองไหนอย่างไร ทั้งนี้ทั้งนั้นพึงพิจารณาให้เกิดความเหมาะสมพอดีถึงว่าแม้มีก็ไม่ควรไปประเจิดประเจ้อหรือไปवाद้างเพื่อให้เกิดความสูญเสียนี้ก็เป็นลักษณะ การตื่นรู้ในสมณะสัญญา ได้ด้วยกันหรือการใช้หูฟังเสียบหูนี้ก็ไม่พึงกระทำหรือการใช้โทรศัพท์มือถือในที่สาธารณะก็ไม่พึงกระทำ หรือแม้กระทั่งการใช้โซเชียลในลักษณะต่างๆเหมือนคฤหัสถ์เขาทำก็ไม่พึงกระทำ แต่เราจะใช้เพื่อการติดต่อสื่อสาร ในกิจการของคณะสงฆ์หรือเพื่อเกื้อกูลคณะสงฆ์ ประชุมหรือเพื่อการส่งข้อมูลที่สำคัญทางศาสนาเป็นไปเพื่อคณะสงฆ์แบบพัฒนาสาธภาพ และได้เป็นการเกิดความสมัครสมานสามัคคี หน่วยงานของวัดตำบลอำเภอจังหวัด ก็จะถือว่าการใช้โซเชียลต่างๆนั้นเป็นประโยชน์ ทั้งในแง่การเผยแผ่พุทธศาสนา การศึกษาและการจรลงพระพุทธานุภาพให้คงอยู่กับวัฒนธรรมสมัยใหม่ควบคู่กันไป ต้องยอมรับว่าพระเณรเราอยู่ยาก คำว่าพระเณรเราอยู่ยากหมายถึง โลกมันเปลี่ยนไปไกลมากเพราะโลกเปลี่ยนไปไกล บางทีข้อวัตรปฏิบัติบางอย่างซึ่งเราเคยทำได้ เช่น อาจจะเป็นเรื่องของอาบัติเล็กๆน้อยๆ แต่ในปัจจุบันนี้ซึ่งโลกสมัยใหม่เข้ามามันก็มีคำว่า

โลกวัชชะเข้ามา ซึ่งคำว่าโลกวัชชะ คนทั่วไปก็ไม่คิดว่าเป็นความผิดเล็กๆน้อยๆ แต่มันเป็นปัญหาใหญ่ในสังคม สถานการณ์สมณสัญญาพระภิกษุสามเณร ในปัจจุบันเรียกว่าอาจจะอ่อนลง เริ่มตั้งแต่กิริยามารยาท ข้อวัตรปฏิบัติต่างๆก็อาจจะอ่อนลงหรือไม่เข้มข้นเหมือนกับในอดีต เราจะเห็นว่าคุณสมบัติในใจนี้เข้มข้นมาก พอปัจจุบันโลกมันเปลี่ยนไปสมบัติการวะหรือว่าคุณธรรมที่มีในใจ พ่อแม่ครูบาอาจารย์เรสมัยก่อนท่านจะให้ความเคารพในเรื่องนี้สูงมากนั้นบ่งบอกให้เห็นว่าคุณธรรมหรือคุณงามความดีในใจนี้เข้มข้นมาก พอปัจจุบันโลกมันเปลี่ยนไปสมบัติการวะหรือว่าคุณงามความดี มันหายไปหรือไม่อย่างไร มันไม่ได้หายไป แต่ว่าคนยุคใหม่ พระเณรยุคใหม่อาจจะไม่ให้ความสำคัญในเรื่องนี้มาก ในความเป็นพระภิกษุสามเณรในปัจจุบัน หมายถึง พระภิกษุสามเณรยุคใหม่อาจจะมองในมิติเรื่องของการใช้ชีวิตที่ทันสมัยขึ้น เช่น เทคโนโลยีมากขึ้น เสพอะไรที่มันเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น แต่ว่าเราก็ควรให้ความสำคัญ ว่าการที่เราเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุสามเณร ถือว่าเสียสละ การใช้เทคโนโลยีถ้าใช้ไปในทางที่เกิดประโยชน์ มันก็เป็นประโยชน์ต่อความเป็นพระเณรของเรา แต่ถ้าเอาเทคโนโลยีมาใช้ในทางที่ไม่เหมาะสมไม่ควร หรือเอามาใช้แล้วภาพมันไม่เหมาะสม เช่นฟังเพลงตามทีสาธารณะต่างๆ มันผิดมากไหม ก็ไม่ผิดมาก แต่มันเป็นเรื่องของโลกเขามองว่ามันไม่เหมาะสมไม่ควร ในยุคปัจจุบัน ความเปลี่ยนของกาลเวลาความเปลี่ยนของยุคสมัย ในยุคสมัยก่อน ในยุคพุทธกาลไม่มีเทคโนโลยี สื่อออนไลน์ต่างๆ ก็มีการพัฒนามาเรื่อยๆ เช่น ในสมัยก่อนสื่อต่างๆก็จะมีเฉพาะหนังสือพิมพ์ แล้วก็วิทยุ เวลาจะดูข่าวสารอะไรเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคมก็ไปดูตรงนั้น แต่ปัจจุบันนี้มันมีสื่อที่เร็วกว่านั้นไววกว่านั้น ก็ยิ่งควรระมัดระวังมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณร การใช้สื่อควรระมัดระวังต้องดูกาลเทศะ ต้องดูความเหมาะสมเวลาไหนควรใช้เวลาไหนไม่ควรใช้สถานที่แห่งใด ดังนั้นสื่อนี้มันมีทั้งคุณและโทษ มีทั้งประโยชน์และไม่มีประโยชน์ ถ้าเรานำไปใช้ในทางที่เหมาะสมในทางที่ถูกต้อง เรานำไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะทำให้เกิดประโยชน์มากมายมหาศาล แต่ถ้าเรานำไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องก็เป็นโทษได้ อย่างทุกวันนี้ไม่ใช่แต่ที่เป็นพระภิกษุสามเณร แม้แต่ญาติโยมชาวบ้านเด็ก 4-5 ขวบก็ใช้ได้หมด อย่างสามเณรในยุคสมัยปัจจุบัน ส่วนใหญ่ก็จะมาจากสามเณรภาคฤดูร้อน เด็กๆ บางคนก็คุ้นเคยกับการเล่นเกม ดิตเกม พอมาบวชแล้วบางทีพ่อแม่ก็ตามใจหรือบางทีก็ให้ลูกใช้ติดต่อสื่อสารถามข่าวคราวสารทุกข์สุขดิบว่าเป็นอย่างไร ถ้าไปใช้อย่างนี้ก็เป็นประโยชน์ แต่ถ้าเอาไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องก็เป็นโทษ เพราะฉะนั้นสื่อออนไลน์ก็จะมีบทบาทสำคัญที่ทั้งคุณและโทษ ถ้าเราใช้ในทางที่ถูกต้องก็เป็นประโยชน์อย่างมากในการเผยแผ่ แต่ถ้าไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องก็เป็นโทษได้เหมือนกัน ดังนั้นพระภิกษุสามเณรก็ต้องใช้สมณสัญญาตัวนี้เป็นตัวจัดการว่าเราควรจะใช้เวลาไหน แบ่งกาลเทศะให้ถูกต้อง

ยุคปัจจุบันนี้สื่อออนไลน์มันให้ทั้งคุณและโทษ หากผู้ที่บริโภคหรือจะใช้ ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาล ย่นระยะหนทางประกาศพระพุทธศาสนา ได้เข้าถึงอย่างที่สุด แต่ถ้าใช้ในทางที่ผิดก็ทำร้ายตัวเราเอง อย่างง่ายดาย มีทั้งคุณและมีทั้งโทษ (พระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโณ), เจ้าคณะจังหวัดแม่ฮ่องสอน-ลำพูน-เชียงใหม่ (ธ) เจ้าอาวาสวัดป่าดาราภิรมย์). โทรศัพท์มือถือ ถ้าใช้อย่างมีประโยชน์ เช่น อยู่ในที่กั้นการหรือมีเหตุมีภัยที่จะหาความช่วยเหลือ หรือว่าใช้เป็นที่พักผ่อนหรือเพื่อความสะดวก แต่ถ้าหากว่าใช้ในฐานะที่ไม่สมควร ยิ่งไม่สมควรจะใช้แล้วไปใช้เข้า บางรูปเคยเห็นบ่อยๆว่าใช้ คล้ายๆอดต๊าวักมีมือถืออะไรทำนองนี้ เป็นต้นในที่ชุมชน สาธารณะนั้นไม่สมควร จึงเรียกว่า ใช้ให้ถูกต้องกับกาลเทศะที่จะจำเป็นอย่างนี้มีคุณ อนึ่ง เฉพาะอย่างยิ่งกิริยาที่แสดงออกจำเป็นต้องใช้คราวใด ให้มีความสำรวมไว้อยู่เสมอให้เหมาะสม ผู้ที่เข้ามาบวชใหม่ ถ้าได้สำนักที่ดี คือ เจ้าอาวาสดี ผู้นำดี พระพี่เลี้ยงดีคอยแนะนำตักเตือน อนึ่งเจ้าอาวาสนั้นมิงานมาก หน้าของท่านต้องก้ออาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถช่วยเหลือ มีรองเจ้าอาวาสหรือไม่ก็ผู้ช่วย พระอุปัชฌาย์ก็มีคู่สวด พระกรรมวาจาจารย์ พระอนุสาวนาจารย์ พระสีลาจารย์ และก้อพระอุเทศาจารย์ผู้ที่สั่งสอนธรรมวินัยคอยดูแล คอยช่วยเหลือ คอยตักเตือน เพราะฉะนั้นวัดจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่จะต้องมียุคคณาจารย์เจ้าอาวาสที่ดี อาจารย์ที่ดี ครูสอนที่ดีให้เป็นสำคัญ การสอนนั้น คือให้ปริยัติควบคู่กันไปกับการปฏิบัติ อย่าสอนแต่เพียงความรู้อย่างเดียวให้ควบคู่กันไป ถ้ายกสืบทอดได้ ขึ้นว่าถ้าทำอย่างนี้ เช่นว่าภิกษุฆ่าสัตว์ต้องปาจิตตีย์ อย่างนี้เป็นต้น ถ้าจะเห็นว่าอาบัติเล็กน้อยเดียวแสดงก็หาย ถ้าหากคิดอย่างนี้เสียหาย ถ้าหากว่ามีหิริโอตตะปะว่า การฆ่าสัตว์ๆ เขาต้องรับความลำบากจนถึงตายถ้าเขาจะมาฆ่าเรา เขาจะมาตีเรา มาด่าว่าเรา เราเพียงไม่พอใจแล้วสัตว์ทั้งอื่นทั้งหลายก็เหมือนกันก็มี สมณสัญญา เพราะฉะนั้นจึงต้องมีหิริโอตตะปะทั้ง 2 อย่างคู่กับวินัยไป (พระครูวิบูลธรรมกิจ (บัวเกตุ ปทุมสิโร), ประธานสงฆ์วัดป่าปางก๊อต ต.อินทขิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่). ปัจจุบันโลกก็เปลี่ยนแปลงไปเยอะเทคโนโลยีก็มาเยอะ หลายอย่างก็อำนวยความสะดวกให้กับทั้งพระด้วยทั้งคนบ้านด้วย ซึ่งสื่อออนไลน์หรือว่าสื่อต่างๆนี้มีทั้งประโยชน์ และก็มิตทั้งโทษก็อย่างที่ทราบกันว่าในพระธรรมวินัยเองในเรื่องของอนิยต ห้ามอยู่ในที่ลับหู 1 ห้ามอยู่ในที่ลับตา 1 บางครั้งอย่างเช่น โทรศัพท์ ถ้ามันไม่ได้เปิด Speaker Phone อย่างนี้ มันก็สองแง่สองงามว่าจะสื่อหรือไม่สื่อ แน่นนอนอยู่แล้วว่าหลักการสำคัญมันไม่ได้อยู่ที่ว่าลับหรือไม่ลับ หลักการสำคัญอยู่ที่การปฏิบัติตนของพระภิกษุรูปนั้น ถ้าท่านมีสมณะสัญญาอยู่ว่าท่านกำลังทำอะไร กำลังพูดอะไร กำลังสื่อสารอะไร ต่อให้มันอยู่ในที่ลับหูก็ตามอย่างเช่นว่า คุยโทรศัพท์ หรือไลน์ ถ้าท่านไม่ได้ประพฤติดนนอกความเป็นสมณะมันก็จะไม่เกิดปัญหา ซึ่งหลายๆครั้งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดี หมายถึงว่าเครื่องมือเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ ถ้าใช้ให้เกิดประโยชน์ ก็เป็นประโยชน์ใช้ไม่เกิดประโยชน์ก็เป็นโทษ ตอนนีก็ขึ้นอยู่กับสมณะสัญญาของท่านในแต่ละรูปไป

สมณะสัญญาเป็นสิ่งที่จำเป็นในการครองเพศบรรพชิต ขณะเดียวกันก็เหมือนกับข้าราชการก็ควรสำนึกถึงความเป็นข้าราชการ พ่อค้าก็ควรสำนึกถึงความเป็นพ่อค้า เพราะว่าสมณะสัญญา หมายถึงการระลึกถึงความเป็นสมณะเมื่อระลึกถึงความเป็นสมณะ เราก็คงรู้ว่าเรามีหน้าที่อะไร เรามีสิ่งที่จะต้องทำคืออะไรบ้าง และสิ่งที่ไม่ควรทำเรามีอะไรบ้าง แต่หากเราละเลยไม่ได้ระลึกถึงในส่วนที่เป็นสมณะสัญญานั้นก็อาจจะทำให้เราพลั้งเผลอประพฤติดะไรผิดไปบ้าง ความผิดบางอย่างก็เป็นความผิดเล็กๆน้อยๆอาจจะเป็นอาบัติเล็กน้อย เช่น อาบัติปาจิตตีย์ แต่หากพลั้งเผลอไปประพฤติดในสิ่งที่ไม่สมควรอย่าง เช่น อาบัติสังฆาทิเสส เกี้ยวพาราสีผู้หญิงโดยที่ไม่รู้ตัวลืมนึกไปว่าตัวเองเป็นสมณะ มันก็อาจจะเกิดผลต่อศรัทธาของประชาชนได้และเกิดผลต่อตัวของท่านเอง ดังนั้นสมณะสัญญาจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและเป็นสิ่งที่พระภิกษุสมาเณรทุกรูปพึงสังวร (นายกิตติพงศ์ กาวี, นักวิชาการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดเชียงใหม่).

2. วิเคราะห์สมณสัญญาในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

พบว่า พระสงฆ์ สามเณรควรใช้เทคโนโลยี สื่อสังคมออนไลน์ให้เหมาะสมไม่ขัดกับพระธรรมวินัย การที่พระภิกษุใช้สื่อออนไลน์ในการส่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ การแสวงหาความรู้ และเพื่อเผยแผ่ธรรมะ การประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่เป็นสาธารณประโยชน์ สิ่งสำคัญคือการที่พระสงฆ์รู้จักใช้สื่อออนไลน์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งสื่อออนไลน์จะมีคุณหรือโทษสำคัญที่ผู้ใช้ แต่ถ้าใช้เพื่อการแชทเกี้ยวพาราสีผู้หญิงหรือทอ้งเว็บลามก ติดต่อบุคคลในทางที่ไม่เกี่ยวกับพระธรรมวินัยก็เป็นสิ่งไม่สมควร ซึ่งโลกปัจจุบันไม่ควรห้ามใช้สื่อออนไลน์ เพราะเป็นการปิดกั้นการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ต้องใช้อย่างมีสมณสัญญา มีสติสัมปชัญญะ สำรวมระวัง การใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ให้มีความเหมาะสมกับสถานะที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติ เพราะถือเป็นสื่อที่ให้ความอิสระกับผู้ใช้งาน หากพระสงฆ์สามเณรใช้งานในทางไม่เหมาะสม จะนำความเสื่อมเสียมาให้กับตัวผู้ใช้งาน และสถาบันทางศาสนาในภาพรวม

การใช้เทคโนโลยีในปัจจุบันนี้ ควรมีการใช้เทคโนโลยีสื่อสังคมออนไลน์ได้ 3 จุดประสงค์ ดังนี้ คือ

1) การใช้ไอทีเพื่อความเพลิดเพลินเทคโนโลยีความบันเทิง (มะลิวัลย์ จงจิตชอบ, (11 มิถุนายน. 2561). เทคโนโลยีเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อความบันเทิงที่เชื่อถือได้มากที่สุด การใช้เทคโนโลยีหรือไอทีในทางการบันเทิงจะไม่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ เพราะว่าการใช้เทคโนโลยีนั้นจะขัดต่อการปฏิบัติสมณธรรม หรือเป็นอุปสรรคของการปฏิบัติธรรม จึงไม่เหมาะสมและไม่ควร แต่ในยุคปัจจุบันไอทีเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ก็จำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะใช้เทคโนโลยีในการดำรงอยู่ในสังคมเช่นกัน

2) การใช้ไอทีเพื่อการสื่อสารธรรมและการประกาศศาสนา (พจนารถ สุพรรณกุล, 20 กันยายน 2557). ในปัจจุบันการสื่อสารมีการพัฒนาไปถึงระดับเครือข่ายทั่วโลก (Internet) การส่งข้อมูลไปทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศในการประกาศศาสนาโดยเฉพาะ ทางเอกสารหนังสือต่างๆ ก็ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลัก เพราะให้ประโยชน์แบบประโยชน์สูงสุด ทั้งยังเป็นหลักฐานเก็บรักษาไว้ได้ในระยะเวลานานเหมาะสมแก่ผู้ศึกษา ผู้รับข้อมูลสารสนเทศ และสะดวกในการผลิต การเผยแผ่ได้อย่างกว้างไกลมากยิ่งขึ้น

3) ความจำเป็นในการใช้ไอที การจัดการศึกษาในปัจจุบันนี้จะเน้นการจัดการศึกษาที่เน้นเทคโนโลยีเป็นส่วนใหญ่ จึงจำเป็นที่พระสงฆ์จะต้องเรียนรู้โลกในปัจจุบันผ่านระบบไอที ดังนั้นเทคโนโลยีสารสนเทศจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางไปทั่วโลก ภายใต้บริบทและแนวโน้มของประชากรโลกที่จะใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ หรืออินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องผ่าน เครื่องมือต่างๆ ทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์เคลื่อนที่ ดังนั้นพระสงฆ์ควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสังคมออนไลน์ เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าวต้องเป็น ไปอย่างมีคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมจะช่วยทำให้พระสงฆ์อยู่ในระเบียบวินัยและส่งเสริมให้รู้จักเป้าหมายของการประพฤติปฏิบัติพฤติกรรมที่เหมาะสม ตามสภาพความเป็นจริงของสังคมในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามยุคตามสมัย โดยให้ใช้หลักการตัดสินใจปัญหานั้นๆ ซึ่งมีผลต่อการปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ในสังคมไทย

1. การใช้ไอทีเพื่อความเพลิดเพลินเทคโนโลยีความบันเทิง การใช้เทคโนโลยีหรือไอทีในทางการบันเทิงจะไม่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ เพราะการใช้เทคโนโลยีนั้นจะขัดต่อการปฏิบัติสมณธรรม หรือเป็นอุปสรรคของการปฏิบัติธรรม จึงไม่เหมาะสมและไม่ควร แต่ในยุคปัจจุบันไอทีเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ก็ต้องเรียนรู้ที่จะใช้เทคโนโลยีในการดำรงอยู่ในสังคมเช่นกัน

2. การใช้ไอทีเพื่อการสื่อสารธรรมและการประกาศ ในปัจจุบันการสื่อสารมีการพัฒนาไปถึงระดับเครือข่ายทั่วโลก (Internet) การส่งข้อมูลไปทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศในการประกาศศาสนาโดยเฉพาะ ทางเอกสารหนังสือต่างๆ ก็ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลัก เพราะให้ประโยชน์แบบประโยชน์สูงสุด ทั้งยังเป็น

หลักฐานเก็บรักษาไว้ได้ในระยะเวลานานเหมาะแก่ผู้ศึกษา ผู้รับข้อมูลสารสนเทศ และสะดวกในการผลิต การเผยแพร่ได้อย่างกว้างไกลมากยิ่งขึ้น

3. ความจำเป็นในการใช้ไอที การจัดการศึกษาในปัจจุบันนี้จะเน้นการจัดการศึกษาที่เน้นเทคโนโลยีเป็นส่วนใหญ่ จึงจำเป็นที่พระสงฆ์จะต้องเรียนรู้โลกในปัจจุบันผ่านระบบไอที ดังนั้นเทคโนโลยีสารสนเทศจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงและเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางไปทั่วโลก ภายใต้บริบทและแนวโน้มของประชากรโลกที่จะใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ หรืออินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องผ่าน เครื่องมือต่างๆ ทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์เคลื่อนที่ ดังนั้นพระสงฆ์ควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสังคมออนไลน์ เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา แต่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าวต้องเป็น ไปอย่างมีคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก

เอกสารอ้างอิง

พระไตรปิฎกภาษาไทย. (2539), ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธีวราภรณ์. (2553), *เบญจศีลเบญจธรรมอุดมชีวิตของมนุษย์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ต้นบุญ,

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2534), *เทคโนโลยีกับศาสนา เกณฑ์วินิจฉัยความหมายและ*

คุณค่าของพุทธธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บุญนิมิต.

พจนารถ สุพรรณกุล. (2557). *การเผยแพร่พระพุทธศาสนากับเทคโนโลยีสารสนเทศ*.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/106-2014-09-20-08-27-56>.

มะลิวัลย์ จงจิตชอบ. (2561). *การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศด้านความบันเทิง*.

[ออนไลน์]. แหล่ง ที่มา: <https://www.l3nr.org/posts/434160>.

สื่อสังคมออนไลน์กับการเรียนการสอน. (2557). *สนทนาออนไลน์ หัวข้อ “สื่อสังคมออนไลน์กับการเรียนการสอน*. [ออนไลน์] แหล่งที่มา <http://smforedu.blogspot.com/2014/02/blog-post.html>.

กระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์
ในวิชาสังคมศึกษา

THE BUDDHIST-INTEGRATED LEARNING PROCESS FOR PROMOTING
CRITICAL THINKING IN SOCIAL STUDIES

¹พูลศักดิ์ หอมสมบัติ, ²พระครูวินัยธรพยัคฆอรุณ ปญญาพโล (ศรีมงคล),
³พระดบัสวิน ปกสฺสโร (แสนสุริวงศ์) และ ⁴พระวงษ์ทอง สุภทฺโท (ต่อมคำ)
¹Poolsak Homsombat, ²Phrakhruwinaithorn Phayakarun Panyapalo
(Srimongkol), ³Phra Dabatsawin Pabhassaro (Saensuriwong)
and ⁴Phrasamu Wongtong Supattho (Tomkum)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹poolsak_mcu@gmail.com, ²phraphayakharun@gmail.com
³babybee8856@hotmail.com, ⁴tomkham2558@gmail.com

Received: June 26, 2025; **Revised:** August 18, 2025; **Accepted:** August 29, 2025

บทคัดย่อ

การส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) เป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษาซึ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูล ปรากฏการณ์ทางสังคม และจริยธรรมของมนุษย์ บทความนี้นำเสนอแนวคิดและกระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธที่สามารถบูรณาการเพื่อส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์ในชั้นเรียน ได้แก่ การใช้หลักไตรสิกขา อริยสัจ 4

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

²อาจารย์, ดร., สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³อาจารย์, สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴อาจารย์, สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

และโยนิโสมนสิการ มาเป็นกลไกในการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถวิเคราะห์ แยกแยะ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล โดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม บทความนี้ยังได้เสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและใช้กระบวนการถกเถียงเชิงเหตุผลร่วมกับการฝึกสมาธิและเจริญสติ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน

คำสำคัญ: การคิดเชิงวิพากษ์, การเรียนรู้เชิงพุทธ, สังคมศึกษา, พุทธบูรณาการ

Abstract

Promoting critical thinking is a key goal of 21st century education, especially in social studies, focusing on information analysis, social phenomena, and human ethics. This article presents the Buddhist concepts and learning processes that can be integrated to enhance critical thinking in the classrooms including the application of the Threefold Training (Trisikā), the Four Noble Truths (Ariyasacca 4), and wise reflection (Yonisomanasikāra) as mechanisms to develop abilities of learners in analyzing, distinguishing, and reasonable decision making based on moral and ethical principles. Furthermore, this article has proposed a learner-centered instructional model incorporating with rational dialogue, meditation, and mindfulness practices to cultivate deep and sustainable critical thinking skills among students.

Keywords: Critical Thinking, Buddhist Learning, Social Studies, Buddhist Integration

บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่อง สังคมโลกกำลังก้าวเข้าสู่บริบทของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งไม่เพียงแต่เน้นการสะสมความรู้เชิงปริมาณ หากแต่ยังมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยเฉพาะ “ความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์” (Critical Thinking) ซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการใช้ชีวิตในสังคมร่วมสมัยอย่างมีเหตุผล รอบคอบ และรับผิดชอบ (Facione, 2015) ทักษะดังกล่าวเป็นรากฐานที่เอื้อต่อการตัดสินใจ การแก้ปัญหา และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ เนื่องจากผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างมีระบบ ไม่หลงเชื่อหรือด่วนตัดสินใจโดยปราศจากการพิจารณาอย่างรอบด้าน

รายวิชาสังคมศึกษาเป็นหนึ่งในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมเยาวชนให้เติบโตเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม และสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติสุข วิชานี้ได้มุ่งเน้นเพียงการเรียนรู้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศาสนา เศรษฐกิจ หรือกฎหมายเท่านั้น แต่ยังมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติที่ส่งเสริมการเป็น “พลเมืองที่มีคุณภาพ” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560) ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้ระบุว่า “การเรียนรู้สังคมศึกษามีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง สังคม วัฒนธรรม และธรรมชาติแวดล้อม สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข รู้จักสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของตนเอง มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและโลก” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ดังนั้น รายวิชาสังคมศึกษาจึงเป็นพื้นที่สำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะด้านความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของผู้เรียน โดยเฉพาะในยุคที่ข้อมูลข่าวสารไหลบ่า ผู้เรียนต้องเผชิญกับปัญหาทางสังคมหลากหลายมิติ การมีเพียงข้อมูลความรู้พื้นฐานไม่เพียงพออีกต่อไป จำเป็นต้องมี “ความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์” (Critical Thinking) เพื่อใช้ในการแยกแยะ วิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล ภายใต้นโยบายดังกล่าว การจัดการเรียนรู้ในรายวิชาสังคมศึกษา ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม จึงต้องบูรณาการกระบวนการพัฒนาความคิดเชิงวิพากษ์เข้าไปในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการพัฒนาแนวคิด การเรียนรู้ และการใช้ชีวิตของผู้เรียนอย่างยั่งยืน เพราะหลักพุทธธรรมไม่เพียงแต่ให้ความรู้เชิงศาสนา หากยังสะท้อนถึงวิถีคิด วิถีมองโลก และแนวทางการแก้ไขปัญหาชีวิตที่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกยุคสมัย

หลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา เช่น ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา), อริยสัจ 4 (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค), และการเจริญสติ เป็นหลักการพื้นฐานที่สามารถใช้เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างการคิดเชิงวิพากษ์ของผู้เรียน โดยกระบวนการฝึกฝนตามแนวไตรสิกขา ช่วยหล่อหลอมให้ผู้เรียนรู้จักควบคุมพฤติกรรม (ศีล) รู้จักพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยจิตที่มั่นคง (สมาธิ) และพัฒนาให้เกิดการรู้เท่าทันอย่างมีปัญญา (ปัญญา) ส่วนหลักอริยสัจ 4 ช่วยให้ผู้เรียนมีกรอบคิดในการวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบ และการฝึกเจริญสติจะเสริมสร้างความสามารถในการระลึกรู้และคิดอย่างรอบคอบก่อนลงมือกระทำ ซึ่งทั้งหมดนี้เอื้อต่อการฝึกคิดอย่างลึกซึ้งและมีเหตุผล

ดังนั้น การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการจัดการเรียนรู้ จึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องทั้งกับเป้าหมายของการศึกษายุคใหม่ และปรัชญาทางศาสนาที่มุ่งหวังให้มนุษย์มีปัญญาและจริยธรรมควบคู่กันไป บทความวิชาการนี้จึงมุ่งศึกษาบทบาทของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใน

การส่งเสริมความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ของผู้เรียน โดยเฉพาะผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นไตรสิกขา อริยสัจ 4 และการเจริญสติ อันจะนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ที่ทั้งลึกซึ้ง มีความหมาย และก่อให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านปัญญาและคุณธรรมอย่างยั่งยืนในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย

แนวคิดเรื่องการคิดเชิงวิพากษ์ในกระบวนการเรียนรู้

การคิดเชิงวิพากษ์ไม่ใช่แค่การคิดอย่างมีเหตุผลธรรมดา แต่เป็นกระบวนการที่ครอบคลุมและซับซ้อนยิ่งกว่านั้นมาก ตามแนวคิดของ Ennis (2011) การคิดเชิงวิพากษ์ประกอบด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การตั้งคำถาม การวิเคราะห์ข้อมูล การให้เหตุผล การพิจารณาทางเลือก การคิดแบบไตร่ตรอง และการตัดสินใจ นอกจากนี้ ยังต้องอาศัยคุณลักษณะส่วนบุคคลที่สำคัญ อาทิ ความใฝ่รู้ (อยากรู้ อยากรู้อยากเห็น ตั้งคำถามอยู่เสมอ) การเปิดใจรับฟังผู้อื่น (พร้อมที่จะพิจารณามุมมองที่แตกต่าง) ความรอบคอบ (พิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วน) และ ความกล้าหาญทางปัญญา (กล้าที่จะท้าทายความคิดเดิม ๆ หรือสิ่งที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป)

Facione (2015) ได้ให้กรอบการพัฒนา Critical Thinking ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยแบ่งออกเป็น 6 องค์ประกอบหลักที่สามารถพัฒนาได้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดเชิงลึกและไตร่ตรองอยู่เสมอ:

1. การตีความ (Interpretation) คือความสามารถในการทำความเข้าใจและถอดความหมายของข้อมูล ไม่ว่าจะเป็นข้อความ ตัวเลข หรือประสบการณ์ต่าง ๆ ผู้เรียนต้องสามารถระบุประเด็นสำคัญ ความหมายแฝง หรือนัยยะที่ซ่อนอยู่ในข้อมูลนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ ตัวอย่างเช่น การอ่านข่าว ผู้เรียนควรตีความได้ว่าผู้เขียนต้องการสื่ออะไร มีอคติหรือไม่ หรือข้อมูลนั้นมีข้อจำกัดอย่างไร

2. การวิเคราะห์ (Analysis) คือความสามารถในการแยกแยะข้อมูลออกเป็นส่วนย่อย ๆ เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของแต่ละส่วน และความสัมพันธ์กับภาพรวม ผู้เรียนควรระบุได้ว่าข้อมูลส่วนใดเป็นข้อเท็จจริง ข้อใดเป็นความคิดเห็น ข้อใดเป็นข้อสรุป และมีเหตุผลใดที่สนับสนุนหรือโต้แย้ง ตัวอย่างเช่น การวิเคราะห์สถานการณ์ทางสังคม ผู้เรียนควรแยกแยะได้ว่าปัจจัยใดเกี่ยวข้องบ้าง และแต่ละปัจจัยมีผลกระทบต่อกันอย่างไร

3. การประเมินผล (Evaluation) คือความสามารถในการพิจารณาคุณค่า ความน่าเชื่อถือ ความถูกต้อง และความสมเหตุสมผลของข้อมูล หลักฐาน หรือข้อโต้แย้ง ผู้เรียนต้องสามารถตัดสินใจได้ว่าหลักฐานนั้นน่าเชื่อถือเพียงพหรือไม่ เหตุผลที่ใช้สมเหตุสมผลหรือไม่ และข้อสรุปนั้นมีข้อบกพร่องใด ๆ หรือไม่ ตัวอย่างเช่น การประเมินแหล่งข้อมูลบนอินเทอร์เน็ต ผู้เรียนควรพิจารณา

ได้ว่าเว็บไซต์นั้นน่าเชื่อถือหรือไม่ ผู้เขียนมีอคติหรือไม่หรือข้อมูลนั้นได้รับการยืนยันจากแหล่งอื่น ๆ หรือไม่

4. การอธิบาย (Explanation) คือความสามารถในการนำเสนอผลลัพธ์ของการคิดเชิงวิพากษ์ออกมาในรูปแบบที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย ไม่ว่าจะเป็นการให้เหตุผล การสรุปผล หรือการนำเสนอแนวทางแก้ไข ผู้เรียนต้องสามารถอธิบายกระบวนการคิดของตนเองให้ผู้อื่นเข้าใจได้ พร้อมทั้งให้เหตุผลสนับสนุนอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น การอธิบายการตัดสินใจแก้ปัญหา ผู้เรียนควรบอกได้ว่าทำไมถึงเลือกวิธีนี้ และมีเหตุผลใดมาสนับสนุนการตัดสินใจ

5. การสรุป (Inference) คือความสามารถในการดึงข้อสรุป หรือสร้างข้อสันนิษฐานจากข้อมูลและหลักฐานที่มีอยู่ ผู้เรียนต้องสามารถระบุข้อมูลที่จำเป็น กำหนดทางเลือกที่เป็นไปได้ และคาดการณ์ผลลัพธ์ที่จะตามมาได้ ตัวอย่างเช่น จากข้อมูลสภาพอากาศ ผู้เรียนควรสามารถอนุมานได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นหากไม่เตรียมตัวรับมือกับพายุ

6. การควบคุมตนเอง (Self-Regulation) คือความสามารถในการตรวจสอบและทบทวนกระบวนการคิดของตนเอง ผู้เรียนต้องสามารถประเมินจุดแข็งและจุดอ่อนของการคิดของตนเองได้ พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขเมื่อพบข้อบกพร่อง หรือเมื่อมีข้อมูลใหม่เข้ามาสนับสนุนหรือโต้แย้ง นี่คือหัวใจของการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ทั้ง 6 องค์ประกอบนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่ต้องอาศัยการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ การกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถาม วิเคราะห์ข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ประเมินอย่างรอบคอบ อธิบายอย่างชัดเจน สรุปอย่างมีเหตุผล และที่สำคัญที่สุดคือการทบทวนกระบวนการคิดของตนเอง จะนำไปสู่การพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ที่แข็งแกร่งและยั่งยืน

หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ผ่านไตรสิกขา

การพัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) ในผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงได้อย่างลึกซึ้งกับหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา หลักการทั้งสามนี้ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การคิดอย่างมีคุณภาพและรอบด้าน

1. ศีล รากฐานแห่งการคิดอย่างเป็นธรรม

ศีล คือการควบคุมพฤติกรรมและการยับยั้งตนเองจากสิ่งที่ไม่เหมาะสม เป็นรากฐานสำคัญของการคิดเชิงวิพากษ์อย่างแท้จริง ดังที่สุชีพ ปุณฺณานุภาพ (2547) กล่าวว่า ผู้ที่มีศีลจะสามารถแยกแยะความถูกผิดได้ การมีศีลทำให้ผู้เรียนมีคุณธรรมประจำใจ มีความซื่อสัตย์ และมีวินัยในตนเอง คุณสมบัติเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์

การแยกแยะความถูกผิด ผู้ที่มีศีลจะมีความละเอียดอ่อนในการพิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทำให้สามารถมองปัญหาได้อย่างเป็นธรรม ปราศจากอคติส่วนตัวที่อาจบิดเบือนข้อเท็จจริง

วินัยในการคิด ศีลช่วยปลูกฝังวินัย ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการค้นคว้าข้อมูลอย่างเป็นระบบ การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา และการประเมินหลักฐานอย่างรอบคอบ ไม่ด่วนสรุปจากข้อมูลที่ไม่เพียงพอ

ความรับผิดชอบ การมีศีลนำไปสู่ความรับผิดชอบต่อความคิดและการกระทำของตนเอง ทำให้ผู้เรียนพร้อมที่จะยอมรับข้อผิดพลาด หรือปรับเปลี่ยนแนวคิดเมื่อมีข้อมูลใหม่ที่น่าเชื่อถือกว่า สมาธิ พลังแห่งการจดจ่อและประมวลผล

สมาธิ คือการฝึกจิตใจให้สงบ จดจ่อ และตั้งมั่น การฝึกสมาธิช่วยให้ผู้เรียนมีจิตใจที่สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อคุณภาพการคิด

ลดความว้าวุ่น ในยุคที่ข้อมูลข่าวสารทะลักเข้ามามากมาย สมาธิช่วยลดความว้าวุ่นทางจิตใจ ทำให้ผู้เรียนสามารถตัดสิ่งรบกวนภายนอกและภายในได้ และจดจ่ออยู่กับประเด็นที่กำลังพิจารณาได้อย่างเต็มที่

การประมวลผลข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ เมื่อจิตใจสงบและมีสมาธิ ผู้เรียนจะสามารถประมวลผลข้อมูลที่ซับซ้อนได้อย่างเป็นระบบ สามารถเชื่อมโยงความคิดต่าง ๆ เข้าหากัน จัดระเบียบข้อมูล และมองเห็นความสัมพันธ์ที่อาจไม่ปรากฏชัดเจนในยามที่จิตใจไม่สงบ

เพิ่มความลึกซึ้งในการคิด สมาธิช่วยให้ผู้เรียนสามารถพิจารณาปัญหาหรือสถานการณ์ได้อย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่เพียงแค่ผิวเผิน ทำให้มองเห็นมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเข้าใจถึงแก่นของปัญหาได้อย่างแท้จริง

ปัญญา ผลลัพธ์แห่งการเข้าใจความจริง

ปัญญา ไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยลำพัง แต่เป็นผลลัพธ์ของการฝึกฝนผ่านศีลและสมาธิอย่างต่อเนื่อง เมื่อผู้เรียนมีศีลเป็นพื้นฐานในการประพฤติ และมีสมาธิในการจดจ่อและประมวลผลข้อมูล ปัญญาก็จะเกิดขึ้นตามมาอย่างเป็นธรรมชาติ ปัญญานี้เองที่นำไปสู่การคิดเชิงวิพากษ์อย่างสมบูรณ์แบบ

เข้าใจความจริง ปัญญาช่วยให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นความจริงของสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นจริง ปราศจากการปรุงแต่งหรืออคติ ทำให้สามารถแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็น หรือระหว่างข้อมูลที่ถูกต้องกับข้อมูลที่บิดเบือนได้

การวิเคราะห์สถานการณ์อย่างมีเหตุผล ด้วยปัญญา ผู้เรียนจะสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างรอบด้าน ใช้เหตุผลประกอบการพิจารณา และมองเห็นถึงสาเหตุและผลลัพธ์ของสิ่งต่างๆ

การประเมินสิ่งต่างๆ อย่างมีวิจารณ์ญาณ ปัญญาทำให้ผู้เรียนมีความสามารถในการประเมินคุณค่า ความน่าเชื่อถือ และความสมเหตุสมผลของข้อมูล ข้อโต้แย้ง หรือแนวคิดต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง และสามารถตัดสินใจเลือกแนวทางที่ดีที่สุดได้อย่างชาญฉลาด

กล่าวโดยสรุป การนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ไม่เพียงแต่เป็นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์อย่างเป็นระบบและยั่งยืน เพราะการมีศีลเป็นพื้นฐาน การมีสมาธิเป็นเครื่องมือ และการมีปัญญาเป็นเป้าหมาย จะนำไปสู่การเป็นผู้คิดที่รอบคอบ มีเหตุผล และสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ

2. อริยสัจ 4 กับกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์

หลักอริยสัจ 4 หรือความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ไม่เพียงเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา แต่ยังเป็นกรอบแนวคิดที่ทรงพลังในการพัฒนา กระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการแก้ปัญหา (Problem Solving) และการคิดไตร่ตรอง (Reflective Thinking) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษา มาดูกันว่าแต่ละองค์ประกอบของอริยสัจ 4 มีส่วนส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์อย่างไร

2.1 ทุกข์ สอนให้ผู้เรียนตั้งคำถามและรับรู้ถึงปัญหาที่แท้จริง

ขั้นแรกของอริยสัจ 4 คือการ ทำความเข้าใจทุกข์ หรือการรับรู้ถึงปัญหา การนำหลักนี้มาประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้เชิงวิพากษ์คือการฝึกให้ผู้เรียนรู้จัก ตั้งคำถาม และ รับรู้ถึงปัญหาที่แท้จริง ไม่ใช่แค่เพียงอาการของปัญหา การที่ผู้เรียนสามารถระบุและกำหนดปัญหาได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน และลึกซึ้งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ เพราะหากไม่รู้ว่าปัญหาคืออะไร การจะวิเคราะห์หรือหาทางแก้ไขก็เป็นไปไม่ได้ ในบริบทสังคมศึกษา อาจหมายถึงการตั้งคำถามเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางสังคม ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือความขัดแย้งในชุมชน

2.2 สมุทัย ฝึกให้มองหาสาเหตุ ไม่ตัดสินปัญหาอย่างผิวเผิน

สมุทัย คือสาเหตุของทุกข์ หรือรากเหง้าของปัญหา ขั้นตอนนี้กระตุ้นให้ผู้เรียนฝึกฝนการ มองหาสาเหตุ ที่แท้จริงของปัญหา โดยไม่ตัดสินปัญหาอย่างผิวเผิน หรือมองเพียงปลายเหตุ ผู้เรียนต้องมีความสามารถในการสืบค้น วิเคราะห์ และเชื่อมโยงข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดปัญหา ทั้งปัจจัยโดยตรงและปัจจัยแฝง การฝึกคิดแบบสมุทัยช่วยให้ผู้เรียนไม่ตกเป็นเหยื่อของการสรุปที่รวดเร็ว หรือการตัดสินที่ขาดข้อมูล แต่จะพยายามทำความเข้าใจถึงความซับซ้อนของปัญหาอย่างรอบด้าน ตัวอย่างเช่น เมื่อพบปัญหายาเสพติดในชุมชน ผู้เรียนจะไม่หยุดแค่การมองว่ายาเสพติดเป็นสิ่งไม่ดี แต่จะสืบหาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหานั้น เช่น ความยากจน การเข้าถึงโอกาส หรือการขาดการศึกษา

2.3 นิโรธ สร้างเป้าหมายในการแก้ปัญหาที่ชัดเจน

นิโรธ คือความดับทุกข์ หรือสภาวะที่ปราศจากปัญหา การนำหลักนี้มาใช้ในการคิดเชิงวิพากษ์คือการ สร้างเป้าหมายในการแก้ปัญหาที่ชัดเจน ผู้เรียนต้องสามารถจินตนาการถึงสถานการณ์ที่ปัญหาได้รับการแก้ไขแล้ว กำหนดเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง วัดผลได้ บรรลุผลได้ เกี่ยวข้องกับความเป็นจริง และมีกรอบเวลาที่ชัดเจน (SMART Goals) การมีเป้าหมายที่ชัดเจนจะช่วยให้ผู้เรียนมีทิศทางในการคิดวิเคราะห์และวางแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการยกระดับจากการแค่ระบุปัญหาไปสู่การมองหาทางออกที่เป็นไปได้

2.4 มรรค วางแผนและดำเนินการแก้ไขปัญหตามเหตุผล

มรรค คือหนทางแห่งความดับทุกข์ หรือแนวทางในการแก้ไขปัญหานั้นเน้นการ วางแผน และดำเนินการแก้ไขปัญหตามเหตุผล ผู้เรียนต้องสามารถระบุทางเลือกที่เป็นไปได้ ประเมินข้อดีข้อเสียของแต่ละทางเลือก เลือกทางเลือกที่ดีที่สุดโดยอาศัยเหตุผลและหลักฐานที่น่าเชื่อถือ และลงมือปฏิบัติตามแผนอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังรวมถึงการประเมินผลลัพธ์ของการดำเนินการ และการปรับปรุงแก้ไขแผนเมื่อจำเป็น ซึ่งสอดคล้องกับการคิดไตร่ตรองและการปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่อง

ด้วยเหตุนี้ หลักอริยสัจ 4 จึงสอดคล้องกับวงจรการคิดวิเคราะห์แบบ Problem Solving (การกำหนดปัญหา, การวิเคราะห์สาเหตุ, การกำหนดทางออก, การลงมือทำ) และ Reflective Thinking (การไตร่ตรองถึงสิ่งที่เกิดขึ้น, การทำความเข้าใจ, การวางแผน, และการเรียนรู้จากประสบการณ์) ซึ่งเป็นหัวใจของการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษา การประยุกต์ใช้อริยสัจ 4 ในการจัดการเรียนรู้จึงไม่เพียงแต่ปลูกฝังคุณธรรม แต่ยังพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตและการแก้ปัญหาในโลกแห่งความเป็นจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การเจริญสติ: รากฐานของการคิดเชิงวิพากษ์และจิตสาธารณะ

ในโลกที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารและความเห็นที่หลากหลาย การเจริญสติ เป็นทักษะสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำทางและประมวลผลสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีสติไม่ได้หมายถึงแค่การมีสมาธิเท่านั้น แต่เป็นการ รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และปฏิกิริยาของตนเองในปัจจุบันขณะ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของการคิดและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

ธนาวุฒิ ท้วมแสง (2561) ได้ชี้ให้เห็นว่า การเจริญสติเป็นรากฐานสำคัญของ "การคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ" (Critical Thinking) และ "การมีจิตสาธารณะ" (Public-Mindedness) โดยมีผลลัพธ์ที่สำคัญดังนี้

ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล เมื่อผู้เรียนมีสติ พวกเขาจะสามารถสังเกตและรับรู้ถึงความคิดที่เกิดขึ้นในใจตนเองได้ชัดเจนขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความคิดที่มาจากอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัว หรือความคิดที่มาจากข้อมูลภายนอก การรู้เท่าทันนี้ช่วยให้ผู้เรียนไม่ด่วนตัดสินใจตามอารมณ์ชั่ววูบ

หรือตามแรงกระตุ้น แต่จะสามารถหยุดคิด พิจารณาข้อมูลและเหตุผลต่าง ๆ ได้อย่างรอบคอบมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจที่มีเหตุผลและรอบด้าน

ลดอคติ อคติและความลำเอียงมักเกิดขึ้นจากความไม่รู้ตัว หรือการยึดติดกับความคิดเห็นเดิมๆ การเจริญสติช่วยให้ผู้เรียนตระหนักรู้ถึงอคติของตนเองได้ เมื่อสติเกิดขึ้น ผู้เรียนจะสามารถมองเห็นได้ว่าความคิดหรือการตัดสินใจบางอย่างอาจมาจากประสบการณ์ส่วนตัว ความเชื่อฝังใจ หรือความรู้สึกที่ไม่เป็นกลาง เมื่อรู้เท่าทันอคติ ก็จะสามารถก้าวข้ามสิ่งเหล่านี้ และเปิดใจรับข้อมูลหรือมุมมองที่แตกต่างได้อย่างเป็นกลางมากขึ้น

รับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายอย่างเข้าใจ การมีสติช่วยให้ผู้เรียนสามารถรับฟังผู้อื่นได้อย่างแท้จริง ไม่ใช่แค่ได้ยิน แต่เป็นการเข้าใจทั้งเนื้อหาและเจตนา การที่จิตใจสงบและจดจ่อ จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถซึมซับความคิดเห็นที่หลากหลายได้ โดยไม่ตัดสินหรือโต้แย้งในทันที แต่จะพยายามทำความเข้าใจในมุมมองของผู้อื่น ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการทำงานร่วมกัน การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และการสร้างสังคมที่ยอมรับความแตกต่าง

ดังนั้น การเจริญสติจึงเป็นทักษะพื้นฐานที่เสริมสร้างทั้งมิติทางปัญญาและทางจริยธรรมไปพร้อมกัน ช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่ คิดได้อย่างมีวิจารณญาณ คือมีความสามารถในการวิเคราะห์ ประเมิน และตัดสินใจอย่างรอบคอบ พร้อมทั้งเป็นผู้ที่มี จิตสาธารณะ คือสามารถเข้าใจและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติสุข

แนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในรายวิชาสังคมศึกษา

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาสังคมศึกษาเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และคุณธรรมของผู้เรียนไปพร้อมกัน โดยสามารถดำเนินการได้หลากหลายรูปแบบ ซึ่งล้วนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและไตร่ตรองอย่างลึกซึ้ง

1. การใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation) ที่กระตุ้นการคิดด้วยหลักอริยสัจ 4

การใช้สถานการณ์จำลอง เป็นวิธีที่ยอดเยียมในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริง ผู้สอนสามารถออกแบบสถานการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อน เช่น ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หรือประเด็นทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม แล้วให้ผู้เรียนสวมบทบาทเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ในสถานการณ์นั้น ในกระบวนการนี้ผู้เรียนจะได้ฝึกฝนการใช้หลัก อริยสัจ 4 อย่างเป็นธรรมชาติ:

ทุกข์ ผู้เรียนจะต้องระบุและทำความเข้าใจปัญหา ที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จำลองนั้นอย่างชัดเจน

สมุทัย พวกเขาจะต้อง วิเคราะห์และค้นหาสาเหตุ ของปัญหาจากมุมมองที่หลากหลาย นิโรธ ผู้เรียนร่วมกัน กำหนดเป้าหมาย หรือทางออกที่ต้องการจากสถานการณ์นั้น มรรค พวกเขาจะต้อง วางแผนและตัดสินใจ เลือกแนวทางแก้ไขปัญหาคือดีที่สุด โดยต้องใช้ เหตุผลและหลักฐานมาสนับสนุนการตัดสินใจ และเผชิญกับผลลัพธ์ของการเลือกนั้น กิจกรรมนี้ไม่เพียงแต่พัฒนาการคิดวิเคราะห์ แต่ยังส่งเสริมการทำงานร่วมกัน การ ประนีประนอม และการเข้าใจมุมมองที่แตกต่าง

2. กิจกรรมอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) ที่เน้นการฟังอย่างมีสติ

กิจกรรมอภิปรายกลุ่ม เป็นพื้นที่ที่ผู้เรียนจะได้ฝึกฝนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แต่สิ่ง สำคัญคือการเน้นไปที่ การฟังอย่างมีสติ และ การตั้งคำถามอย่างมีคุณธรรม ผู้สอนควรสร้าง บรรยากาศที่ส่งเสริมให้ผู้เรียน

ฟังอย่างลึกซึ้ง (Active Listening) ไม่ใช่แค่รอโอกาสที่จะพูด แต่เป็นการทำความเข้าใจใน สิ่งที่ผู้อื่นกำลังสื่อสารอย่างแท้จริง ทั้งเนื้อหาและความรู้สึก

ใช้ปมวาทะ การแสดงความคิดเห็นหรือโต้แย้งด้วยถ้อยคำที่สุภาพและสร้างสรรค์ ไม่ใช่การ โจมตีบุคคล

ตั้งคำถามเชิงวิพากษ์อย่างมีคุณธรรม การตั้งคำถามเพื่อทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทำ ทายความคิดอย่างมีเหตุผล และตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยปราศจากอคติหรือเจตนาที่จะบ่อน ทำลาย

เปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ยอมรับว่าอาจมีมุมมองอื่น ๆ ที่ถูกต้อง หรือมีข้อมูลที่ ตนเองยังไม่รู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาความคิดได้

การอภิปรายที่มีคุณภาพจะช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสาร การคิดวิเคราะห์ และการเคารพ ความเห็นต่างในสังคมพหุวัฒนธรรม

3. การเรียนรู้ผ่านปัญหา (Problem-Based Learning) ที่สอดคล้องกับหลักมรรค

การเรียนรู้ผ่านปัญหา เป็นแนวทางที่ผู้เรียนจะได้เผชิญกับปัญหาจริงหรือสถานการณ์ จำลองที่ซับซ้อน แล้วใช้ความรู้และทักษะของตนเองในการค้นหาคำตอบและแนวทางแก้ไข ซึ่ง สอดคล้องอย่างยิ่งกับหลักมรรค ในอริยสัจ 4 ซึ่งคือ "หนทางแห่งการดับทุกข์" หรือแนวทางในการ แก้ไขปัญหา

ผู้เรียนจะถูกกระตุ้นให้ระบุและทำความเข้าใจปัญหา (ทุกข์และสมุทัย) ด้วยตนเอง ต้อง สืบค้นข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อหาความรู้ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึง ระดมสมองเพื่อสร้างทางเลือก ในการแก้ไขปัญหา (มรรค) มีการประเมินทางเลือกต่าง ๆ โดยใช้เหตุผลและหลักฐาน สุดท้ายคือ การนำเสนอแนวทางแก้ไข และอาจรวมถึงการทดลองนำไปปฏิบัติหรือการสะท้อนผลลัพธ์

กระบวนการนี้เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้ค้นหาความรู้และสร้างสรรค์ทางออกด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการฝึกฝนการคิดเชิงวิพากษ์ในสถานการณ์จริง

4. การฝึกเจริญสติในห้องเรียน เพื่อเสริมสมาธิและเปิดจิต

การนำการฝึกเจริญสติมาใช้ในห้องเรียน แม้จะเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ เช่น ก่อนเริ่มบทเรียน หรือก่อนการทำกิจกรรมที่ต้องใช้ความคิดเข้มข้น ก็สามารถส่งผลดีอย่างมากต่อคุณภาพการเรียนรู้ และพัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์

เสริมสร้างสมาธิ การฝึกสติสั้น ๆ เช่น การกำหนดลมหายใจ จะช่วยให้จิตใจของผู้เรียนสงบและจดจ่อ ลดความฟุ้งซ่าน ทำให้พร้อมสำหรับการรับข้อมูลใหม่ ๆ และการคิดอย่างลึกซึ้ง

เปิดจิตให้พร้อมรับการคิดอย่างลึกซึ้ง เมื่อจิตใจสงบ ผู้เรียนจะมีความตระหนักรู้มากขึ้น สามารถสังเกตความคิดและอารมณ์ของตนเองได้ดีขึ้น ซึ่งเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล การประเมิน และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ลดอคติ และเพิ่มความสามารถในการรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย

การบูรณาการแนวทางเหล่านี้ในรายวิชาสังคมศึกษาจะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนไม่เพียงแต่ได้รับความรู้ทางวิชาการ แต่ยังได้รับการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ที่แข็งแกร่ง ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างยั่งยืน

บทสรุป

ในบริบทของการศึกษาไทยยุคปัจจุบันที่เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านข้อมูลข่าวสาร สังคม และเทคโนโลยี การส่งเสริมทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ในผู้เรียนจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในรายวิชาสังคมศึกษาซึ่งเป็นรายวิชาหลักในการพัฒนา “ความรู้ คู่คุณธรรม” เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ปัญหาทางสังคม แยกแยะข้อเท็จจริงจากความเชื่อ และตัดสินใจด้วยเหตุผลอย่างมีจริยธรรม

บทความนี้ได้นำเสนอว่า “กระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ” เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ควบคู่กับการพัฒนาคุณธรรมในผู้เรียนอย่างยั่งยืน โดยการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น ไตรสิกขา อริยสัจ 4 อิทธิบาท 4 และสัปปุริสธรรม 7 มาบูรณาการเข้ากับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียน ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านการใคร่ครวญ สังเกต วิเคราะห์ และสะท้อนคิดอย่างลึกซึ้ง

ทั้งนี้ หลักพุทธธรรมที่ถูกนำมาใช้ไม่เพียงแต่เป็นกรอบทางความคิดเชิงปรัชญาเท่านั้น หากแต่ยังเป็น “เครื่องมือพัฒนาจิตใจ” ที่ส่งเสริมการคิดอย่างมีสมาธิ มีสติ มีจริยธรรม และเห็น

คุณค่าของตนเองและผู้อื่น การจัดกิจกรรมในลักษณะพุทธบูรณาการจึงมีศักยภาพในการหล่อหลอมผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีความสามารถทั้งด้านการคิดและคุณธรรม พร้อมรับมือกับปัญหาทางสังคมในโลกยุคใหม่ได้อย่างมีวิจารณญาณ

กล่าวโดยสรุป กระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการมิใช่เพียงการสอดแทรกธรรมะในเนื้อหา หากคือการวางรากฐานทางความคิดที่ลึกซึ้ง ซึ่งมีพลังในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและวิถีคิดของผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง ทั้งในระดับปัญญาและจิตใจ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาที่แท้จริงในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- ปิ่น มุทุกันต์. (2553). *พุทธปรัชญากับการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดขั้นสูง*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สุกรี ทุมทอง. (2560). การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด. *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทรรศน์*, 32(2), 45-60.
- Brookfield, S. D. (2012). *Teaching for critical thinking: Tools and techniques to help students question their assumptions*. Jossey-Bass.
- Ennis, R. H. (1996). *Critical thinking*. Prentice-Hall.
- Facione, P. A. (2015). *Critical thinking: What it is and why it counts*. Insight Assessment.
- Gunaratana, B. H. (2001). *Mindfulness in plain English*. Wisdom Publications.

พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้ประยุกต์ทักษะการรู้ดิจิทัล

ของนักเรียนมัธยมศึกษา

BUDDHIST LEARNING INNOVATION APPLIED TO THE DEVELOPMENT OF DIGITAL LITERACY SKILLS AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS

¹เขมจิรา บุญทวี

¹Khemchira Boontavee

โรงเรียนบ้านม่วงนาดี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 5

Ban Muang Nadi School, Ubon Ratchathani Primary Educational

Service Area Office 5, Thailand

¹aoonaoon.h@gmail.com

Received: June 15, 2025; **Revised:** August 25, 2025; **Accepted:** August 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางการนำ พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้ มาใช้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนา ทักษะการรู้ดิจิทัล (Digital Literacy) ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา อันเป็นทักษะจำเป็นในศตวรรษที่ 21 ที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเข้าถึง เข้าใจ และใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างรู้เท่าทัน มีจริยธรรม และสร้างสรรค์ โดยผู้เขียนได้นำเสนอการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ สัปปุริสธรรม 7 เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของผู้รู้ที่สมบูรณ์, พรหมวิหาร 4 เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมในจิตใจ, สังคหวัตถุ 4 เพื่อส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี และ อิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ ผสานเข้ากับกระบวนการจัดการเรียนรู้ในยุค

¹ ครู, โรงเรียนบ้านม่วงนาดี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 5

ดิจิทัลอย่างมีระบบ ผลการศึกษาพบว่า การประยุกต์ใช้พุทธนวัตกรรมร่วมกับแนวทางการเรียนรู้เชิงรุกและเทคโนโลยีสารสนเทศ สามารถเสริมสร้าง ทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล การใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม ความสามารถในการสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัลอย่างรับผิดชอบ และการมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้ ผู้เรียนยังสามารถพัฒนา จิตสำนึกในการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและไม่ตกเป็นทาสของโลกออนไลน์ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการเป็น “พลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพ (Quality Digital Citizen)” ซึ่งสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมดิจิทัลได้อย่างสงบสุข มีคุณธรรม และมีวิจรรณญาณในการใช้ข้อมูลข่าวสารในโลกออนไลน์อย่างเหมาะสม การศึกษาในครั้งนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการเรียนรู้ดิจิทัลมิได้เป็นเพียงการอนุรักษ์แนวคิดเชิงศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมดุลทั้งทางด้านวิชาการ จริยธรรม และทักษะชีวิตในโลกยุคใหม่อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้, การรู้ดิจิทัล, นักเรียนมัธยมศึกษา, พลเมืองดิจิทัล

Abstract

This academic article aims to propose a framework for integrating Buddhist learning innovations as a key mechanism in developing digital literacy skills among secondary school students. It is a necessary skill in 21st century competency that helps enabling learners to access, comprehend, and utilize information technology with awareness, ethics, and creativity. The study presents a systematic integration of core Buddhist principles—namely: the Seven Qualities of a Noble Person (Sappurisa-dhamma) to cultivate holistic wisdom; the Four Brahmaviharas to instill compassion and mindfulness; the Four Bases of Social Solidarity (Sangahavatthu) to foster positive social interaction; and the Four Paths of Accomplishment (Iddhipada) to nurture perseverance and intrinsic motivation - into modern digital learning processes. The findings reveal that the application of these Buddhist innovations with active learning and digital technologies significantly enhances students in: critical thinking; ethical awareness in digital usage; responsibility in digital communication; and positive attitude towards lifelong learning. In addition, it also enables students to consciously avoid being overwhelmed by digital distractions which is the key factor for becoming a quality digital

citizen who lives peacefully, ethically, appropriately, and critically utilizing information from global online information. This study demonstrates that integrating Buddhist principles into digital education is not merely a means of preserving religious tradition but also an educational innovation that helps balancing sustainable development of the learners in technical, ethical, and life skills in modern era.

Keywords: Buddhist Learning Innovation, Digital Literacy, Secondary School Students, Digital Citizenship

บทนำ

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในทุกมิติของชีวิต ไม่เว้นแม้แต่การศึกษา การพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการรู้ดิจิทัล (digital literacy) จึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งยวดสำหรับผู้เรียน เพื่อให้พวกเขาสามารถใช้งานเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปลอดภัย และที่สำคัญที่สุดคือมีจริยธรรม ดังที่นักวิชาการอย่าง Ng (2012) และ UNESCO (2018) ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญนี้อย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม การจะพัฒนาเพียงทักษะทางเทคนิคในการใช้งานเครื่องมือดิจิทัลนั้นยังไม่เพียงพอต่อการสร้างพลเมืองดิจิทัลที่สมบูรณ์ โลกยุคใหม่ต้องการมากกว่าแค่ความสามารถในการเข้าถึงและใช้งานเทคโนโลยี แต่ยังต้องการ จิตสำนึกทางศีลธรรมและจริยธรรม ที่แข็งแกร่งควบคู่กันไป การใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิดหรือขาดความรับผิดชอบสามารถสร้างผลกระทบเชิงลบได้อย่างมหาศาล

ด้วยเหตุนี้ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาจึงปรากฏเป็นแนวทางที่มีศักยภาพอย่างยิ่งในการสร้างสมดุลอันละเอียดอ่อนระหว่าง ปัญญาดิจิทัล (ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด) และ คุณธรรมจริยธรรม การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้จะช่วยวางรากฐานทางศีลธรรมที่มั่นคงให้กับผู้เรียน ให้พวกเขาสามารถแยกแยะถูกผิด ใช้เทคโนโลยีด้วยความรับผิดชอบต่อและตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำของตนในโลกดิจิทัล

บทความนี้จึงมีเป้าหมายที่จะนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาทักษะการรู้ดิจิทัลของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยเน้นย้ำที่การ บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับ กระบวนการจัดการเรียนรู้ อย่างเป็นระบบ ซึ่งมีใช่เพียงการสอนศีลธรรมแยกส่วน แต่เป็นการหลอมรวมคุณค่าทางจริยธรรมเข้ากับการพัฒนาทักษะดิจิทัลในทุกขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนเติบโตเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีทั้งความสามารถและคุณธรรมอย่างแท้จริง

การรู้ดิจิทัล (Digital Literacy) ศาสตร์สำคัญในยุคสมัยใหม่

การรู้ดิจิทัล คือขีดความสามารถที่จำเป็นอย่างยิ่งในโลกยุคปัจจุบัน หมายถึง การที่เราสามารถ เข้าถึง เข้าใจ ประเมิน วิเคราะห์ สร้าง และสื่อสารข้อมูล ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีจริยธรรมผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลต่าง ๆ (Ng, 2012; Hobbs, 2010) นี่ไม่ใช่แค่เรื่องของการใช้คอมพิวเตอร์เป็น แต่ครอบคลุมทักษะที่ลึกซึ้งและรอบด้านกว่านั้นมาก โดยสามารถแบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบหลัก ดังนี้:

1. การรู้ข้อมูล (Information Literacy) องค์ประกอบนี้คือรากฐานของการรู้ดิจิทัลทั้งหมด มันคือความสามารถในการ ค้นหา ประเมิน และใช้ข้อมูลที่หลากหลายจากแหล่งดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในยุคที่ข้อมูลท่วมท้น การแยกแยะข้อมูลที่น่าเชื่อถือออกจากข้อมูลเท็จ ความเข้าใจถึงอคติของแหล่งข้อมูล และการนำข้อมูลมาใช้ในการเกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่ละเมิดสิทธิ์ของผู้อื่น ล้วนเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

2. การรู้สื่อ (Media Literacy) การรู้สื่อคือความสามารถในการ เข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และสร้างสรรค์สื่อดิจิทัลประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อความ รูปภาพ วิดีโอ หรือเสียง ผู้ที่มีความรู้สื่อจะสามารถเข้าใจว่าสื่อถูกสร้างขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ใด มีเจตนาแอบแฝงหรือไม่ และสามารถสร้างสรรค์สื่อของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบ ตัวอย่างเช่น การเข้าใจถึงเทคนิคการโน้มน้าวใจในโฆษณาออนไลน์ หรือการสร้างคอนเทนต์ที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์

3. การรู้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT Literacy) หรือที่เรียกกันติดปากว่า ICT literacy คือความสามารถในการ ใช้งานเครื่องมือดิจิทัลและแอปพลิเคชันต่าง ๆ ได้อย่างคล่องแคล่วและเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ ตั้งแต่การใช้โปรแกรมประมวลผลคำ การท่องเว็บ การใช้โซเชียลมีเดีย ไปจนถึงการแก้ปัญหาเบื้องต้นเกี่ยวกับเทคโนโลยี สิ่งนี้รวมถึงความเข้าใจในหลักการทำงานพื้นฐานของอุปกรณ์และเครือข่ายดิจิทัล เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้อย่างเต็มศักยภาพ

4. การรู้จริยธรรมดิจิทัล (Digital Ethics) นี่คือหัวใจสำคัญที่แยกผู้ใช้เทคโนโลยีธรรมดาออกจากพลเมืองดิจิทัลที่ดี การรู้จริยธรรมดิจิทัลคือความเข้าใจในผลกระทบทางศีลธรรมและสังคมของการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล รวมถึงการประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีมารยาท ความรับผิดชอบ และเคารพสิทธิ์ของผู้อื่นในโลกออนไลน์ ครอบคลุมถึงประเด็นต่าง ๆ เช่น ความเป็นส่วนตัว ความปลอดภัยของข้อมูล การละเมิดลิขสิทธิ์ การกลั่นแกล้งบนโลกไซเบอร์ และการสร้างรอยเท้าดิจิทัล (digital footprint) ที่ดี

5. การรู้การเรียนรู้ดิจิทัลตลอดชีวิต (Lifelong Digital Learning) โลกดิจิทัลเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตลอดเวลา ดังนั้น การรู้ดิจิทัลจึงไม่ใช่สิ่งที่จะเรียนรู้จบแล้วจบเลย การรู้การเรียนรู้ดิจิทัลตลอดชีวิตคือความตระหนักรู้และความสามารถในการปรับตัว เรียนรู้ทักษะดิจิทัลใหม่ ๆ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ การทำงาน และชีวิตประจำวันได้อย่างต่อเนื่อง ถือเป็น การเปิดรับโอกาสใหม่ ๆ และรับมือกับความท้าทายในอนาคต

พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้ บ่มเพาะปัญญา คุณธรรม และจิตใจในโลกสมัยใหม่

พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้ ไม่ได้หมายถึงแค่การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการสอนศาสนา แต่คือการนำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีคุณค่าสากลและเป็นอมตะ มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของมนุษย์อย่างรอบด้าน หรือที่เรียกว่า การเรียนรู้แบบองค์รวม (Holistic Learning) ตามแนวคิดของประยูร รัตนเสถียร (2560) ซึ่งครอบคลุมสามมิติหลัก ได้แก่

1. พุทธิปัญญา (ความรู้) ในมิติของพุทธิปัญญา พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้เน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่แค่การท่องจำเนื้อหา แต่เป็นการใช้หลัก โยนิโสมนสิการ คือการคิดอย่างแยบคาย การใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผลและรอบด้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ และนำความรู้นั้นไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง นอกจากนี้ ยังรวมถึงการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ และการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นรากฐานของการเรียนรู้ในทุกสาขาวิชา โดยมีหลักธรรมอย่าง อริยสัจ 4 (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) หรือ ไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจโลกและชีวิต

2. ศีลธรรม (คุณธรรม) นี่คือการเน้นสำคัญที่ทำให้พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้แตกต่างจากการเรียนรู้ทั่วไป การพัฒนาศีลธรรมมุ่งเน้นการบ่มเพาะ คุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบในตัวผู้เรียน ให้พวกเขามีหลักยึดในการดำเนินชีวิตและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม โดยเฉพาะในโลกดิจิทัล หลักธรรมเช่น ศีล 5 (ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่ดื่มสุราเมรัย) เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข นอกจากนี้ยังส่งเสริมคุณธรรมอื่น ๆ เช่น เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (พรหมวิหาร 4) การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การมีความซื่อสัตย์สุจริต และการมีสติในการกระทำ ซึ่งล้วนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ดี

3. สมาธิ (จิตตภาวนา) มิติสุดท้ายนี้คือการพัฒนาด้านจิตใจ หรือ จิตตภาวนา ผ่านการฝึกสมาธิและเจริญสติ การมีสมาธิจะช่วยให้ผู้เรียนมี จิตใจที่สงบ มั่นคง และมีสติรู้ตัว ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้และใช้ชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ การฝึกสมาธิช่วยเพิ่มสมาธิในการจดจ่อ ลดความฟุ้งซ่าน เพิ่มความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และจัดการกับอารมณ์ได้ดีขึ้น

นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนา สติ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างรอบคอบและปลอดภัย ทำให้ไม่ตกเป็นเหยื่อของข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง หรือการหลงเข้าไปในโลกออนไลน์อย่างไร้สติ

กล่าวโดยสรุป พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้ จึงเป็นแนวทางที่มองว่าการศึกษาไม่ใช่แค่การเติมความรู้ แต่เป็นการพัฒนาคนทุกคนให้มี ปัญญา ในการใช้ชีวิต มี คุณธรรม ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และมี จิตใจ ที่เข้มแข็งและสงบ ทำให้ผู้เรียนสามารถเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและสร้างสรรค์ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้

การประยุกต์พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนาทักษะการรู้ดิจิทัล

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทักษะการรู้ดิจิทัลนั้น ไม่ใช่เรื่องของการนำศาสนามาสอนในห้องเรียนเทคโนโลยีดิจิทัลโดยตรง แต่เป็นการบูรณาการคุณค่าและกระบวนการคิดจากหลักธรรมเข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อบ่มเพาะให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ความสามารถทางดิจิทัลและคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กันไป โดยมีแนวทางการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ดังนี้

การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ การออกแบบกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญในการบูรณาการพุทธนวัตกรรมกับการพัฒนาทักษะดิจิทัล โดยจะมุ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมทั้งปัญญา จิตใจ และคุณธรรม ผ่านการประยุกต์ใช้หลักธรรมในแต่ละด้าน

การสร้างแรงจูงใจภายในด้วย อิทธิบาท 4 ในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทักษะดิจิทัลที่ต้องอาศัยการฝึกฝนและความพยายาม แรงจูงใจภายในเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เราสามารถประยุกต์ใช้ อิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จ (พระธรรมปิฎก, 2543; ประยูรรัตน์เสถียร, 2560) ได้แก่

ฉันทะ (ความพอใจใฝ่รัก) ครูผู้สอนสามารถออกแบบกิจกรรมที่น่าสนใจ ทำท่ายและสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน เพื่อให้พวกเขารู้สึกรักและสนุกกับการเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น การสร้างโปรเจกต์ที่นักเรียนเลือกเอง การใช้ Gamification เข้ามาช่วยสร้างบรรยากาศการแข่งขันที่สนุกสนาน

วิริยะ (ความพากเพียร: ส่งเสริมให้นักเรียนมีความมุ่งมั่น อดทน และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้นในการเรียนรู้เทคโนโลยี อาจผ่านการให้โจทย์ที่ต้องใช้การลองผิดลองถูก การสนับสนุนให้แก้ปัญหาด้วยตนเอง และการชื่นชมความพยายามมากกว่าแค่ผลลัพธ์

จิตตะ (ความเอาใจใส่ จดจ่อ) สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีสมาธิในการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนมีสติอยู่กับสิ่งที่กำลังทำ ไม่วอกแวกไปกับสิ่งรบกวนทางดิจิทัลอื่น ๆ การฝึกสมาธิเบื้องต้นก่อนเริ่มเรียน หรือการใช้เทคนิค Pomodoro เพื่อช่วยให้จดจ่อกับการทำงานแต่ละส่วน

วิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรอง): เน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ ทบทวน และปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง เมื่อพบข้อผิดพลาดในการใช้งานเทคโนโลยีให้รู้จักวิเคราะห์หาสาเหตุและหาวิธีแก้ไข ไม่ใช่แค่เลิกเล่นไปง่ายๆ

การพัฒนาความคิดวิพากษ์ด้วย สัปปริสรธรรม 7 ทักษะการคิดวิพากษ์เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการรู้ดิจิทัล เพื่อแยกแยะข้อมูลที่ถูกต้องจากข้อมูลบิดเบือน สัปปริสรธรรม 7 หรือคุณสมบัติของคนดี มีปัญญา สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสอนการคิดอย่างมีเหตุผลและรอบด้าน (พระธรรมปิฎก, 2543; Ng, 2012)

ธัมมัญญา (ความเป็นผู้รู้จักเหตุ): ฝึกให้นักเรียนรู้จักพิจารณาถึงสาเหตุและที่มาของข้อมูลดิจิทัลต่างๆ เช่น ข่าวปลอม โฆษณาชวนเชื่อ หรือเนื้อหาบนโซเชียลมีเดีย ว่ามีเจตนาหรือเบื้องหลังอย่างไร

อัตถัญญา (ความเป็นผู้รู้จักผล) สอนให้เข้าใจถึงผลที่ตามมาจากการกระทำบนโลกดิจิทัล ไม่ว่าจะเป็นการแชร์ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น หรือการสร้างเนื้อหา รวมถึงผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

อัตตัญญา (ความเป็นผู้รู้จักตน) ให้ผู้เรียนตระหนักถึงข้อจำกัด ความรู้ ความเชื่อและอคติของตนเอง เพื่อให้สามารถรับข้อมูลข่าวสารได้อย่างเปิดกว้างและมีวิจารณญาณ ไม่ตัดสินใจจากอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัว

มัตตัญญา (ความเป็นผู้รู้จักประมาณ) ฝึกให้นักเรียนรู้จักใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างพอเหมาะพอควร ไม่มากเกินไปจนเสียการเรียนหรือสุขภาพ และไม่น้อยเกินไปจนพลาดโอกาสในการเรียนรู้ เทคโนโลยีที่จำเป็น

กาลัญญา (ความเป็นผู้รู้จักกาล) สอนให้รู้จักกาลเทศะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น เวลาที่เหมาะสมในการออนไลน์ การตอบข้อความ หรือการโพสต์เนื้อหา

ปริสสัญญา (ความเป็นผู้รู้จักชุมชน) ให้เข้าใจถึงบริบท กฎเกณฑ์ และวัฒนธรรมของชุมชนออนไลน์ต่างๆ เพื่อให้สามารถวางตัวได้อย่างเหมาะสม และเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น

บุคคลัญญา (ความเป็นผู้รู้จักบุคคล): ฝึกให้นักเรียนรู้จักบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลดิจิทัล เช่น ผู้สร้างเนื้อหา ผู้เผยแพร่ หรือผู้รับสาร เพื่อให้สามารถประเมินความน่าเชื่อถือและเข้าใจมุมมองที่แตกต่างกัน

การใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรมบูรณาการ พรหมวิหาร 4 กับการใช้โซเชียลมีเดีย การปลูกฝังจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยเฉพาะโซเชียลมีเดีย เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง พรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งความเมตตาและปรารถนาดีต่อผู้อื่น สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางได้ (พระธรรมปิฎก, 2543; Hobbs, 2010)

เมตตา (ความปรารถนาดี) ส่งเสริมให้นักเรียนมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นเมื่อใช้งานโซเชียลมีเดีย ไม่โพสต์ข้อความที่สร้างความเกลียดชัง หรือการกลั่นแกล้ง (Cyberbullying) ส่งเสริมการสร้างสรรค์เนื้อหาที่เป็นประโยชน์และให้กำลังใจ

กรุณา (ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์) ฝึกให้นักเรียนมีจิตใจที่พร้อมช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกอยู่ในความเดือดร้อนบนโลกออนไลน์ เช่น การรายงานการกลั่นแกล้ง หรือการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เพื่อคลายความทุกข์

มุทิตา (ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) สอนให้นักเรียนรู้จักชื่นชม ยินดี และให้กำลังใจผู้อื่นเมื่อเห็นความสำเร็จหรือความดีงามที่แสดงออกบนโซเชียลมีเดีย หลีกเลี่ยงการอิจฉาริษยา

อุเบกขา (ความวางเฉยเป็นกลาง: ฝึกให้นักเรียนรู้จักวางเฉยต่อสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์หรือความขัดแย้งที่ไม่จำเป็นบนโซเชียลมีเดีย รู้จักปล่อยวางเมื่อเจอข้อความที่สร้างความไม่สบายใจ หรือข่าวลือที่ไม่เป็นจริง

การเรียนรู้ร่วมกันด้วย สังคหวัตถุ 4 ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม

ทักษะการทำงานร่วมกันเป็นทีมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเรียนรู้และการทำงานในยุคดิจิทัล สังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งการสงเคราะห์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สามารถนำมาใช้ส่งเสริมการทำงานร่วมกันในโปรเจกต์ดิจิทัลได้ (พระธรรมปิฎก, 2543; UNESCO, 2018)

ทาน (การให้) ส่งเสริมให้นักเรียนแบ่งปันความรู้ ทักษะ และทรัพยากรดิจิทัลแก่เพื่อนร่วมทีมอย่างเต็มที่

ปิยวาจา (วาจาอันเป็นที่รัก) ฝึกให้นักเรียนใช้ภาษาที่สุภาพ สร้างสรรค์ และให้กำลังใจกันในการสื่อสารผ่านช่องทางดิจิทัล เช่น กลุ่มแชทสำหรับโปรเจกต์ หรือการให้ข้อเสนอแนะในเอกสารร่วมกัน

อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) กระตุ้นให้นักเรียนแต่ละคนทำหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ เพื่อประโยชน์ของกลุ่ม และช่วยเหลือเพื่อนร่วมทีมเมื่อจำเป็น

สมานัตตา (การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย) สอนให้นักเรียนมีความเสมอภาคในการทำงานร่วมกัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก ให้เกียรติซึ่งกันและกัน และรับฟังความคิดเห็นของทุกคนในทีม

การประยุกต์พุทธนวัตกรรมในการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการรู้ดิจิทัล สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา

กิจกรรมที่ 1 วิเคราะห์ข่าวปลอม (Fake News Analysis)

แนวคิด ในยุคดิจิทัล การบริโภคข้อมูลเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ นักเรียนจำเป็นต้องมีทักษะการประเมินแหล่งข้อมูล (Information Literacy) อย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด สัปปุริสธรรม 7 ที่เน้นการรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักกาล รู้จักประมาณ ฯลฯ (พระธรรมปิฎก, 2543)

วิธีดำเนินกิจกรรม ครูนำตัวอย่างข่าวปลอมและข่าวจริงจากสื่อออนไลน์มาให้นักเรียนศึกษา นักเรียนใช้ สัปปุริสธรรม 7 เป็น กรอบคำถาม เช่น ข่าวนี้มีแหล่งที่มาที่เชื่อถือได้หรือไม่? (รู้จักเหตุ รู้จักผล) ข้อมูลมีความเหมาะสมกับบริบทและช่วงเวลาใด? (รู้จักกาล) เนื้อหามีความเกินจริงหรือมีเจตนาบิดเบือนหรือไม่? (รู้จักประมาณ) นักเรียนอภิปรายผลการวิเคราะห์เป็นกลุ่ม และสะท้อนการเรียนรู้

ผลที่คาดว่าจะได้รับ นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะการวิเคราะห์และประเมินแหล่งข้อมูล เสริมสร้าง ความตระหนักรู้และความรับผิดชอบ ในการเผยแพร่ข้อมูลดิจิทัล

กิจกรรมที่ 2 โครงการสื่อสารสร้างสรรค์ (Positive Communication Project)

แนวคิด พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา) เป็นหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกทางจริยธรรม และทักษะการสื่อสารเชิงบวกในสังคมดิจิทัล (พระธรรมปิฎก, 2543) การบูรณาการหลักธรรมนี้กับ Media Literacy จะช่วยให้นักเรียนใช้สื่ออย่างมีความรับผิดชอบ

วิธีดำเนินกิจกรรม ครูแนะนำแนวคิด พรหมวิหาร 4 และตัวอย่างการสื่อสารเชิงบวกในสื่อออนไลน์ นักเรียนออกแบบ โครงการสื่อสารสร้างสรรค์ เช่น ผลิต อินโฟกราฟิก ส่งเสริมความเข้าใจในประเด็นสังคม ผลิต วิดีโอคลิปสั้น ที่ส่งเสริมความเมตตาและกำลังใจ นำเสนอผลงานในชั้นเรียน และเผยแพร่ในช่องทางดิจิทัลอย่างรับผิดชอบ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะการผลิตและสื่อสารเนื้อหาดิจิทัล (Media Literacy) เสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์และมีเมตตาธรรม

กิจกรรมที่ 3 การเสวนาว่าด้วยจริยธรรมดิจิทัล (Digital Ethics Forum)

แนวคิด สังคหวัตถุ 4 (ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา) เป็นหลักธรรมสำคัญในการส่งเสริม ความสัมพันธ์อันดีและความร่วมมือ (พระธรรมปิฎก, 2543) เมื่อนำมาบูรณาการกับการเรียนรู้ด้านจริยธรรมดิจิทัล จะช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสารเชิงจริยธรรมและการทำงานเป็นทีม (UNESCO, 2018)

วิธีดำเนินกิจกรรม ครูจัดให้มีการเสวนา (Forum) เรื่อง จริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี เช่น ความรับผิดชอบในการโพสต์/แชร์ข้อมูล การเคารพสิทธิส่วนบุคคลในโลกออนไลน์ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกลุ่มออนไลน์ นักเรียนใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นกรอบในการวิเคราะห์และอภิปราย สรุปแนวทางปฏิบัติร่วมกันเพื่อสร้าง วัฒนธรรมดิจิทัลเชิงบวก

ผลที่คาดว่าจะได้รับ นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะการเสวนาและการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เสริมสร้างจิตสำนึกและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในสังคมดิจิทัล

สรุปได้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ประยุกต์ พุทธนวัตกรรม ร่วมกับ ทักษะการรู้ดิจิทัล ช่วยให้นักเรียนไม่เพียงพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยี แต่ยังเสริมสร้าง จริยธรรม และจิตสำนึกในการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพ

บทสรุป

การประยุกต์ใช้พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้ โดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ สัมปยุตธรรม 7 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 เข้ากับกระบวนการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล เป็นแนวทางที่มีความสอดคล้องกับบริบทของการศึกษาสมัยใหม่ และมีประสิทธิภาพอย่างยิ่งในการพัฒนาทักษะการรู้ดิจิทัล (Digital Literacy) ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา กล่าวคือการบูรณาการหลักธรรมเหล่านี้ช่วยหล่อหลอมให้ผู้เรียนมีกรอบคิดที่ถูกต้อง มีจิตสำนึกทางคุณธรรม และมีทักษะที่จำเป็นต่อการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมในโลกยุคใหม่

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวทางดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) ที่เป็นหัวใจของการประเมินและเลือกใช้ข้อมูลบนสื่อดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ อีกทั้งยังช่วยปลูกฝังจริยธรรมทางดิจิทัล (Digital Ethics) ให้ผู้เรียนตระหนักถึงผลกระทบต่อการใช้เทคโนโลยี การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการเคารพสิทธิของผู้อื่นในสังคมออนไลน์

นอกจากนี้ การใช้หลักธรรมเป็นฐานในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ยังช่วยพัฒนาความสามารถในการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์และมีสติ (Mindful Use of Technology) ซึ่งเป็นทักษะสำคัญที่จะช่วยป้องกันการใช้เทคโนโลยีอย่างผิดทิศทาง ลดผลกระทบเชิงลบ และส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป การบูรณาการพุทธนวัตกรรมการเรียนรู้กับกระบวนการพัฒนาทักษะการรู้ดิจิทัล มิใช่เพียงการเพิ่มพูนความรู้เชิงเทคนิคเท่านั้น หากยังเป็นการปลูกฝังจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของคุณธรรมและสติปัญญา อันจะนำไปสู่การสร้างพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพ สามารถดำรงตนอย่างมีคุณค่าในสังคมดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันและอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- ประยูร รัตนเสถียร. (2560). *การออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้เชิงพุทธ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2543). *ธรรมะกับการศึกษา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- Hobbs, R. (2010). *Digital and Media Literacy: A Plan of Action*. The Aspen
Institute.
- Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy? *Computers &
Education*, 59(3), 1065–1078.
- UNESCO. (2018). *A global framework of reference on digital literacy skills for
Indicator 4.4.2*. United Nations Educational, Scientific and Cultural
Organization. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265403>

นวัตกรรมการปกครองเชิงพุทธเพื่อการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืน
THE BUDDHIST GOVERNANCE INNOVATION FOR SUSTAINABLE
PEACEBUILDING

¹อาทิตย์ ชูชัย

¹Artit Choochai

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahamakut Buddhist University, Thailand

¹artitchoochai2528@gmail.com

Received: June 15, 2025; **Revised:** August 14, 2025; **Accepted:** August 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานวัตกรรมการปกครองเชิงพุทธและการนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนในสังคมร่วมสมัย โดยเน้นการวิเคราะห์หลักธรรมทางพุทธศาสนา อาทิ สัมปยุตตปิฎก 7, พรหมวิหาร 4, สังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 ตลอดจนแนวคิดการจัดการองค์กรเชิงเมตตาธรรม นำมาพัฒนาเป็นกรอบนวัตกรรมการปกครองเชิงพุทธที่สามารถตอบโจทย์สังคมพหุวัฒนธรรม การบริหารความขัดแย้ง และการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า การบูรณาการหลักธรรมดังกล่าวกับแนวทางการจัดการภาครัฐและองค์กรภาคประชาสังคม ช่วยส่งเสริมความไว้วางใจ ความโปร่งใส ความมีส่วนร่วม และการสร้างพลังชุมชนอย่างมีศักยภาพ

คำสำคัญ: การปกครองเชิงพุทธ, นวัตกรรม, สันติภาพอย่างยั่งยืน, หลักธรรม, การบริหารความขัดแย้ง

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This article aims to explore Buddhist governance innovation and its application in fostering sustainable peace in contemporary society. The study focuses on analyzing key Buddhist principles including: the Seven Qualities of a Noble Person (Sappurisa-dhamma); the Four Divine Abiding (Brahmavihāra); the Four Bases of Social Solidarity (Saṅgahavatthu); and the Four Paths of Accomplishment (Iddhipāda); as well as the concept of compassion-based organizational management. These principles are integrated into a framework of Buddhist governance innovation that addresses the needs of multicultural societies, conflict management, and the cultivation of a culture of sustainable peace. The findings suggest that integrating these principles with public sector management and civil society practices potentially helps enhancing trust, transparency, participation, and the empowerment of communities.

Keywords: Buddhist governance, innovation, sustainable peace, Buddhist principles, conflict management

บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่โลกหมุนไปอย่างรวดเร็ว ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองเกิดขึ้นอย่างฉับพลันและไร้พรมแดน สิ่งเหล่านี้ได้นำมาซึ่งความซับซ้อนและความรุนแรงของความขัดแย้งที่เพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งทางอุดมการณ์ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ หรือความแตกแยกทางสังคม การแสวงหาวิธีการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนจึงกลายเป็นวาระสำคัญและเร่งด่วนของนานาประเทศทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยด้วย

พุทธศาสนาในฐานะ ภูมิปัญญาเชิงจริยธรรม ที่สั่งสมอย่างยาวนานกว่าสองพันห้าร้อยปี ได้นำเสนอชุดความคิดและหลักปฏิบัติที่ลุ่มลึกและเป็นสากล ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้งและเสริมสร้างสันติภาพได้อย่างเป็นรูปธรรม ไม่ใช่แค่เพียงหลักปรัชญา แต่ยังเป็นแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล ชุมชน และสังคมได้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำหลักการเหล่านี้มาพัฒนาเป็น นวัตกรรมการปกครอง ที่เน้นคุณค่าทางจิตวิญญาณควบคู่ไปกับกลไกทางสังคมที่มีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดกรรมการปกครองเชิงพุทธนี้มุ่งเน้นการสร้างสันติภาพที่แท้จริง ซึ่งไม่ได้หมายถึงเพียงการปราศจากความรุนแรงทางกายภาพ แต่เป็นการสร้างสภาวะที่จิตใจของผู้นอนอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจ เคารพ และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

กรอบแนวคิดกรรมการปกครองเชิงพุทธนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดทางทฤษฎี แต่เป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม สำหรับผู้นำ ผู้บริหาร และผู้กำหนดนโยบายในการขับเคลื่อนสังคมสู่สันติภาพอย่างยั่งยืน ด้วยการบูรณาการคุณค่าทางจิตวิญญาณเข้ากับกลไกทางสังคม การส่งเสริมให้ผู้นามีปัญญาและคุณธรรม การสร้างช่องทางการสื่อสารและแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติและการปลูกฝังจิตสำนึกแห่งสันติภาพในหมู่ประชาชน จะเป็นหนทางในการสร้างสังคมที่สงบสุข ปรองดอง และพร้อมรับมือกับความท้าทายในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทความนี้จึงเสนอ กรอบแนวคิดกรรมการปกครองเชิงพุทธ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้นำ ผู้บริหาร และผู้กำหนดนโยบายในการขับเคลื่อนสังคมสู่สันติภาพอย่างยั่งยืน

แก่นแท้แห่งสันติภาพโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีสู่ความยั่งยืน

ในโลกที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนและความขัดแย้ง การแสวงหาหนทางสู่ "การสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืน" (Sustainable Peacebuilding) จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของสังคมมนุษย์ ทฤษฎีเหล่านี้ได้นำเสนอแง่มุมที่ลึกซึ้งและหลากหลาย เพื่อทำความเข้าใจและสร้างสรรค์สันติภาพที่แท้จริง ไม่ใช่แค่การปราศจากสงคราม แต่เป็นการสร้างโครงสร้างสังคมที่ยุติธรรมและเอื้ออาทรต่อกัน

1. ทฤษฎีสันติภาพเชิงบวก (Positive Peace Theory)

Johan Galtung (1996) นักทฤษฎีสันติภาพผู้บุกเบิก ได้เสนอการแบ่งสันติภาพออกเป็นสองประเภทที่สำคัญ คือ สันติภาพเชิงลบ (Negative Peace) ซึ่งหมายถึงเพียงแค่การไม่มีสงคราม หรือการหยุดยั้งความรุนแรงทางกายภาพเท่านั้น แต่สันติภาพที่แท้จริงและยั่งยืนนั้นคือ สันติภาพเชิงบวก (Positive Peace)

Galtung อธิบายว่า "Positive peace is the integration of human society" (Galtung, 1996, p. 9) นั่นคือ สถานะที่สังคมมีการบูรณาการอย่างสมบูรณ์ มีโครงสร้างที่ยุติธรรม มีความเสมอภาค เคารพสิทธิมนุษยชน และมีการปลูกฝัง วัฒนธรรมแห่งสันติภาพ แก่นของทฤษฎีนี้คือ การสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนจะต้องมุ่งเน้นการ แก้ไขโครงสร้างความรุนแรงเชิงระบบ (Structural Violence) ซึ่งเป็นสาเหตุพื้นฐานที่มองไม่เห็นแต่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนและความไม่เท่าเทียม เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การเลือกปฏิบัติ การกดขี่ทางสังคม หรือระบบที่ไม่เอื้อ

ให้ประชาชนเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสได้อย่างเป็นธรรม หากไม่แก้ไขรากฐานเหล่านี้ ความขัดแย้งก็อาจปะทุขึ้นได้อีก แม้จะไม่มีใครสู้รบก็ตาม

2. ทฤษฎีการสร้างสันติภาพเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformative Peacebuilding Theory)

John Paul Lederach (1997) นำเสนอแนวคิดที่ก้าวล้ำกว่าการยุติความขัดแย้งเพียงชั่วคราว เขาเชื่อว่าการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนนั้น ไม่ใช่แค่การยุติความขัดแย้ง แต่ต้อง "เปลี่ยนความสัมพันธ์ในสังคมอย่างลึกซึ้ง" (Transforming Relationships) ซึ่งหมายถึงการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ที่เคยแตกหักหรือเป็นปฏิปักษ์ ให้กลับมาเป็นความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจและสร้างสรรค์

Lederach เน้นการทำงานสร้างสันติภาพใน 3 ระดับพร้อมกัน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างครอบคลุม

ระดับผู้นำ (Top Leadership) การเจรจาและการตัดสินใจในระดับนโยบาย

ระดับกลาง (Middle-Range Leaders) กลุ่มองค์กร ภาคประชาสังคม ผู้มีอิทธิพลในชุมชน ที่เชื่อมโยงระหว่างผู้นำกับประชาชน

ระดับรากหญ้า (Grassroots) ประชาชนทั่วไปในชุมชน ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากความขัดแย้ง แนวทางของทฤษฎีนี้ประกอบด้วย การเยียวยาอดีต (Healing) จากบาดแผลของความขัดแย้ง การปรับสร้างความสัมพันธ์ใหม่ โดยสร้างพื้นที่ให้คู่ขัดแย้งได้พูดคุย ทำความเข้าใจกัน และ การพัฒนาศักยภาพชุมชน ให้เข้มแข็งและสามารถจัดการความขัดแย้งของตนเองได้ในอนาคต

3. ทฤษฎีสันติวัฒนธรรม (Culture of Peace Theory)

UNESCO (1999) ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของวัฒนธรรมในการสร้างสันติภาพ โดยเสนอว่า สันติภาพที่ยั่งยืนจะต้องอาศัย "การเปลี่ยนวัฒนธรรมของสังคม" จากวัฒนธรรมที่เคยส่งเสริมความรุนแรงหรือความแตกแยก ไปสู่วัฒนธรรมที่เห็นคุณค่าของชีวิตและเคารพความแตกต่าง

"Culture of peace consists of values, attitudes, and behaviours that reject violence and endeavour to prevent conflicts by addressing their root causes" (UNESCO, 1999)

นั่นหมายถึงการสร้างวัฒนธรรมที่หล่อหลอมให้ผู้คนมีค่านิยม ทศนคติ และพฤติกรรมที่ปฏิเสธความรุนแรง และมุ่งมั่นที่จะป้องกันความขัดแย้งด้วยการแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหา

แนวทางสำคัญในการสร้างสันติวัฒนธรรม ได้แก่ การศึกษาเพื่อสันติภาพ ที่ปลูกฝังความเข้าใจเรื่องสิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียมทางเพศ การส่งเสริม การมีส่วนร่วมของประชาชน ใน

กระบวนการตัดสินใจ และการเน้น การไม่ใช้ความรุนแรง ในทุกรูปแบบ การสร้าง "วัฒนธรรมใหม่" ที่เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ทุกคน ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา หรือความคิด จะเป็นรากฐานสำคัญของสังคมที่สงบสุขและอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

4. ทฤษฎีความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice Theory)

แนวคิดจาก Howard Zehr (1990) และ John Braithwaite (2002) ได้นำเสนอทางเลือกใหม่ในการจัดการความขัดแย้งและอาชญากรรม โดยมุ่งเน้นที่ การเยียวยาความสัมพันธ์ และการคืนความยุติธรรมแก่ผู้ถูกกระทำ แตกต่างจากกระบวนการยุติธรรมแบบลงโทษ (Retributive Justice) ที่มุ่งเนติการลงโทษผู้กระทำผิดเป็นหลัก

ทฤษฎีนี้เน้นการ รับผิดชอบ ของผู้กระทำผิด การ ฟ้นฟูชุมชน ที่ได้รับผลกระทบ และการ ส่งเสริม การให้อภัย เพื่อให้ทุกฝ่ายสามารถก้าวข้ามความเจ็บปวดและสร้างความสัมพันธ์ใหม่ได้ แนวทางคือการพา ผู้กระทำผิด ผู้ถูกกระทำ และชุมชน เข้ามาร่วมกันในกระบวนการ เพื่อพูดคุยทำความเข้าใจถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ร่วมกันหาทางแก้ไขความเสียหาย และสร้างหนทางให้ทุกฝ่ายสามารถกลับมาอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติ

5. ทฤษฎีทุนทางสังคม (Social Capital Theory)

Robert D. Putnam (2000) นักรัฐศาสตร์ชื่อดัง ได้ชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมที่แน่นแฟ้น (Social Networks) ความไว้วางใจ (Trust) และ บรรทัดฐานแห่งการร่วมมือกัน (Norms of Reciprocity) คือฐานรากสำคัญของสันติภาพที่ยั่งยืน

ทุนทางสังคมหมายถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มคน ในสังคม เมื่อผู้คนมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีเครือข่ายที่เข้มแข็ง และมีบรรทัดฐานในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ย่อมนำไปสู่ ความร่วมมือ และ ความเอื้อเฟื้อ ซึ่งจะช่วยลดความขัดแย้ง และ เสริมสร้างความสามารถของชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ การพัฒนาทุนทางสังคมจึงเป็นการ ลงทุนที่สำคัญในการสร้างสังคมที่ปรองดองและสงบสุข

แนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้ไม่ได้แยกขาดจากกัน แต่มีความเชื่อมโยงและส่งเสริมซึ่งกันและกัน การนำทฤษฎีเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบนโยบายและกระบวนการสร้างสันติภาพใน บริบทที่ซับซ้อนของประเทศไทยและภูมิภาค จะช่วยให้เราสามารถก้าวข้ามความขัดแย้ง และสร้าง สังคมที่สงบสุขและยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

กรอบนวัตกรรมการปกครองเชิงพุทธสู่สันติภาพที่ยั่งยืน

ในโลกยุคปัจจุบันที่เปี่ยมไปด้วยความเปลี่ยนแปลง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความขัดแย้งทางผลประโยชน์ การสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืน (Sustainable Peace) กลายเป็น

เป้าหมายสำคัญของทุกสังคม (Galtung, 1996) อย่างไรก็ตาม กลไกการปกครองแบบดั้งเดิมที่เน้นกฎหมายและอำนาจรัฐเพียงอย่างเดียว มักไม่เพียงพอในการสร้างวัฒนธรรมแห่งสันติภาพ (Harris, 2004)

แนวทางการปกครองเชิงพุทธ หรือ Buddhist Governance ซึ่งเน้น จิตสำนึก คุณธรรม และความสัมพันธ์เชิงเมตตาธรรม จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจ โดยพุทธธรรมเสนอกรอบคิดและแนวปฏิบัติที่เน้นความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล (Seneviratne, 1999; Thich Nhat Hanh, 1991)

1. การพัฒนาผู้นำและผู้บริหารให้มีคุณธรรม (ภาวนา 4 / อปริหานิยธรรม 7) ดังนี้

1.1 หลักภาวนา 4 ประกอบด้วยกายภาวนา การฝึกกายให้สงบ สุขภาพ ไม่เบียดเบียน สิลภาวนา การรักษาศีล สร้างความน่าเชื่อถือทางศีลธรรม จิตภาวนา การฝึกสติ สมาธิ เพื่อความมั่นคงทางอารมณ์ และปัญญาภาวนา การเจริญปัญญาเพื่อการตัดสินใจอย่างรอบคอบ

หลักภาวนา 4 สอดคล้องกับแนวคิด "Transformational Leadership" ซึ่งเน้นการพัฒนาผู้นำในระดับจิตวิญญาณ (Burns, 1978; Bass & Steidlmeier, 1999) โดยผู้นำที่มี Mindfulness และ Compassion มีแนวโน้มจะสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสันติภาพ (Boyatzis & McKee, 2005)

1.2 อปริหานิยธรรม 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ป้องกันความเสื่อมในองค์กรและสังคม ประกอบด้วย การประชุมอย่างสม่ำเสมอ ความพร้อมเพรียงสามัคคี เคารพในข้อกำหนดกฎหมาย/ขนบธรรมเนียม เคารพในผู้สูงวัย/ผู้มีคุณธรรม ป้องกันการคุ้มครองผู้หญิงและเด็ก เคารพศาสนา การส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้

หลักนี้เป็นรากฐานสำคัญของ Good Governance และ Democratic Participation (UNDP, 1997)

ผลการศึกษาพบว่าผู้นำองค์กรในภาคสังคมไทยที่นำหลักอปริหานิยธรรมมาใช้ พบว่ามีความโปร่งใสและได้รับความไว้วางใจจากประชาชนสูงขึ้น (สุภกิจ มหาเจริญ, 2562)

2. การสร้างกลไกการสื่อสารและการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติวิธี (สัปปริสธรรม 7 / สังคหัตถ์ 4) ดังนี้

2.1 สัปปริสธรรม 7 ประกอบด้วย รู้จักเหตุ (Yonisomanasikara) รู้จักผล (Paticcasamuppada) รู้จักตน (Attakāṇī) รู้จักประมาณ (Mattaṅkī) รู้จักกาล (Kalannī) รู้จักชุมชน (Parisannī) รู้จักบุคคล (Puggalannī)

หลักนี้เป็นแนวทางสำคัญในการสร้าง Dialogic Communication หรือการสนทนาอย่างลึกซึ้ง (Bohm, 1996) โดยผู้ที่มี "Attaṅkāṁ" และ "Parisannāṁ" จะเข้าใจความต้องการและบริบทของชุมชนได้ดี

2.2 สังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน (การให้) ปิยวาจา (การพูดด้วยถ้อยคำไพเราะ) อดัจฉริยา (การประพฤติตนเป็นประโยชน์) สมานัตตตา (การวางตนเสมอกัน)

Hanh (1991) ยืนยันว่า Deep Listening และ Loving Speech ซึ่งสะท้อนหลัก "ปิยวาจา" และ "สมานัตตตา" เป็นหัวใจของการแก้ไขความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์ ดังตัวอย่างในโครงการ "พระธรรมทูตสันติภาพ 3 จังหวัดชายแดนใต้" การอบรมพระธรรมทูตด้วยหลัก สังคหวัตถุ 4 ช่วยลดความหวาดระแวงและสร้างความไว้วางใจในระดับชุมชน (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา ม.อ. ปัตตานี, 2564)

3. การปลูกฝังจิตสำนึกแห่งสันติภาพและความรับผิดชอบร่วมกัน (กัลยาณมิตร/ศีล 5) ดังนี้

3.1 กัลยาณมิตร กัลยาณมิตรหมายถึง "เพื่อนที่ดี" ซึ่งมีองค์ประกอบ ได้แก่ ความเป็นผู้ให้คำแนะนำที่ดี สนับสนุนในการทำมาดี และป้องกันมิให้ตกต่ำ (พระไตรปิฎก, อัง. ทุกนิบาต)

การมีเครือข่ายกัลยาณมิตรในสังคมเสริมสร้าง "Social Capital" ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญต่อความยั่งยืนของสันติภาพ (Putnam, 2000)

3.2 ศีล 5 เป็น Universal Moral Code ที่สร้างจิตสำนึกพื้นฐานแห่งสันติภาพในทุกระดับสังคม (King, 2009) โดยการส่งเสริมศีล 5 สามารถลดพฤติกรรมรุนแรง เพิ่มความเชื่อมั่นระหว่างกัน และสร้างสังคมที่น่าอยู่

งานวิจัยของ Narada (2003) ชี้ว่าการปลูกฝังศีล 5 ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา ช่วยลดพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กได้อย่างมีนัยสำคัญ

การมีส่วนร่วม (Participation) ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสันติภาพ ไม่ใช่เพียงรอรับจากรัฐ (Lederach, 1997)

ตัวอย่างนโยบาย "โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5" ของมหาเถรสมาคมร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นตัวอย่างของการสร้างสันติภาพในระดับรากหญ้าอย่างเป็นรูปธรรม (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2563)

สรุปได้ว่า กรอบนวัตกรรมการปกครองเชิงพุทธ ที่ประกอบด้วย ภาวนา 4, อปริหานิยธรรม 7, สปัจริยธรรม 7, สังคหวัตถุ 4, กัลยาณมิตร และ ศีล 5 นั้น เป็นแนวทางที่สามารถนำไปปรับใช้ในการปกครองและการบริหารจัดการความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ การผสมผสาน

ระหว่าง นวัตกรรมทางจิตวิญญาณ กับ กลไกทางสังคมและการเมือง จะช่วยสร้าง "Peace Culture" ที่หยั่งรากลึกในสังคม และนำไปสู่ สันติภาพอย่างยั่งยืน

การปลูกฝังจิตสำนึกแห่งสันติภาพและความรับผิดชอบร่วมกัน

การสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนในสังคมที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนของยุคโลกาภิวัตน์นั้น ไม่ได้อาศัยเพียงกลไกทางโครงสร้างหรือนโยบายจากภาครัฐเท่านั้น แต่ต้องเริ่มต้นจาก การปลูกฝังจิตสำนึก ภายในของปัจเจกบุคคลและร่วมกันสร้าง ความรับผิดชอบร่วมกัน ของทุกภาคส่วนในสังคม พุทธศาสนาได้มอบแนวทางอันลึกซึ้งผ่านหลักธรรมเรื่อง กัลยาณมิตร และ ศีล 5 ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการเสริมสร้างสันติภาพในทุกระดับ

กัลยาณมิตร สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์เพื่อสันติภาพ ตามความหมาย กัลยาณมิตร หมายถึง "เพื่อนที่ดี" หรือผู้มีคุณธรรมที่คอยชี้แนะ สนับสนุน และเป็นกำลังใจในการทำความดี รวมถึงป้องกันไม่ให้เกิดอันตรายจากหนทางที่ถูกต้อง (พระไตรปิฎก, อัง.ทุกนิบาต) ในบริบทของการสร้างสันติภาพ การมีกัลยาณมิตรในสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากจะช่วยสร้าง "ทุนทางสังคม" (Social Capital) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อความยั่งยืนของสันติภาพ (Putnam, 2000)

ทุนทางสังคม คือเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ และบรรทัดฐานของการร่วมมือกัน ซึ่งจะนำไปสู่การทำงานร่วมกัน การแก้ไขปัญหา และการลดความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อผู้คนในสังคมเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน พวกเขาย่อมมีความไว้วางใจ มีความเข้าใจ และพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่ปรองดองและสงบสุข การส่งเสริมให้คนในชุมชนได้รู้จักและปฏิสัมพันธ์กันในการสร้างสรรค์ จะช่วยลดความแตกแยก และสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกัน

ศีล 5 รหัสทางศีลธรรมสากลเพื่อสันติสุข ศีล 5 ถือเป็น Universal Moral Code หรือหลักจริยธรรมสากลขั้นพื้นฐานที่สามารถสร้างจิตสำนึกแห่งสันติภาพได้ในทุกระดับของสังคม (King, 2009) หลักศีล 5 ประกอบด้วย

การไม่ฆ่าสัตว์ ตัดชีวิต ลดความรุนแรงทั้งทางกายและใจ ส่งเสริมความเมตตาและเคารพในชีวิต

การไม่ลักทรัพย์ ลดการเอารัดเอาเปรียบ การทุจริต และสร้างความยุติธรรมในการครอบครองทรัพย์สิน

การไม่ประพฤติดินในกาม ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่มั่นคง ความซื่อสัตย์ และลดปัญหาทางสังคมที่เกิดจากการผิดศีลธรรมทางเพศ

การไม่พูดเท็จ ส่งเสริมความจริงใจ ความน่าเชื่อถือ และลดความเข้าใจผิดที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้ง

การไม่ดื่มสุราเมรัยและสิ่งเสพติด ลดการขาดสติ การใช้ความรุนแรงภายใต้อิทธิพล และส่งเสริมการมีชีวิตที่ตระหนักรู้

การปลูกฝังและปฏิบัติตามศีล 5 อย่างเคร่งครัดในชีวิตประจำวัน สามารถลดพฤติกรรมก้าวร้าว เพิ่มความเชื่อมั่นระหว่างกัน และสร้างสังคมที่น่าอยู่และปลอดภัยยิ่งขึ้น งานวิจัยของ Narada (2003) ได้ชี้ให้เห็นว่า การปลูกฝังศีล 5 ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา ช่วยลดพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กลงได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพลังของศีลธรรมในการบ่มเพาะจิตสำนึกแห่งสันติภาพตั้งแต่เยาว์วัย

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสันติภาพ

นอกเหนือจากการปลูกฝังคุณธรรมส่วนบุคคลแล้ว การมีส่วนร่วม (Participation) ของประชาชนในกระบวนการสร้างสันติภาพก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน Lederach (1997) ย้ำว่า สันติภาพที่ยั่งยืนไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการรื้อจากระบบเพียงฝ่ายเดียว แต่ประชาชนทุกคนต้องมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการออกแบบ ดำเนินการ และรักษาไว้ซึ่งสันติภาพนั้น

การมีส่วนร่วมในระดับรากหญ้าจะช่วยให้เสียงของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งได้รับการรับฟัง และปัญหาที่แท้จริงในชุมชนได้รับการแก้ไข ซึ่งนำไปสู่การสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกันในกระบวนการสันติภาพ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการสร้างสันติภาพในระดับรากหญ้าคือ "โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5" ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2563) โครงการนี้ส่งเสริมให้ประชาชนในหมู่บ้านร่วมกันปฏิบัติตามศีล 5 สร้างชุมชนที่มีคุณธรรม และแก้ไขปัญหาในท้องถิ่นด้วยหลักธรรม ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างสันติภาพจากภายในสู่ภายนอก

โดยสรุป การปลูกฝังจิตสำนึกแห่งสันติภาพและความรับผิดชอบร่วมกันผ่านการส่งเสริมกัลยาณมิตร และ ศีล 5 ควบคู่ไปกับการส่งเสริม การมีส่วนร่วม ของประชาชนในทุกระดับ คือแนวทางสำคัญในการสร้างสังคมที่ปรองดอง มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และสามารถรับมือกับความท้าทายต่างๆ ได้อย่างยั่งยืนในยุคโลกาภิวัตน์

บทสรุป

แนวคิดและทฤษฎีการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนมีจุดร่วมที่สำคัญคือ การมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ความสัมพันธ์ และวัฒนธรรม ของสังคม ไม่ใช่เพียงแค่การระงับความ

รุนแรงชั่วคราว Positive Peace (Galtung) เน้นการสร้างโครงสร้างที่ยุติธรรม ขจัดความเหลื่อมล้ำ และความรุนแรงเชิงระบบ Transformative Peacebuilding (Lederach) เน้นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มในสังคมอย่างลึกซึ้ง ผ่านการเยียวยาและเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกัน Culture of Peace (UNESCO) เน้นการสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ยึดถือค่านิยมแห่งสันติภาพ ความอดทน สิทธิมนุษยชน และการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ Restorative Justice เน้นการเยียวยาความสัมพันธ์และการคืนความยุติธรรมอย่างมีมนุษยธรรม เพื่อสร้างความปรองดองในระดับชุมชน Social Capital (Putnam) เน้นการสร้างทุนทางสังคม ได้แก่ ความไว้วางใจ เครือข่ายทางสังคม และบรรทัดฐานแห่งการร่วมมือ ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมสันติ

สันติภาพอย่างยั่งยืนไม่ใช่แค่ "ไม่มีสงคราม" แต่คือการสร้าง "สังคมที่เป็นธรรม น่าไว้วางใจ และมีวัฒนธรรมแห่งความเมตตา" การสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนจึงเป็นกระบวนการแบบองค์รวม ที่ต้องเปลี่ยนทั้ง โครงสร้าง, ความสัมพันธ์, และ วัฒนธรรม ผ่านการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องของทุกภาคส่วนในสังคม โดยมีรากฐานคือ ความยุติธรรม, ความเข้าใจซึ่งกันและกัน, และ คุณธรรม ซึ่งสอดคล้องอย่างลึกซึ้งกับหลักธรรมเชิงพุทธ

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์.(2562). พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬารามราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬารามราชวิทยาลัย.
- ศูนย์พุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. (2564). รายงานโครงการพระธรรมทูตสันติภาพในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2563). รายงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5.
- สุภกิจ มหาเจริญ. (2562). การนำอปริหานิยธรรมมาใช้ในองค์กรภาครัฐไทย. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Bass, B.M., & Steidlmeier, P. (1999). Ethics, character, and authentic transformational leadership behavior. *Leadership Quarterly*, 10(2), 181-217.
- Bohm, D. (1996). *On Dialogue*. Routledge.
- Boyatzis, R., & McKee, A. (2005). *Resonant Leadership*. Harvard Business School Press.
- Braithwaite, J. (2002). *Restorative Justice and Responsive Regulation*.
- Burns, J.M. (1978). *Leadership*. Harper & Row.

- Galtung, J. (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. SAGE.
- Hanh, T. N. (1991). *Peace is Every Step: The Path of Mindfulness in Everyday Life*. Bantam Books.
- Harris, I. (2004). Peace Education Theory. *Journal of Peace Education*, 1(1), 5-20.
- King, S. B. (2009). *Socially Engaged Buddhism*. University of Hawaii Press.
- Lederach, J. P. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. USIP Press.
- Lederach, J. P. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. USIP Press.
- Narada. (2003). *The Buddha and His Teachings*. Buddhist Missionary Society.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.
- Seneviratne, H. L. (1999). *The Work of Kings: The New Buddhism in Sri Lanka*. University of Chicago Press.
- UNESCO. (1999). *Declaration and Programme of Action on a Culture of Peace*.
- Zehr, H. (1990). *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*.

พุทธวิธีการสอนกับการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียน NEW GEN INTEGRATING BUDDHIST TEACHING METHODS INTO LEARNING MANAGEMENT FOR NEW GEN STUDENTS

¹จักรี ศรีจารุเมธีญาณ

¹Chakkree Sricharumedhiyan

มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ, ประเทศไทย

Chaiyaphum Rajabhat University, Thailand

chakkree.sr@cpru.ac.th

Received: June 2, 2025; **Revised:** August 23, 2025; **Accepted:** August 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอแนวคิดและหลักการของพุทธวิธีในการสอน ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนยุค NEW GEN หรือยุคปัจจุบันที่มีความโดดเด่นในหลายด้าน ได้แก่ ความสนใจด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ การเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม (Active Learning) และการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัลได้อย่างมั่นใจและสมดุล นักเรียนยุคใหม่มีความต้องการการเรียนรู้ที่แตกต่างจากเดิม โดยเฉพาะในด้านการเสพข้อมูลอย่างรวดเร็วและหลากหลาย การจัดการเรียนรู้จึงควรปรับเปลี่ยนไปสู่การส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การคิดวิเคราะห์ และการเชื่อมโยงความรู้กับคุณธรรมควบคู่กันไป ซึ่งพุทธวิธีการสอนถือเป็นกรอบแนวทางที่เหมาะสม เนื่องจากเน้นการพัฒนาผู้เรียนในทุกมิติ ได้แก่ ปัญญา จิตใจ และสังคม โดยเฉพาะการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างทักษะทางปัญญาเท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาคุณธรรมและจิตใจที่สมดุล ทำให้

¹อาจารย์, ดร. คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

นักเรียนสามารถปรับตัวได้ดีในสังคมยุคปัจจุบัน และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: พุทธวิธีการสอน, การจัดการการเรียนรู้, นักเรียน NEW GEN

Abstract

This article aims to present the concepts and principles of Buddhist teaching methods that can be effectively applied in learning management for NEW GEN students or nowadays' learners remarkably characterized in various aspects including: interest in modern technology; active learning; and developing critical thinking skills. These competencies are essential for challenging the digital age with confidence and balance. Modern learners require new approaches for absorbing rapid and diverse sources of information. Therefore, instructional practices should be adapted to foster genuine engagement, analytical thinking, and the integration of knowledge with moral values. Buddhist teaching methods provide an appropriate framework, as they emphasize holistic development including intellectual, emotional, and social specially the application of key Buddhist principles to be used in learning management. This will not only enhance cognitive skills but also develop the balance of moral integrity and emotional that enable students to effectively adapt themselves into contemporary society and contribute meaningfully to sustainable social development.

Keywords: Buddhist teaching methods, learning management, NEW GEN students

บทนำ

ยุค NEW GEN หรือยุคใหม่ของผู้เรียนในปัจจุบัน เป็นยุคที่มีบริบทและพฤติกรรมการเรียนรู้แตกต่างจากยุคก่อนอย่างชัดเจน นักเรียนยุคนี้มีความสนใจและความต้องการที่เปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Prensky, 2001) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พวกเขามีความคุ้นเคยกับเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น สมาร์ทโฟน อินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์

ที่ช่วยให้การเสพข้อมูลเป็นไปอย่างรวดเร็วและหลากหลาย (Tapscott, 2009) ส่งผลให้รูปแบบการรับรู้และความสนใจของผู้เรียนเปลี่ยนไป การเรียนรู้แบบเดิมที่เน้นการรับฟังอย่างเดียวหรือการท่องจำเพียงอย่างเดียวจึงไม่สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนในยุคนี้

นอกจากนี้ นักเรียนยุค NEW GEN ยังมีความต้องการการเรียนรู้ที่เน้นความมีส่วนร่วม (Active Learning) และการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) เพื่อให้สามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Brown et al., 2014) การเรียนรู้แบบนี้จะช่วยให้นักเรียนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้ด้วยตนเองมากกว่าการเป็นผู้รับเพียงอย่างเดียว

ในบริบทนี้ การนำพุทธวิธีการสอนเข้ามาประยุกต์ใช้จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสม เนื่องจากพุทธวิธีเน้นการพัฒนาผู้เรียนในหลายมิติ ทั้งทางปัญญาและจิตใจ (Kornfield, 2000) โดยเฉพาะหลักธรรม เช่น สัปปริสธรรม 7 ที่ส่งเสริมการเป็นแบบอย่างที่ดีและการแนะนำที่ถูกต้อง, พรหมวิหาร 4 ที่เน้นเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน และอิทธิบาท 4 ที่สนับสนุนความพยายามและความตั้งใจของผู้เรียน (Rahula, 1974) ซึ่งล้วนเป็นหลักการที่ส่งเสริมให้การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างสมดุล ไม่เพียงแต่พัฒนาความรู้เท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาอารมณ์ ความรู้สึก และความสัมพันธ์ในสังคม

ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ในยุค NEW GEN ที่ผสมผสานพุทธวิธีจะช่วยเสริมสร้างความสมดุลทั้งทางปัญญาและจิตใจ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นมิตร และส่งเสริมคุณธรรมควบคู่กับความรู้วิชาการ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวและเติบโตได้อย่างยั่งยืนในสังคมยุคปัจจุบัน

ลักษณะของนักเรียนยุค NEW GEN

นักเรียนยุค NEW GEN หรือที่มักเรียกกันว่า "Generation Z" หรือ "Digital Natives" คือกลุ่มคนที่เติบโตมาในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอย่างแยกไม่ออก พวกเขามีลักษณะและพฤติกรรมที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อนอย่างชัดเจน ซึ่งส่งผลต่อวิธีการเรียนรู้ การสื่อสาร และการใช้ชีวิต

1. มีทักษะด้านเทคโนโลยีสูง นักเรียนยุค NEW GEN ค่อนข้างคุ้นเคยกับการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ และ อินเทอร์เน็ต มาตั้งแต่เด็ก ตั้งแต่สมาร์ทโฟน แท็บเล็ต ไปจนถึงคอมพิวเตอร์ (Prensky, 2001) พวกเขาสามารถเข้าถึงข้อมูลจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเว็บไซต์ วิดีโอ หรือโซเชียลมีเดีย ทักษะด้านเทคโนโลยีจึงไม่ใช่เพียงแค่ความสามารถพิเศษ แต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันและเป็นเครื่องมือหลักในการเรียนรู้และการสื่อสารของพวกเขา (Tapscott, 2009) ความสามารถในการค้นหา จัดการ และวิเคราะห์ข้อมูลจาก

แหล่งที่หลากหลายเป็นจุดแข็งสำคัญของนักเรียนกลุ่มนี้ ทำให้พวกเขามีความได้เปรียบในการเรียนรู้ในยุคข้อมูลข่าวสาร

2. ชอบการเรียนรู้แบบ Active Learning นักเรียนยุค NEW GEN ไม่ได้ต้องการเพียงแค่รับฟังหรือจดบันทึกจากครูผู้สอนเท่านั้น แต่พวกเขาต้องการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ในกระบวนการเรียนรู้ พวกเขาชอบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เกิดการโต้ตอบ ซักถาม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแก้ปัญหาาร่วมกัน กับเพื่อนหรือครู (Bonwell & Eison, 1991) การเรียนรู้แบบ Active Learning เช่น การระดมสมอง การทำโครงงานกลุ่ม การอภิปราย หรือการจำลองสถานการณ์ ช่วยส่งเสริมให้พวกเขามีทักษะการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในโลกปัจจุบัน (Freeman et al., 2014) การได้ลงมือทำจริง และค้นหาคำตอบด้วยตนเองทำให้พวกเขามีความเข้าใจในเนื้อหาอย่างลึกซึ้งและจดจำได้ดีกว่า

3. ต้องการความหลากหลายในการนำเสนอเนื้อหา นักเรียนยุคใหม่ไม่ชอบการเรียนรู้ที่จำเจ พวกเขาต้องการ ความหลากหลาย ในการนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจและดึงดูดความสนใจได้ตลอดเวลา พวกเขาชื่นชอบสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบ วิดีโอ ภาพเคลื่อนไหว อินโฟกราฟิก หรือ เกมการศึกษา ซึ่งช่วยกระตุ้นความสนใจและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น (Mayer, 2009) ความหลากหลายของรูปแบบการนำเสนอเนื้อหานี้ยังช่วยรองรับ รูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน (Learning Styles) ของแต่ละบุคคล (Fleming & Mills, 1992) เช่น ผู้เรียนบางคนถนัดการเรียนรู้ผ่านภาพ บางคนถนัดการเรียนรู้ผ่านเสียง หรือบางคนถนัดการลงมือปฏิบัติ การนำเสนอเนื้อหาที่หลากหลายจึงทำให้สามารถเข้าถึงผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกันของแต่ละคนได้ดีขึ้น

4. มีความสนใจในความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับสังคมและสิ่งแวดล้อม นักเรียนยุค NEW GEN มีความตระหนักถึง บทบาทของตนเองในสังคมและสิ่งแวดล้อม มากขึ้น พวกเขามีแนวโน้มที่จะสนใจประเด็นต่าง ๆ เช่น ความยั่งยืน สิทธิมนุษยชน ความเป็นธรรมในสังคม หรือ ปัญหาโลกร้อน (Seemiller & Grace, 2016) พวกเขามองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างการกระทำของตนเองกับผลกระทบต่อผู้อื่นและโลกใบนี้ สิ่งนี้สะท้อนออกมาในการเลือกเรียนรู้ การตัดสินใจ และพฤติกรรมที่ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น การรณรงค์เพื่อสิ่งแวดล้อม การเข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัคร หรือการสนับสนุนผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การปลูกฝังความเข้าใจและความรับผิดชอบต่อสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนกลุ่มนี้

โดยสรุปแล้ว การเข้าใจลักษณะเฉพาะของนักเรียนยุค NEW GEN จะช่วยให้ผู้สอนสามารถออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการและส่งเสริมศักยภาพของพวกเขาได้อย่างเต็มที่ การผสมผสานเทคโนโลยี การส่งเสริม Active Learning การนำเสนอเนื้อหาที่

หลากหลายและการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อสังคม จะเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายและเตรียมความพร้อมให้นักเรียนเหล่านี้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในอนาคต.

หลักพุทธวิธีการสอนและการจัดการเรียนรู้โดยใช้พุทธวิธี

พุทธวิธีในการสอนและการจัดการเรียนรู้เป็นแนวทางที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรม และความมุ่งมั่น โดยอาศัยหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ในบริบทของการศึกษา เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืนมีหลักธรรมสำคัญ ดังนี้

1. สปัจริยธรรม 7 การแนะนำทางที่ดีโดยผู้มีปัญญาและคุณธรรม หรือหมายถึงคุณธรรมของคนดีหรือสัตบุรุษ ซึ่งเป็นหลักที่ผู้สอนควรยึดถือในการชี้นำนักเรียนให้เดินไปในทางที่ถูกต้อง หลักธรรมนี้ประกอบด้วยดังนี้

1.1 อัมมัญญาตา (รู้จักเหตุ) ผู้สอนต้องเข้าใจหลักการ เหตุผล และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และพฤติกรรมของผู้เรียน

1.2 อัตถัญญาตา (รู้จักผล) ผู้สอนต้องสามารถคาดการณ์ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำหรือการเรียนรู้ต่างๆ

1.3 อัตตัญญาตา (รู้จักตน) ผู้สอนต้องรู้จักความสามารถ จุดแข็ง จุดอ่อน และข้อจำกัดของตนเอง เพื่อพัฒนาและปรับปรุงการสอนอยู่เสมอ

1.4 มัตตัญญาตา (รู้จักประมาณ) ผู้สอนต้องรู้จักความพอดีในการให้ข้อมูล การมอบหมายงาน หรือการให้คำแนะนำแก่ผู้เรียน

1.5 กาลัญญาตา (รู้จักกาล) ผู้สอนต้องรู้จักเวลาที่เหมาะสมในการสอน การให้คำแนะนำ หรือการจัดการกิจกรรมต่างๆ

1.6 ปริสัญญญาตา (รู้จักชุมชน) ผู้สอนต้องเข้าใจบริบทของห้องเรียน กลุ่มผู้เรียน และสังคมโดยรวม เพื่อให้การสอนสอดคล้องและเหมาะสม

1.7 ปุคคลปโรปรัญญาตา (รู้จักบุคคล) ผู้สอนต้องเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อให้สามารถจัดการเรียนรู้และให้คำแนะนำได้อย่างเหมาะสมกับความต้องการและศักยภาพของแต่ละคน

ในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม: การนำหลักสปัจริยธรรม 7 มาปรับใช้ในการจัดการเรียนรู้ส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม โดยผู้สอนจะใช้ความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมเหล่านี้ในการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative

Learning) ซึ่งนักเรียนจะได้เรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังมีการให้คำปรึกษา (Mentorship) โดยผู้สอนจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาที่ดี ให้คำแนะนำอย่างเข้าใจและเหมาะสมกับความต้องการของนักเรียนแต่ละคน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาทั้งด้านสติปัญญา สังคม และอารมณ์

2. พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในห้องเรียน (กรมส่งเสริมคุณธรรม, 2564) ดังนี้

2.1 เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข การมีจิตใจที่เป็นมิตรและหวังดีต่อผู้เรียนทุกคน

2.2 กรุณา ความปรารถนาที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ การเอาใจใส่ในปัญหาและความยากลำบากของผู้เรียนและพร้อมให้ความช่วยเหลือ

2.3 มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี การชื่นชมและส่งเสริมความสำเร็จของผู้เรียน

2.4 อุเบกขา การวางใจเป็นกลาง การยอมรับในความเป็นไปตามกรรมและพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างเป็นธรรม ไม่ลำเอียง

การประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมคุณธรรมควบคู่ความรู้: การใช้พรหมวิหาร 4 ในการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนจะช่วยให้เกิดความเมตตาและความเข้าใจซึ่งกันและกัน ผู้สอนที่มีพรหมวิหาร 4 จะสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียน ทำให้นักเรียนรู้สึกปลอดภัย กล้าที่จะแสดงออกและเรียนรู้ การปฏิบัติเมตตาจะทำให้ห้องเรียนเต็มไปด้วยความอบอุ่น กรุณาจะช่วยให้ผู้สอนเอาใจใส่นักเรียนที่ประสบปัญหา มุทิตาจะส่งเสริมให้นักเรียนชื่นชมความสำเร็จของผู้อื่น และอุเบกขาจะช่วยให้ผู้สอนตัดสินใจได้อย่างยุติธรรมและปราศจากอคติ บรรยากาศเช่นนี้จะเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมควบคู่ไปกับความรู้

3. อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการกระทำสิ่งต่างๆ ประกอบด้วย (พระไพศาล วิสาโล, 2562)

3.1 ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งที่ทำ การมีความสนใจและความกระตือรือร้นในการเรียนรู้

3.2 วิริยะ ความเพียรพยายาม การมีความมุ่งมั่นที่จะทำสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จ ไม่ท้อถอยต่ออุปสรรค

3.3 จิตตะ ความคิดฟุ้งใฝ่ในสิ่งที่ทำ การจดจ่ออยู่กับการเรียนรู้และการแก้ปัญหา

3.4 วิมังสา ความไตร่ตรองพิจารณา การใช้ปัญญาในการตรวจสอบ ทบทวน และปรับปรุงการเรียนรู้

การประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความพยายามและความมุ่งมั่น การใช้หลักอริยบท 4 ในการเรียนการสอนช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความตั้งใจและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการเรียนรู้ ผู้สอนสามารถกระตุ้นให้เกิด "ฉันทะ" ในผู้เรียนโดยการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจและเชื่อมโยงกับชีวิตจริง เมื่อผู้เรียนมีฉันทะแล้ว "วิริยะ" จะตามมาผ่านการฝึกฝนและให้กำลังใจอย่างต่อเนื่อง "จิตตะ" จะได้รับการพัฒนาเมื่อผู้สอนส่งเสริมให้นักเรียนจดจ่อกับการเรียนรู้และแก้ปัญหาอย่างตั้งใจ และ "วิมังสา" จะเกิดขึ้นเมื่อมีการส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ ทบทวน และปรับปรุงวิธีการเรียนรู้ของตนเองอยู่เสมอ การประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 นี้จะช่วยให้ผู้เรียนมีความมุ่งมั่นและสามารถเอาชนะความท้าทายทางการศึกษาได้สำเร็จ

โดยสรุปแล้ว การนำหลักพุทธวิธี สัปปุริสธรรม 7, พรหมวิหาร 4, และอริยบท 4 มาประยุกต์ใช้ในการสอนและการจัดการเรียนรู้ จะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรม และความมุ่งมั่น ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการเป็นบุคคลที่มีคุณภาพในอนาคต

สัปปุริสธรรม 7 ซึ่งหมายถึงธรรมที่ผู้เป็นสัปปุริส หรือผู้ประเสริฐมีและส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้ตาม (พระไพศาล วิสาโล, 2562) เช่น การให้คำแนะนำที่ดี การเป็นแบบอย่างที่ดี และการชี้ทางสว่างให้ผู้เรียน

พรหมวิหาร 4 ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นหลักการในการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในห้องเรียน ช่วยส่งเสริมความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างครูกับนักเรียน (กรมส่งเสริมคุณธรรม, 2564)

อริยบท 4 ได้แก่ฉันทะ (ความพอใจในสิ่งที่ทำ), วิริยะ (ความพยายาม), จิตตะ (ความตั้งใจ), และวิมังสา (การไตร่ตรอง) เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยกระตุ้นและพัฒนาความมุ่งมั่นของผู้เรียน (วงศ์วรารณ, 2563)

การนำหลักธรรมเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างทักษะทางปัญญาเท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาคุณธรรมและจิตใจที่สมดุล ทำให้นักเรียนสามารถปรับตัวได้ดีในสังคมยุคปัจจุบัน และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

บทสรุป

พุทธวิธีการสอนเป็นแนวทางที่ทรงคุณค่าและเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการจัดการเรียนรู้ในยุคสมัยใหม่ หากนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม จะสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้ง "คนเก่ง" ที่มีสติปัญญาและทักษะที่จำเป็น และ "คนดี" ที่มีคุณธรรมจริยธรรม และพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในโลกยุคปัจจุบัน

การจัดการเรียนรู้สมัยใหม่ควรเน้นการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ไม่ใช่เพียงแค่การถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการเท่านั้น พุทธวิธีเข้ามาเติมเต็มช่องว่างนี้ได้อย่างสมบูรณ์แบบ โดยมุ่งเน้นที่การพัฒนาจิตใจ คุณธรรม และการสร้างรากฐานที่มั่นคงในการดำรงชีวิต

สร้างคนเก่งด้วยปัญญาและทักษะ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น อิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) เป็นรากฐานสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ เพียรพยายาม และรู้จักคิดวิเคราะห์อย่างรอบคอบ สิ่งเหล่านี้คือทักษะสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ แก้ปัญหา และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้ในยุคที่ข้อมูลข่าวสารมีมากมาย การฝึกฝนให้ผู้เรียนมี "วิมังสา" หรือการไตร่ตรองพิจารณา จะช่วยให้พวกเขามีทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการแยกแยะข้อมูลและตัดสินใจอย่างชาญฉลาด

สร้างคนดีด้วยคุณธรรมนำทาง หลักพรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) เป็นหัวใจสำคัญในการหล่อหลอมคุณธรรม จริยธรรม และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม เมื่อผู้สอนใช้พรหมวิหาร 4 ในการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน จะเกิดความรู้สึกเมตตา ความเข้าใจ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นักเรียนจะได้เรียนรู้ที่จะมี empathy (ความเห็นอกเห็นใจ) ต่อผู้อื่น มีความกรุณาต่อผู้ที่เดือดร้อน และมีความยินดีในความสำเร็จของเพื่อน การปลูกฝังคุณธรรมเหล่านี้ตั้งแต่เยาว์วัย จะช่วยสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ ไม่ใช่แค่ฉลาดแต่ยังมีความดีงามในจิตใจ

พร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลง โลกยุคใหม่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้เรียนจำเป็นต้องมี ความยืดหยุ่น และ ความสามารถในการปรับตัว พุทธวิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สัปปริยธรรม 7 ซึ่งเน้นการรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักกาล และรู้จักบุคคล จะช่วยให้ผู้เรียนมีปัญญาในการทำความเข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ และรู้จักวางแผนชีวิตได้อย่างเหมาะสม การเรียนรู้ที่จะยอมรับความจริง (อุเบกขา) และการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างรอบด้าน จะช่วยให้ผู้เรียนมีสติและไม่หวั่นไหวไปกับกระแสสังคมมากเกินไป

ความจำเป็นในการอบรมครูผู้สอนด้านพุทธวิธี

เพื่อให้พุทธวิธีการสอนเกิดประสิทธิภาพสูงสุด การส่งเสริมให้ครูผู้สอนได้รับการอบรมด้านพุทธวิธีจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ครูผู้สอนคือผู้ที่มิบทบาทโดยตรงในการนำหลักธรรมเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในห้องเรียน การอบรมจะช่วยให้ครูเข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง ครูจะได้รับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักธรรมแต่ละข้อ ความสำคัญ และความเชื่อมโยงกัน เพื่อนำไปปรับใช้ได้เหมาะสม ไม่ใช่แค่ท่องจำ

พัฒนาทักษะการประยุกต์ใช้ การอบรมควรเน้นการฝึกปฏิบัติและแลกเปลี่ยนประสบการณ์จริงในการนำพุทธวิธีไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ของการจัดการเรียนรู้ เช่น การ

ออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริม Active Learning โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 หรือการสร้างบรรยากาศห้องเรียนที่อบอุ่นด้วยพรหมวิหาร 4

เป็นแบบอย่างที่ดี เมื่อครูเข้าใจและซึมซับพุทธธรรมในตนเอง ก็จะสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนได้โดยธรรมชาติ พฤติกรรมของครูที่แสดงออกซึ่งเมตตา กรุณา และความมุ่งมั่น จะเป็นแรงบันดาลใจให้นักเรียนปฏิบัติตาม

สร้างสรรค์นวัตกรรมการเรียนรู้: ครูที่มีความรู้ด้านพุทธวิธีจะสามารถคิดค้นและพัฒนาวิธีการจัดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่บูรณาการหลักธรรมเข้ากับเทคโนโลยีและสื่อการสอนสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว

การลงทุนในการอบรมครูผู้สอนด้านพุทธวิธีจึงเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าอย่างยิ่ง เพราะเป็นการสร้างครูที่เป็น "กัลยาณมิตร" ผู้ซึ่งไม่เพียงถ่ายทอดความรู้ แต่ยังเป็นผู้ชี้แนะให้ผู้เรียนค้นพบศักยภาพภายในตนเอง และเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพรอบด้าน พร้อมเผชิญกับความท้าทายในอนาคตได้อย่างมั่นคง

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนาและพระมหากษัตริย์.

(2564). *การศึกษาและพัฒนาคุณธรรมสำหรับเยาวชนยุคใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การศึกษา.

พระไพศาล วิสาโล. (2562). *พุทธธรรมในชีวิตประจำวัน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมะไทย.

Bonwell, C. C., & Eison, J. A. (1991). *Active learning: Creating excitement in the classroom*. ASHE-ERIC Higher Education Report No. 1.

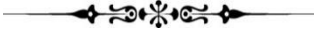
Brown, J. S., Roediger III, H. L., & McDaniel, M. A. (2014). *Make it stick: The science of successful learning*. Harvard University Press.

Fleming, N. D., & Mills, C. (1992). *Not another inventory, rather a catalyst for reflection*. To Improve the Academy, 11(1), 137-155.

Freeman, S., Eddy, S. L., McDonough, M., Smith, M. K., Okoroafor, N., Jordt, H., & Wenderoth, M. P. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(23), 8410-8415.
<https://doi.org/10.1073/pnas.1319030111>

- Mayer, R. E. (2009). *Multimedia learning (2nd ed.)*. Cambridge University Press.
- Prensky, M. (2001). *Digital natives, digital immigrants*. *On the Horizon*, 9(5), 1-6.
- Seemiller, C., & Grace, M. (2016). *Generation Z goes to college*. Jossey-Bass.
- Tapscott, D. (2009). *Grown up digital: How the net generation is changing your world*. McGraw-Hill.
- Kornfield, J. (2000). *A path with heart: A guide through the perils and promises of spiritual life*. Bantam Books.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1-6.
- Rahula, W. (1974). *What the Buddha taught (2nd ed.)*. Grove Press.
- Tapscott, D. (2009). *Grown up digital: How the net generation is changing your world*. McGraw-Hill.

การพัฒนานโยบายสาธารณะเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข
DEVELOPING BUDDHIST-ORIENTED PUBLIC POLICY TO PROMOTE
PEACEFUL SOCIETY

¹สอาด ภูนาสรณ์

¹Saard Poonasron

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahamakut Buddhist University, Thailand

¹saard24122@gmail.com

Received: June 14, 2025; **Revised:** August 18, 2025; **Accepted:** August 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนานโยบายสาธารณะเชิงพุทธ ซึ่งบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปในกระบวนการนโยบาย เพื่อเสริมสร้างสังคมที่มีสันติสุขและความยั่งยืน โดยวิเคราะห์จากกรอบแนวคิดพุทธธรรม อาทิ สัมปยุตธรรม 7, พรหมวิหาร 4, สังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 ตลอดจนศึกษาตัวอย่างแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในประเทศไทยและต่างประเทศ ผลการศึกษาเสนอว่านโยบายสาธารณะที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล ชุมชน และโครงสร้างทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ บทความสรุปด้วยข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ : นโยบายสาธารณะเชิงพุทธ, สันติสุข, พุทธธรรม, การพัฒนาสังคม, การจัดทำนโยบาย

¹อาจารย์, ดร., สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยศาสนศาสตร์เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Abstract

This article aims to propose approaches for developing Buddhist-oriented public policy by integrating Buddhist principles into the policy-making process to foster a peaceful and sustainable society. The analysis is based on key Buddhist concepts including: the Seven Qualities of a Virtuous Person (Sappurisa-dhamma); the Four Sublime States (Brahmavihāra); the Four Bases of Social Solidarity (Sangahavatthu); and the Four Paths of Accomplishment (Iddhipāda). The study also examines practical examples from both Thailand and other countries. The findings suggest that public policies aligned with Buddhist principles can effectively promote transformative change at individual, community, and structural levels. The article concludes with policy recommendations for policymakers and practitioners.

Keywords: Buddhist-oriented public policy, peace, Buddhist principles, social development, policy-making

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 แม้ว่าโลกจะมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด แต่ในขณะเดียวกันสังคมโลกกลับเผชิญกับความไม่สงบและความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อม (United Nations, 2023) ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ ศาสนา และอุดมการณ์ในหลายภูมิภาคยังคงดำรงอยู่ ขณะที่ปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และความเปราะบางทางสังคมก็ทวีความรุนแรงมากขึ้น (Piketty, 2014) ประเทศไทยเองก็เผชิญกับปัญหาความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างอย่างเด่นชัด โดยรายงานของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช., 2567) ระบุว่าความเหลื่อมล้ำทางรายได้และโอกาสยังคงสูง ขณะที่ความขัดแย้งในระดับชุมชนและภูมิภาคยังไม่สามารถคลี่คลายได้อย่างยั่งยืน ปัจจัยเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างของนโยบายสาธารณะที่ยังไม่สามารถสร้างสังคมที่เปี่ยมด้วยสันติสุขอย่างแท้จริง ความไม่เสมอภาคและความรุนแรงที่เกิดขึ้น ไม่เพียงสร้างความทุกข์ทรมานทางกาย หากยังส่งผลกระทบต่อสุขภาวะทางจิตใจของประชาชนในวงกว้าง (WHO, 2022)

ท่ามกลางบริบทที่เปราะบางดังกล่าว ความจำเป็นในการจัดทำนโยบายสาธารณะที่มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างสันติสุข (peacebuilding public policy) จึงทวีความสำคัญขึ้น

โดยเฉพาะนโยบายที่มุ่งเน้นการป้องกันความรุนแรง การเสริมสร้างความยุติธรรมทางสังคม การสร้างความเข้าใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม (Galtung, 1969; Lederach, 1997) องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เป้าหมายที่ 16 ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสันติภาพ ความยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง (United Nations, 2015) นี่สะท้อนถึงแนวโน้มของการกำหนดนโยบายสาธารณะในระดับโลกที่ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนา "สันติสุขเชิงบวก" (positive peace) ควบคู่ไปกับ "สันติสุขเชิงลบ" (negative peace) ที่เน้นเพียงการจัดความรุนแรง (Galtung, 1969)

พระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาแห่งสันติภาพ ได้เสนอหลักธรรมและวิธีคิดที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการปัญหาสังคมอย่างลึกซึ้งและยั่งยืน พุทธธรรมไม่เพียงเน้นการดับทุกข์ในระดับปัจเจก แต่ยังเสนอแนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติบนพื้นฐานของเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา (พรหมวิหาร 4) รวมถึงการส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วย สัปปุริสธรรม 7 การสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกด้วย สังคหวัตถุ 4 และการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีเป้าหมายด้วย อิทธิบาท 4 (พระไพศาล วิสาโล, 2556)

การบูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่นโยบายสาธารณะจึงมิใช่เพียงการนำหลักศาสนามาตกแต่งนโยบาย หากเป็นกระบวนการที่ลึกซึ้งในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความคิดของนโยบาย (policy mindset) ให้คำนึงถึง "ภาวะทุกข์-ภาวะสุข" ของประชาชนในทุกมิติ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาสังคม (Sivaraksa, 1992)

ขอบเขตของบทความนี้จะเน้นการวิเคราะห์เชิงแนวคิดและตัวอย่างเชิงปฏิบัติ โดยมุ่งเน้นการพัฒนา "นโยบายสาธารณะเชิงพุทธ" ที่ตอบโจทย์การสร้างสังคมสันติสุขในบริบทประเทศไทยเป็นหลัก ทั้งนี้บทความจะบูรณาการความรู้จากสาขาวิชานโยบายสาธารณะ สันติศึกษา และพระพุทธศาสนาเป็นกรอบวิเคราะห์สำคัญ

นโยบายสาธารณะ

นโยบายสาธารณะ (Public Policy) หมายถึง แนวทางการดำเนินการหรือการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐกำหนดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อปัญหาสาธารณะ หรือเพื่อบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาสังคม (Dye, 2013) นโยบายสาธารณะมิได้เป็นเพียงถ้อยแถลงหรือแผนงานในเชิงเอกสารเท่านั้น หากยังหมายรวมถึงการดำเนินการที่เกิดขึ้นจริง การจัดสรรทรัพยากร ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติ (Anderson, 2011)

Thomas Dye (2013) ได้ให้คำนิยามว่า "Public policy is whatever governments choose to do or not to do." หมายความว่านโยบายสาธารณะครอบคลุมทั้งสิ่งที่รัฐเลือกกระทำ และสิ่งที่รัฐเลือกจะไม่กระทำ ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อสังคมในภาพรวม

กระบวนการนโยบายสาธารณะ โดยทั่วไป ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก (Howlett & Ramesh, 2003; Anderson, 2011) ได้แก่ 1) การกำหนดปัญหา (Problem Definition / Agenda Setting) การตระหนักรู้และกำหนดว่าปัญหาใดเป็นปัญหาสาธารณะที่ต้องการการจัดการผ่านนโยบาย 2) การกำหนดนโยบาย (Policy Formulation) การพัฒนาแนวทางทางเลือกและการออกแบบนโยบายที่เหมาะสม 3) การตัดสินใจเชิงนโยบาย (Policy Decision-making) กระบวนการที่ผู้มีอำนาจ (เช่น คณะรัฐมนตรี รัฐสภา) พิจารณาและตัดสินใจเลือกแนวทางนโยบาย 4) การนำไปปฏิบัติ (Policy Implementation) การแปลงนโยบายให้เป็นการดำเนินการจริงผ่านหน่วยงานของรัฐและภาคส่วนต่าง ๆ และ 5) การประเมินผล (Policy Evaluation) การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลสัมฤทธิ์ของนโยบาย ทั้งเชิงประสิทธิภาพและประสิทธิผล

กระบวนการนี้มีใช้เป็นกระบวนการเชิงเส้นแบบตายตัว แต่มีลักษณะเป็นวงจรที่มีการเรียนรู้และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Howlett & Ramesh, 2003)

นโยบายสาธารณะสามารถจำแนกออกเป็นหลายประเภท ขึ้นอยู่กับเป้าหมายและลักษณะของปัญหาที่ต้องการจัดการ โดยหนึ่งในแนวทางการจำแนกที่ได้รับการยอมรับ คือการแบ่งตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย (Dye, 2013; Anderson, 2011) ดังนี้

1. นโยบายเชิงป้องกัน (Preventive Policy) เป็นนโยบายที่มุ่งเน้นการป้องกันมิให้เกิดปัญหาขึ้นในอนาคต เช่น นโยบายเสริมสร้างสุขภาพ นโยบายการศึกษาเชิงป้องกันยาเสพติด หรือนโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันภัยพิบัติ (Milio, 1986)

2. นโยบายเชิงพัฒนา (Developmental Policy) เป็นนโยบายที่มุ่งเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่น นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก นโยบายการศึกษาทั่วไป นโยบายส่งเสริมการวิจัยและนวัตกรรม (UNDP, 2016)

3. นโยบายแก้ไขปัญห (Remedial or Corrective Policy) เป็นนโยบายที่มีเป้าหมายในการแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว เช่น นโยบายฟื้นฟูพื้นที่ประสบภัย นโยบายเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งทางสังคม หรือนโยบายแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศ (Anderson, 2011)

4. นโยบายควบคุมและกำกับ (Regulatory Policy) เป็นนโยบายที่กำหนดกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับ เพื่อควบคุมพฤติกรรมของบุคคลหรือองค์กร เช่น นโยบายกำกับดูแลสิ่งแวดล้อม นโยบายกำกับกิจการโทรคมนาคม หรือนโยบายควบคุมมาตรฐานสินค้า (Salamon, 2002)

5. นโยบายจัดสรร (Distributive Policy) เป็นนโยบายที่มุ่งจัดสรรทรัพยากรหรือบริการให้แก่ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมาย เช่น นโยบายจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษา นโยบายที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย (Anderson, 2011)

การเลือกประเภทของนโยบายขึ้นอยู่กับ ธรรมชาติของปัญหา บริบททางสังคม และ วัฒนธรรมของรัฐ การออกแบบนโยบายที่เหมาะสมจึงจำเป็นต้องพิจารณาให้รอบด้านและคำนึงถึงผลกระทบในระยะยาว (Howlett & Ramesh, 2003)

กระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะเชิงพุทธ

1. การออกแบบนโยบาย

การกำหนดปัญหาจากกรอบพุทธธรรม การกำหนดปัญหาในกระบวนการนโยบายสาธารณะเชิงพุทธมิใช่เพียงการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเทคนิคหรือเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ควรตั้งอยู่บนกรอบพุทธธรรมที่มองเห็น "ทุกข์" (Dukkha) และ "สมุทัย" (Samudaya) ของปัญหาสังคมอย่างลึกซึ้ง (พระไพศาล วิสาโล, 2556) การวิเคราะห์ปัญหาจึงควรพิจารณาทั้งมิติทางวัตถุและจิตใจ เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่เป็นรากของความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำในสังคม (Sivaraksa, 1992)

กระบวนการนี้ควรเปิดพื้นที่ให้ประชาชนทุกกลุ่มสะท้อน "ประสบการณ์แห่งทุกข์" เพื่อให้การนิยามปัญหามีความครอบคลุมและมีมิติของ "สัมมาทิฐิ" (Right View) มากขึ้น (Chambers, 1997) การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การพัฒนานโยบายเชิงพุทธต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) อย่างรอบด้าน โดยใช้หลัก สังคหวัตถุ 4 ได้แก่

- 1) ทาน (การให้) วิเคราะห์ว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการอะไร และรัฐจะสนับสนุนอย่างไร
- 2) ปิยวาจา (วาจาไพเราะ) สร้างกระบวนการสื่อสารที่เน้นความเคารพและรับฟัง
- 3) อัตถจริยา (การทำประโยชน์) ส่งเสริมบทบาทของแต่ละกลุ่มในการพัฒนานโยบาย
- 4) สมานัตตา (ความเสมอภาค) สร้างความเป็นธรรมในกระบวนการมีส่วนร่วม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542)

การสร้างฉันทามติในกระบวนการนโยบาย

การสร้าง ฉันทามติ (Consensus) ในกระบวนการนโยบายเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างนโยบายเชิงพุทธ ซึ่งสอดคล้องกับหลัก พรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะ เมตตา และ กรุณา ที่เปิดพื้นที่ให้

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระและเคารพซึ่งกันและกัน (Lederach, 1997) ฉันทามติที่แท้จริงมิใช่เพียงการเห็นพ้องในเชิงผลประโยชน์ แต่ต้องเป็นการเห็นพ้องบนฐานของความเข้าใจและการแสวงหาความดีร่วมกัน (Common Good) (Rawls, 1999)

2. การกำหนดเนื้อหานโยบาย

การประยุกต์พรหมวิหาร 4 เพื่อสร้างนโยบายที่มีเมตตาและกรุณา พรหมวิหาร 4 สามารถเป็นกรอบคิดเชิงคุณค่าสำหรับออกแบบนโยบายที่ "มีหัวใจ" ไม่ใช่เพียงนโยบายเชิงอำนาจ (power-based policy) ดังนี้

- 1) เมตตา นโยบายต้องตั้งเป้าหมายเพื่อเกื้อกูลและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ประชาชน
- 2) กรุณา นโยบายควรให้ความสำคัญกับกลุ่มเปราะบางและผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาสังคม
- 3) มุทิตา ส่งเสริมพลังบวกและการพัฒนาศักยภาพของชุมชน
- 4) อุเบกขา ส่งเสริมความเป็นกลางและความยุติธรรมในการบังคับใช้นโยบาย (พระไพศาล วิสาโล, 2556)

การใช้สังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางการสร้างความสัมพันธ์และทุนทางสังคม ซึ่งสังคหวัตถุ 4 มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้าง "ทุนทางสังคม" (Social Capital) (Putnam, 2000) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้นโยบายบรรลุผล

ส่งเสริม การให้และการแบ่งปัน เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

ใช้ วาจาไพเราะ เพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจ

ส่งเสริม การทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ผ่านกิจกรรมชุมชน

สนับสนุน ความเสมอภาคและความเป็นธรรม ในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาส (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542) การใช้สิทธิบาท 4 เป็นกลไกในการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติ และเป็นกลไกภายในที่จะทำให้การดำเนินนโยบายมีประสิทธิภาพ คือ

ฉันทะ สร้างแรงจูงใจของผู้ปฏิบัติงานให้เห็นคุณค่าของนโยบาย

วิริยะ ส่งเสริมความเพียรและความทุ่มเทในการดำเนินงาน

จิตตะ กระตุ้นให้มีจิตใจจดจ่อและตั้งมั่นในเป้าหมาย

วิมังสา ส่งเสริมกระบวนการคิดใคร่ครวญและการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (พระไพศาล วิสาโล, 2556; Howlett & Ramesh, 2003)

การพัฒนาเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ของนโยบายบนฐานพุทธธรรม

การประเมินผลนโยบายเชิงพุทธควรมี Peace Indicators ที่วัดได้ทั้งในเชิง

ความสุขและความพอใจของประชาชน (Subjective Well-being)
 ระดับความไว้วางใจในสังคม (Social Trust)
 ความสัมพันธ์เชิงบวกในชุมชน (Social Cohesion)
 ความยุติธรรมและความเสมอภาค (Equity and Justice)
 สุขภาวะทางจิตวิญญาณ (Spiritual Well-being) (UNDP, 2016; Galtung, 1969)
 การพัฒนาเครื่องมือเหล่านี้ควรใช้การประเมินแบบผสมผสาน (Mixed-methods) ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อสะท้อน "คุณค่าภายใน" ของนโยบายได้อย่างครบถ้วน (Salamon, 2002)

3. การดำเนินการและการติดตาม

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและองค์กรศาสนา องค์กรศาสนา โดยเฉพาะวัดและพระสงฆ์ มีบทบาทสำคัญในการเป็น ผู้สร้างพื้นที่แห่งสันติสุข และเป็น สื่อกลางระหว่างรัฐกับประชาชน (Sivaraksa, 1992) การมีส่วนร่วมควรเน้นการเปิดพื้นที่สำหรับ การเสวนาและรับฟังความคิดเห็นของประชาชน การเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในชุมชน และการสร้างกลไกติดตามตรวจสอบภาคประชาชน (Citizen Monitoring) (Putnam, 2000)

การสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Learning Organization) นโยบายสาธารณะเชิงพุทธควรดำเนินไปในรูปแบบ องค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) (Senge, 1990) ที่เน้น การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Learning by Doing) การเปิดพื้นที่สำหรับการสะท้อนคิด (Reflective Practice) การส่งเสริม วิมิงสา (ไคร์ครวญ) และ อุเบกขา (ความเป็นกลาง) ในกระบวนการปรับปรุงนโยบาย การประเมินผลตามเกณฑ์ "สันติสุข" (Peace Indicator) การประเมิน "สันติสุข" ต้องพิจารณาเกณฑ์เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เช่น ระดับความขัดแย้งในสังคม (Conflict Intensity) ลดลงหรือไม่ ระดับความร่วมมือและความไว้วางใจ เพิ่มขึ้นหรือไม่ คุณภาพชีวิตและความสุขของประชาชน ดีขึ้นเพียงใด ความยั่งยืนของผลลัพธ์ ในระยะยาว ความสมานฉันท์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ (Social Reconciliation) (Galtung, 1969; UNDP, 2016)

บทบาทและศักยภาพของพุทธธรรมต่อการจัดการปัญหาสังคม

พระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาแห่งสันติภาพ ได้นำเสนอหลักธรรมและวิธีคิดที่ลึกซึ้งและมีความยั่งยืนในการจัดการปัญหาสังคม หลักพุทธธรรมไม่ได้มุ่งเน้นเพียงแค่การดับทุกข์ในระดับบุคคล แต่ยังขยายความสำคัญไปยังการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม โดยยึดหลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญที่ส่งเสริมการมีความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างบุคคลและชุมชน อีกทั้งยังเน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ด้วยสัพบุริส

ธรรม 7 ซึ่งประกอบด้วยคุณธรรมที่ช่วยให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตด้วยความรับผิดชอบและปัญญา ขณะเดียวกัน สังคหวัตถุ 4 ยังเป็นแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ที่มีคุณภาพและทุนทางสังคม โดยเน้นความรัก ความสามัคคี ความเสียสละ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนหลักอิทธิบาท 4 ถูกนำมาใช้เป็นกลไกขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมีเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ (พระไพศาล วิสาโล, 2556)

การนำพุทธธรรมมาบูรณาการกับนโยบายสาธารณะจึงไม่ใช่เพียงการแทรกแซงหลักธรรมลงไปนโยบายเพื่อตกแต่งหรือเพิ่มความชอบธรรม หากเป็นการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดของผู้กำหนดนโยบาย (policy mindset) ให้ตระหนักถึงความสำคัญของภาวะทุกข์และสุขของประชาชนในทุกมิติ ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และจิตใจ เพื่อให้การพัฒนาสังคมตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของประชาชนอย่างครอบคลุมและยั่งยืน การบูรณาการดังกล่าวจึงเป็นการสร้างระบบนโยบายที่มีพื้นฐานอยู่บนความเข้าใจลึกซึ้งในธรรมชาติของความทุกข์และความสุข ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาและการบริหารสังคมตามหลักพุทธศาสนา (Sivaraksa, 1992)

ด้วยเหตุนี้ นโยบายสาธารณะที่ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมจึงสามารถสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาและความยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมสังคมที่มีความเป็นธรรมและสันติสุขในระยะยาวได้อย่างแท้จริง

บทสรุป

พระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาแห่งสันติภาพ ได้เสนอหลักธรรมและวิถีคิดที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการปัญหาสังคมอย่างลึกซึ้งและยั่งยืน พุทธธรรมไม่เพียงเน้นการดับทุกข์ในระดับปัจเจก แต่ยังเสนอแนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติบนพื้นฐานของเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา (พรหมวิหาร 4) รวมถึงการส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วย สัปปริสธรรม 7 การสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกด้วย สังคหวัตถุ 4 และการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีเป้าหมายด้วย อิทธิบาท 4 การบูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่นโยบายสาธารณะจึงมิใช่เพียงการนำหลักศาสนามาตกแต่งนโยบาย หากเป็นกระบวนการที่ลึกซึ้งในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความคิดของนโยบาย (policy mindset) ให้คำนึงถึง "ภาวะทุกข์-ภาวะสุข" ของประชาชนในทุกมิติ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาสังคม

เอกสารอ้างอิง

พระไพศาล วิสาโล. (2556). *พุทธศาสนากับการสร้างสันติภาพ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิหมู่บ้านพลัม.
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2567). *รายงานสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน.

Anderson, J. E. (2011). *Public Policymaking (7th ed.)*. Wadsworth Cengage Learning.
Chambers, R. (1997). *Whose reality counts? Putting the first last*. Intermediate Technology Publications.

Dye, T. R. (2013). *Understanding public policy (14th ed.)*. Pearson.

Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191. <https://doi.org/10.1177/002234336900600301>

Howlett, M., & Ramesh, M. (2003). *Studying public policy: Policy cycles and policy subsystems (2nd ed.)*. Oxford University Press.

Lederach, J. P. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. United States Institute of Peace Press.

Milio, N. (1986). *Promoting Health through Public Policy*. F. A. Davis Company.

Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Harvard University Press.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

Rawls, J. (1999). *A theory of justice (Revised ed.)*. Harvard University Press.

Salamon, L. M. (2002). *The tools of government: A guide to the new governance*. Oxford University Press.

Senge, P. M. (1990). *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*. Doubleday/Currency.

Sivaraksa, S. (1992). *Buddhism and Development*. Thai Inter-Religious Commission for Development.

United Nations Development Programme (UNDP). (2016). *Human development report 2016: Human development for everyone*. UNDP.

United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. <https://sdgs.un.org/2030agenda>

United Nations. (2023). *World social report 2023: Leaving no one behind in an aging world*. <https://www.un.org/development/desa/dspd/world-social-report/2023>

ปรัชญาการศึกษากับการจัดการเรียนรู้ในยุคการศึกษาศตวรรษที่ 21

THE ROLE OF EDUCATIONAL PHILOSOPHY IN LEARNING MANAGEMENT FOR 21ST CENTURY EDUCATION

¹ไชยยา เรืองดี

¹Chaiya Rueangdee

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahamakut Buddhist University, Thailand

¹chaiya.ru@mbu.ac.th.

Received: June 17, 2025; **Revised:** August 14, 2025; **Accepted:** August 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาการศึกษากับการจัดการเรียนรู้ในยุคการศึกษาศตวรรษที่ 21 โดยศึกษาพัฒนาการทางแนวคิดปรัชญาการศึกษา อาทิ ปรัชญานิรันดรนิยม (Perennialism) ปรัชญาสารัตถนิยม (Essentialism) ปรัชญาก้าวหน้า (Progressivism) และปรัชญาสังคมนิยม (Social Reconstructionism) และเชื่อมโยงกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อทักษะสำคัญของศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา การสร้างสรรค์นวัตกรรม และการทำงานร่วมกันในสังคมดิจิทัล ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าการนำกรอบคิดทางปรัชญามาผสมผสานกับการจัดการเรียนรู้แบบยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะรอบด้านและสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความหมายในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

คำสำคัญ: ปรัชญาการศึกษา, การจัดการเรียนรู้, ศตวรรษที่ 21, การเรียนรู้เชิงรุก, การคิดเชิงวิพากษ์

¹อาจารย์, หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This article aims to analyze the relationship between educational philosophy and learning management in the context of 21st-century education. It explores the development of key educational philosophies such as Perennialism, Essentialism, Progressivism, and Social Reconstructionism and connects them with instructional approaches that foster essential 21st-century skills including: critical thinking; problem-solving; innovation; and collaborative work in a digital society. The analysis indicates that integrating philosophical frameworks with learner-centered approaches plays a vital role in cultivating well-rounded learners who can lead meaningful lives in a rapidly changing world.

Keywords: educational philosophy, learning management, 21st century, active learning, critical thinking

บทนำ

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยทำหน้าที่เป็น เครื่องมือหลักในการเตรียมประชากรให้มีคุณภาพ พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายในทุกมิติ การจัดการศึกษาของชาติจำเป็นต้องสอดคล้องและสัมพันธ์กับนโยบายด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง หากมีการเปลี่ยนแปลงในระบบเหล่านี้ การจัดการศึกษาก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนตามไปด้วย เพื่อให้ทันต่อบริบทและความต้องการของประเทศในแต่ละช่วงเวลา ทั้งนี้ แต่ละสังคมมีแนวทางในการจัดการศึกษาที่แตกต่างกัน อันเนื่องมาจากความแตกต่างของบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง แนวคิดหรือความเชื่อที่กำหนดทิศทางการจัดการศึกษาเหล่านี้ เรียกว่า ปรัชญาการศึกษา ซึ่งถือเป็นกรอบความคิดสำคัญที่ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาใช้เป็นหลักในการวางแผนและดำเนินงาน โดยปรัชญาการศึกษาจะสะท้อนจุดมุ่งหมายของสังคมและสถานการณ์ในแต่ละยุคแต่ละสมัย หากประเทศใดขาดซึ่งปรัชญาการศึกษาที่ถูกต้องและเหมาะสม การจัดการศึกษาก็ย่อมไม่สามารถนำพาประเทศไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ ดังนั้น ปรัชญาการศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21 ระบบการศึกษาทั่วโลกต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทาง

เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงวิกฤตการณ์ระดับโลก เช่น โรคระบาดและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความคาดหวังและความจำเป็นทางการศึกษาของผู้เรียนและสังคม (Trilling & Fadel, 2009)

ระบบการศึกษาจึงจำเป็นต้อง ปรับตัว และ พัฒนา อย่างต่อเนื่องเพื่อเตรียมผู้เรียนให้มีความทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงานในโลกยุคใหม่ ซึ่งเป็นโลกที่มีความไม่แน่นอน ซับซ้อน และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (World Economic Forum, 2020) ทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ที่ได้รับการเน้นย้ำในระดับสากล ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา (Critical Thinking & Problem Solving) การสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity & Innovation) การสื่อสารและความร่วมมือ (Communication & Collaboration) ความสามารถด้านดิจิทัล (Digital Literacy) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) (Partnership for 21st Century Learning, 2019)

ในกระบวนการปรับตัวดังกล่าว ประสิทธิภาพการศึกษา ซึ่งเป็นรากฐานทางความคิดที่กำหนดเป้าหมาย วิธีการ และคุณค่าของการศึกษา มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยกำหนด ทิศทางและรูปแบบของการจัดการเรียนรู้ รวมถึง บทบาทของครูและผู้เรียน ในบริบทใหม่ (Ozmon & Craver, 2012) ประสิทธิภาพการศึกษาช่วยตอบคำถามว่า "เราจะจัดการศึกษาไปเพื่ออะไร?", "เราควรจัดการเรียนรู้แบบใด?", และ "เราต้องการพัฒนา ผู้เรียนแบบไหน ให้กับสังคมในอนาคต?"

อย่างไรก็ตาม โลกยุคใหม่มิใช่โลกที่ประสิทธิภาพการศึกษาหนึ่งใดจะสามารถตอบโจทย์ได้เพียงลำพัง การจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้อง บูรณาการแนวคิดประสิทธิภาพการศึกษาหลากหลายแนวทาง ทั้ง นิรันตรนิยม (Perennialism) สารัตถนิยม (Essentialism) ก้าวหน้า (Progressivism) และ สังคมนิยม (Social Reconstructionism) เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการปลูกฝังคุณค่าอันยั่งยืนกับการเตรียมผู้เรียนให้พร้อมรับมือกับโลกที่เปลี่ยนแปลง (Noddings, 2015)

บทความนี้มุ่งศึกษาว่า ประสิทธิภาพศึกษาแนวใดบ้างที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน และการ ประยุกต์ใช้กรอบคิดปรัชญาเหล่านั้นมีผลอย่างไรต่อการพัฒนาทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งหวังให้เกิดข้อเสนอเชิงสร้างสรรค์สำหรับการออกแบบและพัฒนากิจการการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อบริบทและความต้องการของผู้เรียนและสังคมในปัจจุบันอย่างมีประสิทธิภาพ และมีความหมาย

ปรัชญาการศึกษา กับ ทฤษฎีทางการเรียนรู้

ปรัชญาการศึกษา (Philosophy of Education) คือ การศึกษาความหมาย เป้าหมาย วิธีการ และคุณค่าของการศึกษา (Ornstein & Hunkins, 2017) แนวทางหลักของปรัชญาการศึกษาที่ส่งอิทธิพลต่อยุคปัจจุบันได้แก่

1. ปราภวนิยม (Pragmatism)

ปราภวนิยม หรือ ปฏิบัตินิยม เน้นว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงเกิดจากประสบการณ์ตรงและการลงมือปฏิบัติจริง ไม่ใช่แค่การท่องจำทฤษฎี นักปรัชญาคนสำคัญในกลุ่มนี้คือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ซึ่งเชื่อว่าการเรียนรู้ควรเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียน และส่งเสริมการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์จริง (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2548)

แนวคิดสำคัญ

การเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by doing) ผู้เรียนจะเข้าใจและจดจำได้ดีที่สุดเมื่อได้ลงมือทำและทดลองด้วยตนเอง

การเชื่อมโยงกับชีวิตจริง เนื้อหาการเรียนรู้ควรมีความเกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้เรียน

การแก้ปัญหา การศึกษาควรส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในโลกแห่งความเป็นจริง

บทบาทครู ครูเป็นผู้แนะนำและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้สำรวจและค้นพบด้วยตนเอง

ตัวอย่างในทางปฏิบัติ การจัดการเรียนการสอนแบบโครงงาน (Project-based learning), การเรียนรู้ผ่านการทำงาน (Work-based learning), การทดลองทางวิทยาศาสตร์ หรือการทำกิจกรรมกลุ่มที่ต้องลงมือปฏิบัติ

2. ปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)

ปฏิรูปนิยม มองว่าการศึกษาไม่ใช่แค่การส่งต่อความรู้ แต่มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น ปรัชญานี้มุ่งเน้นการสร้างผู้เรียนที่มีจิตสำนึกทางสังคม มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและพร้อมที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาสังคม (นิพนธ์ ก้องเวหา, 2561)

แนวคิดสำคัญ

การศึกษาเพื่อสังคม โรงเรียนและระบบการศึกษาควรเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเท่าเทียม

การตระหนักรู้ทางสังคม ผู้เรียนควรได้รับการปลูกฝังให้เข้าใจปัญหาและความท้าทายต่างๆ ในสังคม เช่น ความเหลื่อมล้ำ, สิ่งแวดล้อม หรือความขัดแย้ง

การลงมือเปลี่ยนแปลง การศึกษาควรกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างจริงจัง

บทบาทครู ครูเป็นผู้นำทางความคิดและผู้ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่พร้อมจะสร้างการเปลี่ยนแปลง

ตัวอย่างในทางปฏิบัติ การจัดการเรียนการสอนที่เน้นประเด็นปัญหาสังคม (Issue-based learning) การทำกิจกรรมอาสาพัฒนาชุมชน การอภิปรายประเด็นทางสังคมและการเมือง หรือการสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อสังคม

3. มนุษยนิยม (Humanism)

มนุษยนิยม ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพเฉพาะบุคคล ความเป็นเอกลักษณ์ และความต้องการของแต่ละคน โดยมองว่าการศึกษาคควรตอบสนองต่อคุณค่าและความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก นักจิตวิทยาและนักการศึกษาคนสำคัญคือ คาร์ล โรเจอร์ส (Carl Rogers) ซึ่งเชื่อในการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered approach) (ปรียา อิงคาภิรมย์, 2560)

แนวคิดสำคัญ

การพัฒนาศักยภาพ การศึกษาคควรส่งเสริมให้ผู้เรียนเติบโตและพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตนเอง

ความเป็นปัจเจก เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล และออกแบบการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนแต่ละคน

แรงจูงใจภายใน เชื่อว่าผู้เรียนมีแรงจูงใจตามธรรมชาติที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเอง

สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัย อบอุ่น และเปิดกว้าง เพื่อให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกและเป็นตัวของตัวเอง

บทบาทครู ครูเป็นผู้เอื้ออำนวย (Facilitator) ไม่ใช่ผู้สั่งสอน เน้นการรับฟัง เข้าใจ และให้การสนับสนุน

ตัวอย่างในทางปฏิบัติ การจัดการเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child-centered learning), การเรียนรู้แบบเปิด (Open learning), การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และศิลปะ หรือการให้ผู้เรียนมีอิสระในการเลือกหัวข้อที่สนใจ

ปรัชญาการศึกษาเป็นรากฐานสำคัญที่กำหนดทิศทางและแนวทางปฏิบัติของการจัดการศึกษา โดยสำรวจความหมาย เป้าหมาย วิธีการ และคุณค่าของการศึกษา ปรัชญาเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อทฤษฎีการเรียนรู้และแนวทางการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน

สรุปได้ว่า แนวทางหลักของปรัชญาการศึกษาที่ส่งอิทธิพลต่อยุคปัจจุบันได้แก่ ปรัชญานิยม (Pragmatism) เน้นประสบการณ์ตรงและการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เช่น แนวคิดของ John Dewey ที่กล่าวว่า "การเรียนรู้ที่แท้จริงต้องเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียน" (Dewey, 1938) ปรัชญานิยม (Reconstructionism) เน้นบทบาทของการศึกษาในการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยพยายามสร้างผู้เรียนที่มีจิตสำนึกต่อสังคม และมนุษยนิยม (Humanism) มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพเฉพาะบุคคล โดยเห็นว่าการศึกษาคควรตอบสนองต่อความต้องการและคุณค่าของแต่ละคน (Rogers, 1969)

ความท้าทายของการศึกษาในศตวรรษที่ 21

ในยุคดิจิทัลที่ข้อมูลและความรู้มีอยู่มากมาย การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การรับฟังและจดจำจากครูอีกต่อไป แต่เปลี่ยนมาเป็นการ "สร้างความรู้" ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เทคโนโลยี และเครือข่ายความรู้ใหม่ ๆ (Trilling & Fadel, 2009) ซึ่งหมายความว่าผู้เรียนมีบทบาทเชิงรุกในการค้นคว้า วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยตัวเอง การศึกษาในยุคนี้จึงต้องมุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวและประสบความสำเร็จในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยมีสมรรถนะสำคัญในยุคดิจิทัล ดังนี้

1. การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving)

ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ แยกแยะข้อมูล ประเมินความน่าเชื่อถือ และนำไปใช้ในการตัดสินใจ รวมถึงการระบุปัญหา ค้นหาสาเหตุ และพัฒนาแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบ ในยุคที่ข้อมูลท่วมท้น ผู้เรียนต้องไม่เพียงแต่รับข้อมูล แต่ต้องรู้จักตั้งคำถาม ตรวจสอบ และสร้างสรรค์แนวคิดใหม่ ๆ เพื่อแก้ปัญหาที่ซับซ้อน

2. ความสามารถในการสื่อสารและร่วมมือ (Communication and Collaboration)

ทักษะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียน หรือการนำเสนอ ทั้งในรูปแบบออฟไลน์และออนไลน์ รวมถึงความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมชั้น ครู หรือผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก การทำงานร่วมกันเป็นทีม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการใช้ประโยชน์จากมุมมองที่หลากหลาย เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในโลกการทำงานปัจจุบัน

3. ความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Learning)

ทักษะการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ ค้นหาแหล่งเรียนรู้ วางแผนการเรียนรู้ และประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองได้ด้วยตัวเอง ผู้เรียนต้องมีความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ มีวินัยในการเรียนรู้ และสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ได้

เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาสมรรถนะเหล่านี้ ผู้เขียนจึงสรุปแนวทางของการจัดการเรียนรู้จึงต้องถูกออกแบบให้มีความหลากหลาย ยืดหยุ่น และเปิดกว้างมากขึ้น โดยการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและเน้นกระบวนการมีดังนี้

1. หลากหลาย ครูผู้สอนควรใช้เครื่องมือและวิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-based learning), การเรียนรู้แบบสืบเสาะ (Inquiry-based learning), การใช้เกมหรือสถานการณ์จำลอง (Gamification/Simulation) และการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาในห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์การเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

2. ยืดหยุ่น การเรียนรู้ควรปรับเปลี่ยนได้ตามความสนใจ ความสามารถ และจังหวะการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน อาจรวมถึงการให้ทางเลือกในการเรียนรู้ การจัดตารางเวลาที่ยืดหยุ่น หรือการอนุญาตให้ผู้เรียนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ได้ทุกที่ทุกเวลา

3. ประเมินผลที่เน้นกระบวนการ แทนที่จะเน้นแค่ผลลัพธ์สุดท้าย การประเมินผลควรให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาทักษะ การทำงานเป็นทีม และการสะท้อนความคิดเห็นของผู้เรียน การประเมินอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การสังเกตพฤติกรรม การประเมินตนเอง การประเมินโดยเพื่อน หรือการนำเสนอผลงาน ที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาทักษะและสมรรถนะของผู้เรียนอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่าในยุคดิจิทัล การเรียนรู้ไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดความรู้จากครูสู่ผู้เรียน แต่เน้น "การสร้างความรู้" ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับบริบท เทคโนโลยี และเครือข่ายความรู้ใหม่ โดยมีสมรรถนะสำคัญ ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) ความสามารถในการสื่อสารและร่วมมือ (Communication and Collaboration) ความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Learning) การจัดการเรียนรู้จึงต้องถูกออกแบบให้หลากหลาย ยืดหยุ่น และมีการประเมินผลที่เน้นกระบวนการมากกว่าผลลัพธ์เท่านั้น และการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล เน้นการสร้างสรรค์และสมรรถนะใหม่

การบูรณาการปรัชญาการศึกษากับการจัดการเรียนรู้ยุคใหม่

การจัดการเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 ไม่ได้เป็นเพียงการจัดเนื้อหาหรือถ่ายทอดความรู้แบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่เป็นการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับคุณค่าทางปรัชญาและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านเทคโนโลยี สังคม เศรษฐกิจ และจิตวิญญาณ การบูรณาการแนวคิดทางปรัชญาเข้ากับการจัดการเรียนรู้จึงมีความจำเป็น เพื่อสร้างสมดุลระหว่าง “คุณค่าทางอุดมการณ์” กับ “ทักษะเพื่อการดำรงชีวิต” ดังนี้

1. ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-Centered Approach)

แนวคิดนี้สอดคล้องกับปรัชญามนุษยนิยม (Humanism) ซึ่งเน้นศักยภาพและความเป็นมนุษย์ของผู้เรียน โดยเชื่อว่าทุกคนมีความสามารถในการพัฒนาและเรียนรู้ได้ หากได้รับโอกาสที่เหมาะสม (Rogers, 1969) ในบริบทของการจัดการเรียนรู้ แนวคิดนี้ปรากฏผ่านกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีบทบาทในการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ของตนเอง ใช้ประสบการณ์ของตนเองเป็นฐานในการสร้างความรู้และได้รับการยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น ความสนใจ ความสามารถ และพื้นฐานทางวัฒนธรรม

การเรียนรู้แบบยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางยังสอดคล้องกับหลัก “constructivism” ซึ่งเห็นว่าความรู้ไม่สามารถถ่ายทอดโดยตรงจากครู แต่ต้องถูกสร้างขึ้นโดยผู้เรียนผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง (Piaget, 1952; Vygotsky, 1978)

2. การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning)

แนวคิดของการเรียนรู้แบบร่วมมือได้รับอิทธิพลจากปรัชญาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ซึ่งเชื่อว่าการศึกษาคือเครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยนแปลงสังคม และการเรียนรู้ควรเกิดขึ้นผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแก้ปัญหาร่วมกัน และการสร้างความเข้าใจระหว่างกัน (Counts, 1932) โดยเฉพาะในยุคศตวรรษที่ 21 ที่ต้องการพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม การคิดอย่างเป็นระบบ และการยอมรับความหลากหลาย

Johnson & Johnson (1999) ระบุว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือช่วยเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เนื่องจากผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกการอธิบาย แสดงความคิดเห็น และประมวลความรู้ผ่านมุมมองที่หลากหลาย

3. การใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้

การบูรณาการเทคโนโลยีกับการเรียนรู้เป็นการตอบสนองต่อสภาพสังคมยุคดิจิทัล ซึ่งเทคโนโลยีได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและการทำงาน การใช้ Learning Management System (LMS), AI, แพลตฟอร์มมัลติมีเดีย หรือแอปพลิเคชันทางการศึกษาต่าง ๆ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้ตามจังหวะของตนเอง (self-paced learning) ตรงกับความสนใจ และสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา

แนวทางนี้เชื่อมโยงกับปรัชญาปรากฏนิยม (Pragmatism) ซึ่งเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง (Dewey, 1938) โดยเทคโนโลยีถือเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียน “ลงมือกระทำ” (learning by doing) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะดิจิทัล ทักษะการสื่อสาร และการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน

4. การประเมินแบบสร้างสรรค์ (Authentic Assessment)

การประเมินในรูปแบบใหม่ควรสะท้อน “การใช้ความรู้ในชีวิตจริง” มากกว่าการวัดผลแบบข้อสอบเพียงอย่างเดียว ตัวอย่างการประเมินแบบสร้างสรรค์ ได้แก่ การทำโครงการ การสร้างสื่อดิจิทัล การจัดแฟ้มสะสมผลงาน (portfolio) หรือการนำเสนองาน (presentation) ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสดงออกถึงความเข้าใจในเชิงลึก ความคิดสร้างสรรค์ และการบูรณาการความรู้จากหลายสาขา

แนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาปรากฏนิยม ที่เชื่อว่าความรู้ควรถูกทดสอบผ่านประสบการณ์และการใช้งานจริง (Ornstein & Hunkins, 2017) โดยการประเมินในรูปแบบนี้ยังส่งเสริมการพัฒนา “meta-cognition” หรือความสามารถในการรู้เท่าทันการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งเป็นหนึ่งในเป้าหมายของการศึกษายุคใหม่

การบูรณาการแนวคิดปรัชญากับการจัดการเรียนรู้

ในบริบทของการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่หลากหลายและเตรียมผู้เรียนให้พร้อมสำหรับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ปรัชญาการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญ ในการกำหนดวิธีการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับเป้าหมายทางการศึกษาแต่ละประการ โดยการบูรณาการแนวคิดของแต่ละปรัชญากับการจัดการเรียนรู้สามารถช่วยเสริมสร้างทักษะต่าง ๆ ได้อย่างสมดุล (Ozmon & Craver, 2012; Noddings, 2015)

ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาการศึกษากับแนวทางการจัดการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

1. Perennialism เน้นการศึกษาความจริงสากลและแนวคิดอมตะที่มีคุณค่าเหนือกาลเวลา (Noddings, 2015) การนำแนวคิดนี้มาใช้ในห้องเรียนศตวรรษที่ 21 ผ่าน การอภิปราย และ การอ่านวรรณกรรมคลาสสิก ช่วยพัฒนาทักษะ Critical thinking หรือการคิดวิเคราะห์ เพราะผู้เรียนต้องตีความ ประเมิน และวิพากษ์แนวคิดต่าง ๆ ด้วยมุมมองที่หลากหลายและลึกซึ้ง (Ozmon & Craver, 2012)

2. Essentialism มุ่งเน้นการสร้าง รากฐานทางวิชาการที่มั่นคง โดยเน้นการเรียนรู้ทักษะพื้นฐานที่จำเป็น (Essential skills) ซึ่งสอดคล้องกับ Foundation literacy ที่เป็นรากฐานสำคัญของทักษะในศตวรรษที่ 21 เช่น การรู้หนังสือ การคำนวณ การใช้เทคโนโลยีและข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ (Trilling & Fadel, 2009)

3. Progressivism ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่าน ประสบการณ์จริง และ การแก้ปัญหาจากสถานการณ์จริง โดยจัดการเรียนรู้แบบ Project-based learning (PBL) ซึ่งช่วยพัฒนา Collaboration และ Creativity เพราะผู้เรียนต้องทำงานเป็นทีม สร้างสรรค์แนวทางใหม่ ๆ และ เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ (Dewey, 1938; Bell, 2010)

4. Social Reconstructionism เน้นการจัดการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนตระหนักถึงปัญหาทางสังคมและมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างสร้างสรรค์ ผ่าน Service learning หรือ โครงการเพื่อสังคม ผู้เรียนจะพัฒนา Communication และ Social responsibility รวมถึงความสามารถในการสื่อสารกับผู้คนหลากหลายกลุ่ม และมีจิตสำนึกในการสร้างสังคมที่ดีขึ้น (Freire, 1970; Noddings, 2015)

บทสรุป

ในบริบทของ ศตวรรษที่ 21 ที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน การจัดการศึกษา ไม่สามารถยึดติดอยู่กับแนวทางแบบเดิมได้อีกต่อไป จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อพัฒนา ผู้เรียนที่มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมยุคใหม่ ซึ่งการบูรณาการปรัชญาการศึกษาหลายแนวทาง เข้ากับการจัดการเรียนรู้เป็นกลยุทธ์สำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว

Perennialism ช่วยพัฒนาการคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง

Essentialism สร้างรากฐานความรู้ที่มั่นคง

Progressivism ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และการทำงานเป็นทีม

Social Reconstructionism ปลุกฝังจิตสำนึกทางสังคมและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

เมื่อแนวคิดเหล่านี้ถูกนำมา บูรณาการอย่างสมดุล จะช่วยให้การเรียนรู้มีความหลากหลาย และตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียน ไม่เพียงเน้น ความรู้เชิงวิชาการ เท่านั้น แต่ยังพัฒนา ทักษะเชิงปฏิบัติ และ คุณลักษณะสำคัญ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกยุคใหม่ ทั้งในด้านการงาน การใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น และการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของโลก

ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึงควรส่งเสริมให้ครูและผู้จัดการศึกษา มีความรู้และความเข้าใจในแนวคิดปรัชญาการศึกษาที่หลากหลาย และสามารถนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้าง การเรียนรู้ที่มีความหมาย และเตรียมผู้เรียนให้พร้อมสำหรับโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- นิพนธ์ ก้องเวหา. (2561). ปรัชญาการศึกษากับการเปลี่ยนแปลงสังคม. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 25(2), 123–140.
- ปรียา อิงคาภิรมย์. (2560). การจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามแนวคิดมนุษยนิยม. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*, 19(1), 45–60.

- สมเกียรติ ตั้งนโม. (2548). *ปรัชญาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Bell, S. (2010). Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 83(2), 39–43.
- Counts, G. S. (1932). *Dare the School Build a New Social Order?* New York: John Day.
- Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. Macmillan.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. Continuum.
- Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1999). *Learning Together and Alone: Cooperative, Competitive, and Individualistic Learning (5th ed.)*. Boston: Allyn & Bacon.
- Noddings, N. (2015). *Philosophy of Education (4th ed.)*. Routledge.
- Ornstein, A. C., & Hunkins, F. P. (2017). *Curriculum: Foundations, Principles, and Issues (7th ed.)*. Pearson.
- Ozmon, H. A., & Craver, S. M. (2012). *Philosophical Foundations of Education (9th ed.)*. Pearson.
- Partnership for 21st Century Learning. (2019). *Framework for 21st Century Learning Definitions*. Battelle for Kids. https://static.battelleforkids.org/documents/p21/P21_Framework_DefinitionsBFK.pdf
- Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International Universities Press.
- Rogers, C. R. (1969). *Freedom to Learn*. Columbus, OH: Merrill.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st Century Skills: Learning for Life in Our Times*. Jossey-Bass.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- World Economic Forum. (2020). *The Future of Jobs Report*. <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2020>

แนวคิดและวิธีสอนภาษาอังกฤษในมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา
CONCEPTS AND TEACHING METHODS OF ENGLISH
IN BUDDHIST UNIVERSITIES

¹กรรณศาสตร์ แก้วแสนทิพย์ และ ²เอกชัย ศรีบุรินทร์

¹kannasatra Kaewsanthip and ²Eakachai Sriburin

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ประเทศไทย

²มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

¹Loei Rajabhat University, Thailand

²Mahamakut Buddhist University, Thailand

¹jadet1976@gmail.com, ²eakburin@gmail.com

Received: July 2, 2025; **Revised:** August 26, 2025; **Accepted:** August 27, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมในการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถเคารพ เข้าใจ และอยู่ร่วมกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้อย่างสันติ หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ประกอบด้วย พรหมวิหาร 4 สัมปยุตตธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 ซึ่งช่วยหล่อหลอมให้ผู้เรียนมีเมตตาธรรม ความเข้าใจในผู้อื่น และแรงจูงใจในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษอย่างมีจริยธรรม การวิจัยสนับสนุนว่าการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการคุณธรรมสามารถส่งเสริมทั้งผลสัมฤทธิ์ทางภาษาและการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: พุทธธรรม, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, การเรียนการสอนภาษาอังกฤษ, คุณธรรม, การศึกษา

¹อาจารย์, คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

²อาจารย์ ดร., คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

Abstract

This article aims to propose guidelines for applying Buddhist principles to promote cultural diversity in English language teaching. The focus is on enabling learners to respect, understand, and peacefully coexist with cultural differences. The Buddhist principles applied include the Four Sublime States of Mind (Brahmaviharas), the Seven Qualities of a Good Person (Sappurisa Dhamma), the Four Social Principles (Sangahavatthu), and the Four Bases of Success (Iddhipada). These principles help cultivate compassion, understanding of others, and motivation to learn English ethically. This research supports that integrating moral values in learning management can effectively enhance both language achievement and acceptance of cultural diversity.

Keywords: Buddhist principles, cultural diversity, English language teaching, morality, education

บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ ความสามารถในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมเป็นทักษะสำคัญ โดยเฉพาะในรายวิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นภาษาสากลที่ใช้เชื่อมโยงคนต่างวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างทางภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมอาจนำไปสู่ความเข้าใจผิด ความรู้สึกแปลกแยก และอคติในชั้นเรียน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เกื้อกูลและยอมรับความแตกต่าง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมจึงเป็นแนวทางที่น่าสนใจในการพัฒนาผู้เรียนให้มีทัศนคติที่เปิดกว้าง มีจิตใจเมตตาและเข้าใจผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง (นวลจันทร์ จันทรศรี, 2561) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสามารถในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมเป็นทักษะสำคัญ อันหมายถึงกระบวนการที่ทำให้โลกเชื่อมโยงถึงกันมากขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ส่งผลให้ผู้คนจากหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมสามารถติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้อย่างรวดเร็วและสะดวกยิ่งขึ้น ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อดิจิทัล ดังนั้น ทักษะในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Intercultural Communication) จึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในบริบทของการศึกษา ที่ผู้เรียนจำเป็นต้องเข้าใจทั้งภาษาและบริบททางวัฒนธรรมของผู้ที่ใช้ภาษานั้น เพื่อให้สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบททางสังคม (Byram, 1997;

Deardorff, 2006) ทั้งนี้ ในบริบทการประเมินสมรรถนะของผู้เรียน (Performance Appraisal: PA) ในศตวรรษที่ 21 ทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งของ “สมรรถนะด้านความสามารถในการสื่อสารและทำงานร่วมกับผู้อื่น” ซึ่งมีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563)

โดยเฉพาะในรายวิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นภาษาสากลที่ใช้เชื่อมโยงคนต่างวัฒนธรรมเข้าด้วยกันภาษาอังกฤษในฐานะภาษาสากล (Global Language หรือ Lingua Franca) ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างผู้คนที่มีความแตกต่างต่างกัน จึงมักถูกใช้ในบริบทของการศึกษา การค้า การทูต และความร่วมมือระหว่างประเทศ ครู อาจารย์ผู้สอนภาษาอังกฤษจึงไม่ได้มีหน้าที่เพียงสอนโครงสร้างทางภาษา แต่ยังต้องปลูกฝังความเข้าใจในบริบททางวัฒนธรรม และเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนตระหนักถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมทั่วโลกที่สะท้อนผ่านภาษาด้วย (Kumaravadivelu, 2008)

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างทางภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมอาจนำไปสู่ความเข้าใจผิด ความรู้สึกแปลกแยก และอคติในชั้นเรียน

ในชั้นเรียนที่มีความหลากหลายของผู้เรียน หรือที่เรียนรู้เรื่องราวของวัฒนธรรมอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมสามารถก่อให้เกิด “Cultural Misunderstanding” ได้ ตัวอย่างเช่น คำพูดที่ถือว่าเหมาะสมในวัฒนธรรมหนึ่ง อาจถูกมองว่าไม่สุภาพในอีกวัฒนธรรมหนึ่ง หรือบางหัวข้อสนทนาอาจเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาหรือเพศสภาพที่มีความละเอียดอ่อน การไม่มีความเข้าใจในบริบทวัฒนธรรมเหล่านี้ อาจก่อให้เกิดความรู้สึกแปลกแยก (alienation) หรือแม้แต่การเกิดอคติ (bias) และการเหยียดหยาม (discrimination) ในหมู่ผู้เรียน ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาทางภาษาและการเรียนรู้ร่วมกัน (Banks & Banks, 2019) เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เกื้อกูลและยอมรับความแตกต่าง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมจึงเป็นแนวทางที่น่าสนใจ

การสร้าง “สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เชิงบวก” จำเป็นต้องมีบรรยากาศของการเคารพซึ่งกันและกัน ความเข้าใจในความแตกต่าง และการไม่ตัดสินกันด้วยอคติ ซึ่งหลักพุทธธรรมเป็นแหล่งแนวคิดที่สามารถนำมาใช้สร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมในชั้นเรียน เช่น หลักพรหมวิหาร 4 ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา หรือหลักสังคหวัตถุ 4 ที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์อันดีผ่านการให้ การพูดจาไพเราะ และความเสมอภาค เมื่อผู้เรียนมีพื้นฐานทางจิตใจที่อ่อนโยนและเข้าใจผู้อื่น ย่อมมีแนวโน้มที่จะเปิดใจยอมรับความแตกต่างและเรียนรู้จากผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552)

ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีทัศนคติที่เปิดกว้าง มีจิตใจเมตตา และเข้าใจผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ไม่เพียงแต่นำ “ทักษะทางวิชาการ” แต่ยังให้ความสำคัญกับ “ทักษะด้าน

คุณลักษณะส่วนบุคคล” โดยเฉพาะความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ หลักพุทธธรรมสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และทัศนคติที่เปิดกว้าง (Open-mindedness) ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizenship) ที่แท้จริง (UNESCO, 2015) ผู้เรียนที่ได้รับการพัฒนาในด้านนี้ ย่อมสามารถเป็นบุคคลที่สามารถเชื่อมโยงตนเองกับโลกได้อย่างเหมาะสม มีความเคารพในความหลากหลาย และสามารถใช้ภาษาอังกฤษเพื่อสื่อสารและสร้างสันติภาพในสังคมโลก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563)

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ

การจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้จำกัดเฉพาะการเรียนรู้คำศัพท์หรือไวยากรณ์ แต่ยังรวมถึงการสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมที่หลากหลายซึ่งสะท้อนอยู่ในภาษา (Brown, 2007) ผู้เรียนต้องสามารถสื่อสารกับผู้ที่มีความรู้พื้นฐานความเชื่อ ค่านิยม และประเพณีต่างกัน ได้อย่างเคารพและเข้าใจ ส่งผลให้ครู อาจารย์ภาษาอังกฤษจำเป็นต้องบูรณาการการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมควบคู่กับเนื้อหาทางภาษาอย่างเหมาะสม (Kramsch, 1998) ดังนี้

การเรียนการสอนภาษาอังกฤษในปัจจุบันก้าวข้ามการเน้นแค่คำศัพท์และไวยากรณ์ไปสู่ มิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น นั่นคือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างกันซึ่ง สะท้อนอยู่ในภาษาเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากภาษาไม่ได้เป็นเพียง เครื่องมือสื่อสาร แต่ยังเป็นตัวเชื่อมโยงผู้คนเข้ากับโลกทัศน์ ค่านิยม และความเชื่อที่หลากหลาย

ทำไมความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญในการเรียนภาษาอังกฤษ

สร้างความเข้าใจและเคารพซึ่งกันและกัน ผู้เรียนจำเป็นต้องสามารถสื่อสารกับผู้คนจากภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่หลากหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม การเข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรมจะช่วยลดความเข้าใจผิด สร้างความเคารพซึ่งกันและกัน และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

พัฒนาทักษะการสื่อสารที่แท้จริง การเรียนรู้ภาษาโดยปราศจากการทำความเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมจะทำให้การสื่อสารขาดความสมบูรณ์ ผู้เรียนอาจใช้คำศัพท์หรือโครงสร้างประโยคที่ถูกต้อง แต่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ทางวัฒนธรรมนั้น ๆ การบูรณาการวัฒนธรรมช่วยให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาได้อย่างเป็นธรรมชาติและน่าเชื่อถือ

เตรียมความพร้อมสำหรับโลกยุคโลกาภิวัตน์ ในโลกที่เชื่อมโยงถึงกันมากขึ้น ผู้เรียนจำเป็นต้องมีความสามารถในการปรับตัวและทำงานร่วมกับผู้คนจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทักษะนี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในสภาพแวดล้อมการทำงาน การศึกษา และสังคมที่หลากหลาย

ครู อาจารย์ภาษาอังกฤษจะบูรณาการความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างไร

ครู อาจารย์ผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการนำแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

ใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เลือกใช้ตำราเรียน สื่อวิดีโอ เพลง ภาพยนตร์ และบทความที่น่าสนใจที่นำเสนอวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ไม่จำกัดอยู่แค่วัฒนธรรมเจ้าของภาษาหลักเท่านั้น

ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กระตุ้นให้ผู้เรียนแบ่งปันประสบการณ์และมุมมองทางวัฒนธรรมของตนเอง รวมถึงเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของเพื่อนร่วมชั้น จัดการเรียนรู้แบบโครงการ: ออกแบบกิจกรรมหรือโครงการที่ผู้เรียนต้องค้นคว้า วิจัย และนำเสนอเกี่ยวกับประเด็นทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ

เชิญวิทยากรรับเชิญ เชิญผู้ที่มีประสบการณ์ตรงจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาแบ่งปันเรื่องราวและข้อมูลเชิงลึก

เน้นการสื่อสารแบบข้ามวัฒนธรรม สอนผู้เรียนเกี่ยวกับความแตกต่างของภาษาท่าทางการแสดงออกทางสีหน้า และรูปแบบการสื่อสารที่ไม่ใช่คำพูดในวัฒนธรรมต่าง ๆ

สร้างความตระหนักรู้ในความแตกต่างทางค่านิยมและความเชื่อ ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของค่านิยม ความเชื่อ และประเพณีที่อาจส่งผลต่อการสื่อสาร

สรุปได้ว่า การบูรณาการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษไม่เพียงแต่เสริมสร้างทักษะทางภาษา แต่ยังเป็นการบ่มเพาะทัศนคติที่เปิดกว้าง เคารพ และเข้าใจผู้อื่น ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับพลเมืองโลกในศตวรรษที่ 21

หลักพุทธธรรมกับการส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม

หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานทางจิตใจและปัญญา เพื่อให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างกลมกลืนและสร้างสรรค์ หลักธรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่สอนให้เราเข้าใจตนเอง แต่ยังช่วยให้เราเข้าใจและยอมรับผู้อื่น รวมถึงสถานการณ์ที่แตกต่างได้อย่างมีสติและปัญญา ดังมีอธิบายต่อไปนี้

1. พรหมวิหาร 4 รากฐานแห่งเมตตาธรรมนำทางสู่การอยู่ร่วมกัน

พรหมวิหาร 4 หรือธรรมเครื่องอยู่ของพรหมอันประเสริฐ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขา เป็นหลักธรรมสำคัญที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรมประจำใจอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการเผชิญหน้ากับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

เมตตา (ความปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นมีความสุข) การมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ทุกคนโดยไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ ศาสนา หรือวัฒนธรรมใดที่แตกต่างกัน จะช่วยลดอคติและสร้างความรู้สึกเป็นมิตร ทำให้ผู้เรียนเปิดใจยอมรับผู้อื่นและพร้อมที่จะสร้างสัมพันธอันดี

กรุณา (ความสงสารอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) เมื่อเห็นผู้อื่นประสบความทุกข์ยาก ไม่ว่าจะ เป็นความทุกข์ทางกายหรือใจ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มาจากวัฒนธรรมใดก็ตาม การมีกรุณาจะกระตุ้นให้ เกิดความเห็นอกเห็นใจและพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างสังคมที่ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

มุทิตา (ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) การชื่นชมและยินดีในความสำเร็จ ความสุข หรือความ เจริญของผู้อื่นโดยไม่รู้สึกรังเกียจขี้นใจ ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จของบุคคลหรือวัฒนธรรมใดก็ตาม จะ ช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีและลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากความรู้สึกด้อยกว่าหรือแข่งขัน

อุเบกขา (การวางใจเป็นกลาง) เป็นหลักธรรมที่สำคัญที่สุดในการจัดการกับความ หลากหลาย การมีอุเบกขาช่วยให้ผู้เรียนสามารถวางใจเป็นกลาง มองเห็นความแตกต่างอย่างที่มีน าม โดยไม่ตัดสิน ไม่ยึดติด ไม่ลำเอียง และไม่ปล่อยให้ความรู้สึกส่วนตัวมาบิดเบือนความเป็นจริง เมื่อสามารถวางใจเป็นกลางได้ ผู้เรียนจะสามารถทำความเข้าใจมุมมองและค่านิยมที่แตกต่างได้ อย่างลึกซึ้งและเคารพซึ่งกันและกันได้อย่างแท้จริง (พระธรรมปิฎก, 2542)

2. สัปปริสธรรม 7 ปัญญาในการเข้าใจและปรับตัว

สัปปริสธรรม 7 หรือธรรมของสัตบุรุษ ได้แก่ การรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ ชุมชน และรู้บุคคล หลักธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องมือทางปัญญาที่ช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในการ วิเคราะห์และปรับตัวในสถานการณ์ที่ซับซ้อนของความหลากหลายทางวัฒนธรรม

รู้เหตุ (อัมมัญญา) และรู้ผล (อัตถัญญา) การเข้าใจในเหตุและผลของปรากฏการณ์ทาง วัฒนธรรม ทำให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์พฤติกรรม ค่านิยม หรือประเพณีของวัฒนธรรมอื่นได้ อย่างมีเหตุผล ไม่มองเพียงแค่นอก แต่พยายามทำความเข้าใจถึงที่มาที่ไปและผลกระทบที่อาจ เกิดขึ้น

รู้ตน (อัตตัญญา) การรู้จักตนเอง ทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน ความเชื่อ ค่านิยม และอคติของ ตนเอง จะช่วยให้ผู้เรียนตระหนักถึงสิ่งที่อาจส่งผลต่อการรับรู้และการตีความวัฒนธรรมอื่น ทำให้ สามารถปรับปรุงและพัฒนาตนเองให้เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น

รู้ประมาณ (มัตตัญญา) การรู้จักประมาณตนในทุกสถานการณ์ รวมถึงการแสดงออก การวางตัว และการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในบริบททางวัฒนธรรมที่ต่างกั น จะช่วยให้ผู้เรียน ประพฤติตนได้อย่างเหมาะสมและไม่เป็นการล่วงละเมิดผู้อื่น

รู้กาล (กาลัญญา) การรู้ว่าเวลาใดควรหรือไม่ควรทำอะไร รวมถึงการเข้าใจช่วงเวลาที เหมาะสมในการแสดงออก การพูดคุย หรือการปฏิสัมพันธ์ในแต่ละวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญในการ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีและหลีกเลี่ยงความเข้าใจผิด

รู้ชุมชน (ปริสัญญุตตา) การเข้าใจลักษณะของกลุ่มคน ชุมชน หรือสังคมที่กำลังปฏิสัมพันธ์ด้วย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มย่อยหรือสังคมในภาพรวม การรู้ถึงธรรมเนียม ปฏิสัมพันธ์ และสถานภาพทางสังคมของคนในชุมชนนั้น ๆ จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รู้บุคคล (บุคคโลปโรปริญญุตตา) การเข้าใจธรรมชาติของบุคคลแต่ละคน ว่าแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งพื้นฐาน อุปนิสัย และความต้องการ การรู้บุคคลจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเลือกวิธีการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับบุคคลนั้น ๆ ทำให้เกิดความเข้าใจและเคารพซึ่งกันและกัน (พระธรรมปิฎก, 2542)

3. สังคหัตถุ 4 สร้างสัมพันธ์และลดความเหลื่อมล้ำในชั้นเรียน

สังคหัตถุ 4 หรือธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตา หลักธรรมเหล่านี้เป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชั้นเรียน และส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคแม้ในบริบทวัฒนธรรมที่หลากหลาย (สืบทพงษ์ ปราบใหญ่, 2563)

ทาน การให้ แบ่งปัน ทั้งวัตถุ สิ่งของ ความรู้ หรือแม้แต่รอยยิ้มและกำลังใจ การที่ครูให้ความรู้และผู้เรียนแบ่งปันประสบการณ์และข้อมูลที่ตนมี จะช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ปิยวาจา การพูดจาสุภาพ ไพเราะ จริงใจ และสร้างสรรค์ การเลือกใช้คำพูดที่เหมาะสมเคารพผู้อื่น และหลีกเลี่ยงคำพูดที่ส่อเสียดหรือทำให้เกิดความขัดแย้ง จะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครู ผู้เรียน และผู้เรียนด้วยตนเอง

อตถจริยา การประพฤติประโยชน์ การช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการกระทำที่เป็นรูปธรรม ทั้งในฐานะครูที่ช่วยแนะนำผู้เรียน และในฐานะผู้เรียนที่ช่วยเหลือเพื่อนร่วมชั้น การลงมือทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมจะช่วยสร้างความผูกพันและเสริมสร้างความร่วมมือ

สมานัตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว และ ความเสมอภาค หลักธรรมนี้เป็นรากฐานของการไม่เลือกปฏิบัติในชั้นเรียน ไม่ว่าผู้เรียนจะมาจากพื้นเพทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ หรือศาสนาใด ครูต้องปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ให้โอกาสในการเรียนรู้และแสดงออกอย่างยุติธรรม ซึ่งจะช่วยสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งและลดช่องว่างที่เกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม

4. อิทธิบาท 4 พัฒนาศักยภาพและปรับตัวในโลกหลากหลาย

อิทธิบาท 4 หรือธรรมะแห่งความสำเร็จ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา หลักธรรมเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการส่งเสริมแรงจูงใจและความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้เรียนต้องเผชิญกับความท้าทายจากการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่าง

ฉันทะ (ความพอใจใฝ่รักในสิ่งที่ทำ) การปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความสนใจและกระตือรือร้นในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษและวัฒนธรรมที่หลากหลาย จะช่วยให้ผู้เรียนมีแรงผลักดันจากภายในในการศึกษาค้นคว้าและทำความเข้าใจสิ่งใหม่ ๆ

วิริยะ (ความเพียรพยายาม) เมื่อต้องเผชิญกับความยากลำบากในการเรียนรู้ภาษาที่ซับซ้อน หรือการทำความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ไม่คุ้นเคย การมีวิริยะจะช่วยให้ผู้เรียนไม่ย่อท้อและความพยายามอย่างต่อเนื่องในการฝึกฝนและพัฒนาตนเอง

จิตตะ (ความเอาใจใส่ จดจ่อ) การมีสมาธิจดจ่อและเอาใจใส่ในการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนสามารถซึมซับข้อมูลเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถเชื่อมโยงความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

วิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรอง ตรวจสอบ) หลักธรรมนี้เป็นสิ่งสำคัญในการวิเคราะห์และปรับตัวให้เข้ากับ文化的หลากหลาย การรู้จักพิจารณา ตรวจสอบ และทบทวนสิ่งที่เรียนรู้ หรือประสบการณ์ที่พบเจอในสถานการณ์ข้ามวัฒนธรรมอย่างมีเหตุผล จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวและเลือกปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ (พุทธทาสภิกขุ, 2552)

แนวทางการประยุกต์ใช้กิจกรรมวิเคราะห์บทสนทนาหรือข้อความ

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่การติดต่อสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมเป็นเรื่องปกติ การเรียนรู้ภาษาอังกฤษจึงไม่ใช่เพียงแค่การสื่อสารเชิงภาษาเท่านั้น แต่ยังต้องเสริมสร้างความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้น กิจกรรมวิเคราะห์บทสนทนาหรือข้อความที่เกี่ยวข้องกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมจึงเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษควบคู่กับคุณธรรม โดยกิจกรรมนี้สามารถดำเนินการได้ผ่านการให้ผู้เรียนอ่านหรือฟังบทสนทนา เช่น เรื่องเล่าระหว่างชาวตะวันตกกับชาวตะวันออก การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม หรือแม้แต่เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ แล้วให้ผู้เรียนอภิปรายและเสนอแนวทางการแก้ปัญหาโดยยึดหลักเมตตา (ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) และอุเบกขา (การวางใจเป็นกลางด้วยปัญญา) ซึ่งเป็นหลักพรหมวิหาร 4 ที่ช่วยส่งเสริมการเข้าใจผู้อื่นโดยไม่ตัดสิน

กิจกรรมนี้ช่วยพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในด้านการคิดวิเคราะห์ (critical thinking) ทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (intercultural communication) และคุณลักษณะของพลเมืองโลก (global citizenship) ซึ่งสอดคล้องกับ มาตรฐานสมรรถนะของผู้เรียนตามแนวทางการประเมินสมรรถนะตามสภาพจริง (PA) โดยเฉพาะในด้านที่สำคัญดังนี้

สมรรถนะการสื่อสาร (Communication Competency) ที่เน้นความสามารถในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพในหลากหลายบริบท ทั้งด้านภาษาและวัฒนธรรม

สมรรถนะการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Peaceful Coexistence) โดยการฝึกใช้หลักเมตตา และอุเบกขาช่วยส่งเสริมทัศนคติในการยอมรับความแตกต่าง

สมรรถนะการเรียนรู้และปรับตัว (Lifelong Learning and Adaptability) เนื่องจากกิจกรรมนี้เน้นการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง และส่งเสริมการคิดเชิงจริยธรรมเพื่อใช้ในชีวิตจริง

ตามกรอบแนวทาง PA ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด (สำนักพัฒนานโยบายและแผนการศึกษา, 2564) การประเมินสมรรถนะตามสภาพจริงควรใช้กระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การมีส่วนร่วม และการสื่อสารเชิงคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะกิจกรรมดังกล่าวนี้ อย่างชัดเจน

บทสรุป

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นแนวทางที่เน้นการพัฒนาทั้งทักษะภาษาและคุณธรรมของผู้เรียนควบคู่กันไป หลักพุทธธรรมที่สำคัญ อาทิ พรหมวิหาร 4 ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ช่วยให้ผู้เรียนมีจิตใจที่อ่อนโยน เปิดกว้าง และพร้อมที่จะยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม อีกทั้งสัปปุริสธรรม 7 ช่วยเสริมสร้างจริยธรรมในการปฏิบัติตนและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม ในขณะที่สังคหวัตถุ 4 ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในชั้นเรียนผ่านการมีน้ำใจ การพูดจาไพเราะ การช่วยเหลือ และความเท่าเทียมกัน ส่วนหลักอิทธิบาท 4 ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ และมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษอย่างมีคุณธรรม

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเหล่านี้ในการจัดการเรียนการสอนจึงไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังเสริมสร้างจิตสำนึกในการเคารพและเข้าใจความแตกต่างของผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง นำไปสู่การลดปัญหาความขัดแย้ง ความเข้าใจผิด และอคติในชั้นเรียน อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สงบสุข มีความเกื้อกูล และสนับสนุนการเรียนรู้ที่หลากหลายและยั่งยืน

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสอนภาษาอังกฤษจึงเป็นแนวทางที่มีคุณค่าและเหมาะสมสำหรับการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองโลกที่มีทักษะภาษาและคุณธรรมควบคู่กัน เพื่อพร้อมรับมือกับความท้าทายของโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- นวลจันทร์ จันทรศรี. (2561). การบูรณาการหลักธรรมในกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม. *วารสารครุศาสตร์*, 46(2), 101–116.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2542). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2552). *อิทธิบาท 4 พลังสร้างสรรค์แห่งชีวิต*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). *กรอบแนวคิดสมรรถนะผู้เรียนแห่งศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักพัฒนานโยบายและแผนการศึกษา. (2564). *แนวทางการประเมินสมรรถนะของผู้เรียนตามสภาพจริง (PA)*. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- สืบพงษ์ ปราบใหญ่. (2563). การเรียนรู้เชิงพุทธเพื่อการศึกษาสันติภาพ. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 7(1), 55–67.
- Banks, J. A., & Banks, C. A. M. (2019). *Multicultural Education: Issues and Perspectives*. Wiley.
- Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Longman.
- Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters.
- Deardorff, D. K. (2006). *The Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization*. Journal of Studies in International Education.
- Kramsch, C. (1998). *Language and Culture*. Oxford University Press.
- Kumaravadivelu, B. (2008). *Cultural Globalization and Language Education*. Yale University Press.
- UNESCO. (2015). *Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives*.

ธรรมาธิปไตย : การถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองตามหลักอาธิปไตยยสูตร
THE DHAMMADHIPATEYYA : THE PRIMACY OF THE DHAMMA
IN THE GOVERNANCE ACCORDING TO THE ADHIPATEYYA SUTTA

¹สุมิตรชา ซาเสน

¹Sumitcha Sasen

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ประเทศไทย

¹Ubon Ratchathani Rajabhat University, Thailand

¹sumitcha.s@ubru.ac.th

Received: June 14, 2025; **Revised:** August 24, 2025; **Accepted:** August 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง ธรรมาธิปไตย : การถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดหลักการปกครองโดยยึดหลักการถือธรรมเป็นใหญ่ที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตร โดยมีเนื้อหาประกอบไปด้วย 5 ส่วน คือ 1) บทนำ 2) ความหมายของธรรมาธิปไตย 3) ลักษณะการปกครองในอาธิปไตยยสูตร 4) การถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตร และ 5) บทสรุป บทความนี้เป็นการเขียนเชิงวิเคราะห์เอกสาร จากการศึกษาพบว่า หลักธรรมาธิปไตยที่ปรากฏอยู่ในอาธิปไตยยสูตรเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนผู้ที่ออกบวชให้ปรรอธรรมเป็นใหญ่ และนำหลักธรรมเป็นแรงจูงใจให้เกิดเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง นอกจากนี้ยังเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล และเป็นคุณธรรมที่ควรส่งเสริมให้มีอยู่ในจิตใจของบุคคลเพื่อความถูกต้อง ดีงาม และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

คำสำคัญ: ธรรมาธิปไตย, อาธิปไตยยสูตร, การปกครอง

¹อาจารย์, ดร. สาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Abstract

This academic article titled “The Dhammadhipateyya: The Primacy of the Dhamma in the governance according to the Adhipateyya Sutta” aims to present the concept of governance based on Dhamma primacy appeared in the Athipateyya Sutta including 5 parts: 1) an introduction; 2) the meaning of Dhammadhipaya; 3) characteristics of government in the Adhipateyya Sutta; 4) Dhamma primacy in the governance of the Buddha appeared in the Adhipateyya Sutta; and 5) conclusion. This article is a documentary analytical writing. Findings of this study are as follows. Dhammadhipateyya appearing in the Adhipateyya Sutta is the principle Dhamma that the Buddha taught those who ordained to focus on Dhamma as the most important principle. It has been used as the principle in practicing Dhamma for developing oneself to be free from all sufferings. In addition, it was also used as the rule for governance among Sangha in the Buddha period. The moral principle should also be cultivated within all individuals for the righteousness and benefit of oneself and the society.

Keywords: Dhammadhipateyya. Adhipateyya Sutta. Governance

บทนำ

ระบบการปกครองในสมัยพุทธกาลมีรูปแบบการปกครอง 2 ระบบ ได้แก่ 1.ระบบราชาธิปไตยหรือเรียกว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์ และ 2. ระบบสมาพันธรัฐหรือเรียกว่า สามัคคีธรรม (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2540:3-4) รัฐที่มีการปกครองด้วยระบบราชาธิปไตยนี้มักจะเป็นคู่แข่งกันกับรัฐที่ปกครองด้วยระบบสามัคคีธรรม การต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจกันระหว่างรัฐที่ปกครองด้วยระบบราชาธิปไตยด้วยกันยังคงมีปรากฏอยู่เสมอในสมัยพุทธกาล แต่รัฐที่ปกครองแบบราชาธิปไตยดูจะมีความเข้มแข็งกว่ารัฐที่ปกครองด้วยระบบสามัคคีธรรม จะมีก็เพียงแต่รัฐวัชชีเท่านั้นที่มีความเข้มแข็ง ภายใต้การปกครองด้วยระบบสามัคคีธรรม อย่างไรก็ตามแต่ภายหลังพุทธกาลไม่นานพบว่ารัฐวัชชีก็ตกอยู่ใต้อำนาจของรัฐมคธที่มีการปกครองด้วยระบบราชาธิปไตย โดยมีสาเหตุสำคัญคือเกิดความแตกสามัคคีกัน พระพุทธเจ้าในสมัยที่ยังไม่ได้เสด็จออกผนวชนั้นทรงศึกษาและได้ทราบระบบการปกครองแบบต่างๆ ในยุคนั้นทุกระบบเนื่องจากพระบิดาต้องการให้พระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิครองราชสมบัติสืบต่อจากพระองค์ แต่ครั้งทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้วพระพุทธองค์จึงทรงมีวิสัยทัศน์ในการที่ใช้หลักธรรมะเข้าไปใช้กับการปกครองและสอนให้นัก

ปกครองสร้างความผาสุกสมบูรณ์แก่ประชาชนแทนที่จะยึดติดกับระบบหรือรูปแบบในการปกครอง ระบบการปกครองที่ดีอยู่ แล้วจะให้ผลดีตามอุดมคติก็ต้องได้ผู้ปกครองตามอุดมคติด้วย หากคนไม่ดี ระบบนั้นๆ ก็จะตกเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์แสวงหาอำนาจให้แก่ตัวผู้ปกครองและบรรดาพวกพ้อง

ในส่วนคำสอนที่เกี่ยวกับการปกครองรัฐ พระพุทธเจ้ามุ่งให้ผู้ปกครองในสมัยนั้นต่างปกครองโดยธรรม เป็นอยู่ด้วยธรรม ใช้ธรรมตัดสินและบริหารรัฐด้วยธรรม พระองค์ไม่ได้เข้าไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบหรือแม้แต่ตัวผู้ปกครองแต่พระองค์ทรงสอนหลักธรรม (หลักการ แนวทางปฏิบัติ) ให้เหมาะสมกับผู้ปกครองและประชาชนตามความเหมาะสมกับรูปแบบหรือระบบการปกครองที่เขาเป็นอยู่ แม้แต่ในหลักอาธิปไตยยที่สูตรปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตรมีเนื้อที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ด้วยหลักของการปกครอง 3 ประการตามนัยแห่งอาธิปไตยสูตรกล่าวคือ การถือตนเองเป็นใหญ่ การถือคนอื่นเป็นใหญ่ และการถือธรรมเป็นหลักที่สำคัญในหลักของการปกครองนี้ การปกครองด้วยธรรมอาธิปไตยเป็นการปกครองที่ยึดถือธรรมเป็นใหญ่ หมายถึง ความถูกต้อง ความดีงาม ตัดสินด้วยเหตุผลเป็นใหญ่ ซึ่งผู้ปกครองต้องไม่ตั้งอยู่ในธรรมซึ่งเป็นเรื่องของอคติ 4 อันเป็นหลักการปกครองในทางพระพุทธศาสนา เพราะมนุษย์สามารถพัฒนาได้ เพราะการปกครองตามมุมมองพระพุทธศาสนาสามารถสร้างบุคคลให้เป็นผู้นำที่ดี ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในสถานะใดๆ ก็ตาม ทุกคนล้วนสามารถที่จะพัฒนาตนให้มีศักยภาพที่สูงขึ้นไปได้ หากได้นำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครองตนเองและผู้อื่น การปกครองในมุมมองของพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมที่สูงขึ้นไปคือถึงความเป็นอริยะได้ในที่สุด ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนต้องการวิเคราะห์การถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในอาธิปไตยสูตรว่าในท้ายที่สุดแล้ว ธรรมอาธิปไตยหรือการถือธรรมเป็นใหญ่ที่ปรากฏในอาธิปไตยสูตรสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระบบการปกครองโดยทั่วไปได้หรือไม่อย่างไรต่อไป

ความหมายและความเป็นมาของธรรมอาธิปไตย

ความจริงแล้วธรรมอาธิปไตยมาจากหลักอาธิปไตย 3 ประการ เป็นแนวทางประยุกต์ใช้ การบริหารและการปกครอง ช่วยสนับสนุนการตัดสินใจในการปกครองทุกระบบ โดย เป้าหมายสูงสุดเพื่อให้การบริหารในระบอบนั้น ๆ เป็นประโยชน์สุขต่อประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งในปัจจุบันมักคุ้นกับคำว่าธรรมอาธิปไตย (อนุชา พลกุลและคณะ.2563)

คำว่า ธรรมอาธิปไตย มาจากคำว่า ธรรม + อาธิปไตย รวมกันเรียกว่า ธรรมอาธิปไตย คำว่า ธรรม แปลว่า ธรรมะ หรือหลักคำสอน หรือความถูกต้อง ส่วนคำว่า อาธิปไตย แปลว่า ความเป็น

ใหญ่ ดังนั้น ธรรมาธิปไตย จึงเป็นเรื่องการถือธรรมเป็นใหญ่, การถือความถูกต้องเป็นหลัก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 555) การเอาความถูกต้องของธรรมชาติเป็นใหญ่(พุทธทาส ภิกขุ, 2531:177) ความมีธรรมเป็นใหญ่, ถือธรรมเป็นใหญ่,กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้องเป็นจริง สมควรตามธรรมเป็นประมาณ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),2543:128) การยึดถือหลักการ หลักเหตุผล หลักความจริง ความถูกต้อง ความเป็นธรรมเป็นประมาณในการบริหารจัดการต่าง ๆ คือจะทำอะไรก็ยึดถือธรรมเป็นหลัก ละเว้นการยึดถือตนและกระแสนิยมคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ธรรมไม่เป็นธรรม (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548:376) การยึดธรรมหรือความถูกต้องชอบธรรม ความยุติธรรม ความเหมาะสมความควรเป็นใหญ่ จัดเป็นหรือหลักการ (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), 2547:44)

นอกจากนี้ธรรมาธิปไตยยังเป็นหลักการที่พระพุทธเจ้า ทรงใช้ในการบริหารพุทธบริษัท โดยการถือเอาธรรมะเป็นใหญ่ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ การดำเนินชีวิต การปฏิบัติงานการบริหารทุกระดับ พระพุทธเจ้าไม่ใช่เพียงแต่สอนเหล่าสาวก เกี่ยวกับธรรมาธิปไตยอย่างเดียวเท่านั้น แต่พระองค์ยังทรงปฏิบัติอยู่ในหลักธรรมาธิปไตยเพื่อกเป็นแบบอย่างอีกด้วย หลักธรรมาธิปไตยนี้จึง สำคัญที่สามารถจะนำมาประยุกต์ใช้ในการปกครองและการบริหารงานทั้งในหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (กัลยกร สังขชาติ, 2563)

จากการนิยามความหมายของคำว่า ธรรมาธิปไตยดังกล่าวสะท้อนหรือชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ธรรมาธิปไตยเป็นเรื่องของธรรมะเป็นเป็นหลักสำคัญกล่าวคือ การมีธรรมเป็นใหญ่ การถือธรรมเป็นใหญ่ การยกความถูกต้อง ความเป็นจริงหรือความสมควรตามธรรม เพื่อละความชั่วทำความดี และการทำให้ใจให้บริสุทธิ์ เป็นแนวทางในการปกครอง

ลักษณะการปกครองในอาธิปไตยยสูตร

อาธิปไตยยสูตรเป็นพระสูตรที่ด้วยเรื่องการถือความเป็นใหญ่หรือภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่ได้จำแนกหลักอาธิปไตยออกเป็น 3 ประการ ตามลำดับได้แก่

1. **อิตตาธิปไตย** คือ การถือตัวตน การมีตนเป็นใหญ่ การปรารถนาเป็นประมาณ กระทำการโดยยึดความคิดเห็นของตนเองเป็นที่ตั้ง ภาษาโดยทั่วไปเรียกว่า“ระบอบเผด็จการ”การปกครองในระบบเผด็จการนี้ผู้ปกครองควรใช้สติให้มาก ต้องมีสติคอยกำกับกับการคิด การพูด และการทำตลอดเวลาเพื่อไม่ให้หลงและหลงในอำนาจนั้น แต่การปกครองในแบบอิตตาธิปไตยที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตรพบว่า เป็นเรื่องของการให้ความสำคัญแก่ความคิดของตนเองที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดๆ ทั้งที่ดีและไม่ได้ดีก็ตามสิ่งที่จำเป็นที่สุดคือการมี “สติ”

เป็นเครื่องมือสำคัญในการกำกับและติดตามตรวจสอบพฤติกรรมหรือการกระทำตนเองอยู่เสมอ สมดังพระพุทธพจน์โดยมีใจความว่า

“อิตตานิปปโตย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้างย่อมเห็นประจักษ์ว่า เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวรบิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริทเวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสครอบงำชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุดของทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏการที่เราละกามเช่นใดแล้วจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เราพึงแสวงหากามเช่นนั้น หรือกามที่เลวกว่านั้น นั้นไม่สมควรแก่เราเลย ภิกษุเห็นประจักษ์ว่า ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อมน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่ เธอทำตนเท่านั้นให้เป็นใหญ่ละอกุศล บำเพ็ญกุศลละกรรมที่มีโทษบำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลายนี้เรียกว่า อิตตานิปปโตย” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 20/40//201)

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อิตตานิปปโตยในอาธิปไตยยสูตรเป็นเรื่องของการให้ ความสำคัญแก่ความคิดของตนเองที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด ทั้งที่เป็นฝ่ายดีเรียกว่า “กุศล” และทั้งที่เป็นฝ่ายไม่ดีเรียกว่า “อกุศล” ก็ตาม เพราะตนเองมีความคิดอย่างนี้จึงตัดสินใจกระทำเช่นนั้น ดังนั้น อิตตานิปปโตยในอาธิปไตยยสูตรเป็นเรื่องการกระทำของบุคคลที่เกิดขึ้นจากการปรารถนาเองเป็นจุดเริ่มต้นโดยเอาผลดีหรือร้ายที่เกิดขึ้นกับตนเองเป็นที่ตั้ง หรือเป็นแรงผลักหรือแรงจูงใจประกอบการตัดสินใจในการทำความดีหรือโดยการคิดพิจารณาใคร่ครวญด้วยตนเองแล้ว จึงตัดสินใจในการนำตนเองไปสู่ จุดมุ่งหมายต่างๆ โดยพระพุทธองค์ตรัสสอนพระภิกษุให้ชักนำตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดีโดยให้ละทิ้งพฤติกรรมต่างๆ ที่ไม่ดี ทำให้มีพฤติกรรมที่ดีกล่าวคือการละความชั่ว กระทำความดี หลีกเลียงกรรมที่มีโทษ การบำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ และรักษาตนให้บริสุทธิ์ซึ่งเป็นการพัฒนาหรือยกระดับตนเองในเรื่องคุณธรรมความดี

2. โลกาธิปไตย คือ ความมีโลกเป็นใหญ่ การถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนา หรือ แม้แต่นิยมของโลกเป็นประมาณ เป็นการกระทำโดยยึดถือกระแสของโลกเป็นประมาณโดยทั่วไป เรียกว่า “ประชาธิปไตย” หรือ “เสียงส่วนใหญ่” ซึ่งควรมีปัญญาครองตนและรู้พินิจ คือ ผู้ปกครองในสังคมประชาธิปไตยจะต้องมีปัญญาไตร่ตรองในการฟังความคิดเห็นของคนอื่น และนำสิ่งที่ดีมีประโยชน์มาปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ผิดให้ถูก โดยยึดประโยชน์ของประเทศ และ ประชาชนโดยรวมเป็นหลัก แต่การปกครองในแบบโลกาธิปไตยที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตรพบว่าเป็นเรื่องของการตัดสินใจ

ที่มีสาเหตุมาจากบุคคลอื่น (โลก) รู้ว่าตนกำลังคิดหรือกำลังทำอะไรอยู่ และความต้องการให้บุคคลอื่น ได้รู้ว่าตนเองกำลังทำอะไรอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้จะชักนำตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายต่างๆ สมดังพระพุทธพจน์โดยมีใจความว่า

“โลกาธิปไตย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้างอยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้างย่อมเห็นประจักษ์ว่า เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวรบิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุดกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ ก็เราบวชแล้วอย่างนี้ พึงคิดเรื่องงาม เรื่องปองร้าย เรื่องเบียดเบียน โลกสันนิवास (การอยู่ร่วมกันของสัตว์โลก) นี่ใหญ่ ก็ในโลกสันนิवासใหญ่มีสมณพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์มีตาทิพย์รู้จิตของบุคคลอื่น สมณพราหมณ์เหล่านั้นมองเห็นได้แม้จากที่ไกล แม้อยู่ใกล้ก็ไม่ปรากฏ รู้จิต(ของบุคคลอื่น)แม้ด้วยจิต(ของตน) สมณพราหมณ์แม้เหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายโปรดดูกุลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธา เขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่ แม้เทวดาผู้มีฤทธิ์ มีตาทิพย์ รู้จิตของบุคคลอื่นก็มีอยู่ เทวดาเหล่านั้นย่อมปรากฏจากที่ไกลบ้าง เข้ามาใกล้แล้วกลับมองไม่เห็นบ้าง ย่อมรู้จิตด้วยจิตบ้างเทวดาแม้เหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลายโปรดดูกุลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธาเขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่ภิกษุณนั้นเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่ายจิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เธอทำโลกเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ภิกษุทั้งหลายนี้เรียกว่า โลกาธิปไตย” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย20/40//202)

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นจะเห็นว่า คำว่า โลกาธิปไตย เป็นเรื่องที่เกิดจากการเกรงว่าบุคคลอื่น(โลก) รู้ว่าตนเองกำลังคิดกำลังทำอะไรอยู่ แล้วจึงปรารถนาถึงบุคคลอื่น ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของตนเองเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นแรงผลักดันหรือเป็นแรงจูงใจในการกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายดีทั่วไปเรียกว่า “กุศล” และฝ่ายไม่ดีเรียกว่า “อกุศล” และเพื่อให้บุคคลอื่น ได้รับรู้และเห็นการกระทำของตนเอง หรือรู้จักตนเองว่าเป็นผู้กระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายไม่ดีก็ตาม ดังนั้น ที่ปรากฏในอาธิปไตยสูตรพบว่าเป็นเรื่องการตัดสินใจที่มีสาเหตุมาจากบุคคลอื่นหรือเรียกว่า “เสียงภายนอก” หรือ “โลกภายนอก” ที่รู้ตัวตนกำลังคิดหรือ

กำลังทำอะไรอยู่ และความต้องการให้บุคคลอื่นได้รู้ว่าตนเองกำลังทำอะไรอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้จะเป็นแรงผลักดันหรือแรงจูงใจที่สำคัญในการชักนำตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายต่าง ๆ โดยที่พระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุเพื่อให้ ชักนำตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดี โดยให้ละทิ้งพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ดี แล้วให้มีพฤติกรรมที่ดีด้วยการละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ และรักษาดนให้บริสุทธิ์

3. ัมมาธิปไตย คือ ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้อง เป็นจริงสมควรตามธรรมเป็นประมาณ ในการปกครองโดยทั่วไปเรียกว่า “สังคมธรรมาธิปไตย” ด้วยการยึดความถูกต้องเป็นหลัก ซึ่งหลักธรรมาธิปไตยนี้เป็นแนวทางที่ผู้ปกครองในระบบการปกครองต่าง ๆ อาทิ ระบอบเผด็จการ และประชาธิปไตยจำเป็นต้องประพฤติและปฏิบัติตามหลักของธรรมาธิปไตย กล่าวคือพึงประพฤติให้ถูกหลักธรรม คือ ผู้เป็นนักปกครองในสังคม ธรรมาธิปไตยพึงถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการโดยยึดความถูกต้องเป็นหลัก แต่ธรรมาธิปไตยที่ปรากฏในอาธิปไตยสูตร พบว่าเป็นเรื่องของ การปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเองหรือเป็นการทราบชัดด้วยตนเองโดยหลักธรรมนั้นอยู่ตลอดเวลา ควรแก่การตรวจสอบ พิสูจน์ทดลองด้วยตนเอง หากเห็นว่าเป็นหลักธรรมที่ดีจริง ให้ผลจริง มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคมก็ควรน้อมเข้ามาใส่ตน อันวิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน สมดังพระพุทธพจน์โดยมีใจความว่า

“ธัมมาธิปไตย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้างอยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้างย่อมเห็นประจักษ์ว่า เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจิวรบิดบิตบาต เสนาสนะเราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเวชะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สวดกองทุกข์ทั้งสี่นี้จึงจะพึงปรากฏ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ก็เพื่อนพรหมจารีผู้รู้เห็นอยู่ มีอยู่การที่เราบวชในธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้วอย่างนี้ พึงเกียจคร้านประมาทอยู่นั้นไม่สมควรแก่เราเลย ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ว่า ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่ เรื่อยกรรมเท่านั้นให้เป็นใหญ่ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลายนี้เรียกว่า ธัมมาธิปไตย” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย20/40//203)

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นจะเห็นว่า คำว่า“ธรรม”ที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตรได้กล่าวไว้โดยมีความหมายกว้าง ๆ คือ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน จากความหมายของคำว่า “ธรรม” ที่อธิบายไว้คือการปรารภธรรมให้ เป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นแรงจูงใจให้พระภิกษุนำเอาวิธีการต่าง ๆ ที่ทรงแนะนำไว้แล้วนั้นไปประพฤติ ปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วจะได้รับผลหรือบรรลุเป้าหมายตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติในพระพุทธศาสนาคือพระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายและผลของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาโดยที่ธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งจูงใจหรือเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ทำให้บุคคลเกิดความยินดีหันมาประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ในการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

การถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในอาธิปไตยยสูตร

สำหรับหลักธรรมาธิปไตยในอาธิปไตยยสูตรเป็นหลักธรรมคำสอนที่มุ่งไปที่คุณธรรมหรือคุณสมบัติด้านที่ดีที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคลที่มีพลังหรือมีอำนาจควบคุมการตัดสินใจและการกระทำต่าง ๆ บุคคล หากมีคุณสมบัติภายในที่ดีหรือการมีหลักธรรมะเป็นที่ตั้งหรือเป็นพื้นฐานแล้วจะส่งผลทำให้การตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ เป็นไปตามหลักการที่ถูกต้อง ดีงาม และเป็นประโยชน์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นตามลำดับ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในสถานภาพใดก็ตาม เพราะการที่บุคคลนั้นมีธรรมเป็นใหญ่ในการตัดสินใจเรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” คือ ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถึงแม้ความเป็นใหญ่หรืออธิปไตยในพระพุทธศาสนาไม่ได้หมายความว่าอำนาจในการปกครองที่สามารถบังคับบัญชาให้บุคคลอื่นต้องยอมปฏิบัติตามหรือลงโทษใครได้ แต่เป็นอำนาจของธรรมที่สามารถกระตุ้นหรือเป็นสิ่งจูงใจหรือเป็นแรงผลักดันให้บุคคลตัดสินใจกระทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงามเพื่อนำไปสู่จุดหมายที่ถูกต้องดีงาม

หลักธรรมาธิปไตยเป็นคุณสมบัติหรือเป็นสิ่งที่มิอยู่ในแต่ละบุคคลไม่ว่าจะอยู่ภายใต้การปกครองในระบอบใดๆ ก็ตามทุกคนสามารถที่จะเป็นอธัตตาธิปไตย โลกาธิปไตย และธรรมาธิปไตยได้ทั้งนั้น สำหรับผู้ที่ผู้ปกครองหรือผู้บังคับบัญชาพึงถือหลักธรรมาธิปไตย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538:128) พระพุทธเจ้าทรงอธิบายหลักอธิปไตยหรือการใช้พรตชนะในการใช้อำนาจปฏิบัติแบบกลางๆ โดยมีลักษณะถือเอาผู้ใช้อำนาจเป็นศูนย์กลางโดยให้ยึดธรรมเป็นใหญ่และไม่ได้เน้นว่าอธิปไตยแบบสังคมโลกทั่วไปแบบไหนที่สุด พระพุทธเจ้าไม่ได้เสนอว่าจะเลือกผู้ปกครองด้วยวิธีใดหรือมีระบบใด หากผู้ปกครองยึดหลักอธัตตาธิปไตย ให้ถือธรรมและมีสติเสมอ หากผู้ปกครองยึดหลักโลกาธิปไตยให้มีธรรมและมีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา ไตรตรองอย่างรอบคอบ ในสิ่งที่

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญที่สุดและเป็นอุดมการณ์สูงสุด พระพุทธศาสนาไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง โดยตรงเช่นนี้จึงพยายามชี้แนะผู้นำผ่านคำสอนว่าผู้ปกครองควรยึดอะไรในการปกครอง จะใช้อำนาจอธิปไตยอย่างไร เพราะหากจะกล่าวโดยภาพรวมของระบอบการปกครองแล้ว ระบบการปกครองต่าง ๆ ล้วนแต่เชื่อว่าระบบการปกครองตนตามระบอบนั้น ๆ เป็นไปเพื่อความถูกต้องและชอบธรรมทั้งสิ้น แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะแบ่งหลักการปกครองข้างต้นเป็น 3 ลักษณะ สำหรับการปกครองทั้งแบบอิตติปาติปไตยและโลกาธิปไตยนี้ย่อมถือหลักธรรมาธิปไตย เป็นหลักประกอบด้วยเสมอการแบ่งลักษณะการปกครองเช่นนี้เป็นเพียงการแบ่งตามระดับชั้นจิตตสภาวะความถนัดของผู้ใช้หรือผู้ปกครองแต่ละบุคคลหรือตามแต่สถานการณ์ชุมชนและบริบทในทางสังคมที่เกี่ยวข้องและมีลักษณะที่แตกต่างกัน

จะเห็นว่า การถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองของพระพุทธเจ้า สามารถนำไปใช้ได้กับการเมืองการปกครองได้ทุกระบอบอย่างไร้ปัญหาและย่อมมีคุณค่าต่อการนำมาใช้กล่อมเกล่าท่าทีในการปฏิบัติต่อกันตามอุดมการณ์ทางการเมืองในแบบนั้นๆ มีส่วนในการส่งเสริมสนับสนุนความปรองดองของคนภายในรัฐให้ยืนหยัดอยู่บนหลักการเหตุผลที่ถูกต้องร่วมกัน มีส่วนในการส่งเสริมสนับสนุนการปกครองทุกระบอบให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เพราะเมื่อบุคคลยึดหลักธรรมในการปกครองแล้ว ไม่ว่าจะอยู่ภายใต้การปกครองในระบอบใดๆ ก็ตามสามารถที่จะเป็นระบอบการเมืองการปกครองที่ดีได้ หากการปกครองในระบอบนั้นๆ ได้นำหลักธรรมาธิปไตยไปใช้ร่วมกับการปกครอง ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองจึงควรรู้จักฝึกตนให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎระเบียบกติกาสังคม การที่จะเป็นธรรมาธิปไตยนั้นผู้นำจำเป็นต้องรู้ว่าอะไรเป็นธรรม ความรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัญญาจะให้มีปัญญาต้องศึกษาเพื่อจะให้คนมีปัญญาเกิดขึ้นจะได้รู้จักเลือก รู้จักวินิจฉัยว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม จึงจะเป็นการปกครองที่หมายเอาธรรมซึ่งเป็นความถูกต้องและดีงามให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนที่เรียกว่าระบบธรรมาธิปไตย (พระมหาธรรมรัต อริยธมโม (ยศขุน), 2542:22)

บทสรุป

หลักธรรมาธิปไตยในฐานะที่เป็นหลักคำสอนที่สำคัญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในอาธิปไตยยสูตรเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนผู้ที่ออกบวชเป็นพระภิกษุ ให้ปรรภธรรมเป็นจุดเริ่มต้นหรือนำธรรมมาเป็นสิ่งจูงใจให้ประพฤติปฏิบัติธรรมหรือทำความดีเพื่อพัฒนานตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงที่ครอบงำ ที่สะท้อนให้เห็นว่าถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญกับระบอบการปกครองรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญ

กับเรื่องการปฏิบัติปฏิบัติตนของบุคคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือไม่ก็ตาม ดังนั้น ธรรมาธิปไตยที่ปรากฏอยู่ในอาธิปไตยยสูตรแม้จะเป็นเป็นคำสอนที่มุ่งไปที่คุณธรรมหรือคุณสมบัติ ด้านที่ดีที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคลก็ตาม หากมีคุณสมบัติภายในที่ดีมีธรรมะเป็นที่ตั้งหรือเป็นพื้นฐาน แล้วการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ก็จะเป็นไปตามหลักการที่ถูกต้อง ดีงาม และเป็นประโยชน์ โดยมี จุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นตามลำดับ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในสถานภาพใดก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

- กัลป์กร สัชชาติ. (2563). ปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวทางวัฒนธรรมประชาธิปไตยของนักศึกษา ระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 3 (3), 21-34,
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2540). วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : สามัคคีสาส์น.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). คำวัด: พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เลี้ยงช้าง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : โกลเดียมทอง.
- พุทธทาสภิกขุ. (2531). การเมืองคือธรรมะ, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุคส์.
- พระมหาธรรมวราฒ์ อริยธมโม (ยศขุน). (2542). การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปรัชญาศาสนาที่มีในพระไตรปิฎก. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). (2547). พุทธศาสตร์ร่วมสมัย 1. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อนุชา พลกุล, สุรพล สุยะพรหม, พระสมุห์อาคม อาคมธีโร, ดาวันภา เกตุทอง. (2563). ธรรมาธิปไตย : แนวคิด ทฤษฎี และการส่งเสริมการตื่นตัวทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยของเยาวชน. วารสาร มจร เพชรบุรีปริทรรศน์, 3 (1).

พุทธวิธีการใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ที่ปรากฏในอาทियสูตร
THE BUDDHIST METHOD OF USING WEALTH BENEFICIALLY
IS FOUND IN THE ATHIYA SUTTA

—❖❖❖—
¹สุชาติ บุชัยชฌานนท์

¹Suchat Buddhajayanon

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ประเทศไทย

¹Ubon Ratchathani Rajabhat University, Thailand

¹Suchat.b@ubru.ac.th

Received: June 19, 2025; **Revised:** August 28, 2025; **Accepted:** August 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเกี่ยวกับพุทธวิธีการใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ที่ปรากฏในอาทियสูตรนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ที่ปรากฏในอาทियสูตร โดยใช้วิธีการศึกษาและค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา หนังสือ และงานวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ โดยแยกประเภทสาระสำคัญเนื้อหา 6 ส่วน คือ 1) บทนำ 2) ความหมายของทรัพย์ 3) การแสวงหาทรัพย์ 4) การรักษาทรัพย์ 5) การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ ให้เป็นประโยชน์ และ 6) สรุปความ ผลการวิเคราะห์พบว่า พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงเสนอวิธีการใช้ทรัพย์ในอาทियสูตรที่สำคัญ คือ การแสวงหาทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์ และประโยชน์ที่ได้รับจากทรัพย์ให้เป็นไปอย่างถูกต้องและชอบธรรมสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

คำสำคัญ: พุทธวิธี, ทรัพย์, อาทियสูตร.

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., หลักสูตรมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Abstract

This academic article on Buddhist methods of using wealth beneficially as existed in the Athiya Sutta aims to study the methods of using wealth beneficially as described in the Athiya Sutta. The study employs research and investigation from the Pali Canon, commentaries, texts, books, and other related academic works for analysis by categorizing the key content into six parts including: 1) introduction; 2) the meaning of wealth; 3) the pursuit of wealth; 4) the preservation of wealth; 5) how to spend the wealth beneficially; and 6) conclusion. The analysis found that the important methods of using wealth proposed by the Buddha in the Athiya Sutta include: the pursuit of wealth; the expenditure of wealth; and the benefits derived from wealth which should be done correctly and justly. The wealth, thus, can be beneficial to both oneself and others.

Keywords: Buddhist Methods, Wealth, Athiya sutta.

บทนำ

การจัดการทรัพย์สินตามหลักพุทธวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงเสนอไว้ในพระสูตรต่าง ๆ ทำให้ชุดคำสอนเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินในพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นศาสตร์และศิลป์ที่มีความสำคัญต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต โดยเฉพาะ อาทียสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยประโยชน์ที่ควรได้จากทรัพย์สิน (พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539 : อภ.ปญจ.ไทย) 22/41/64 – 66)) ซึ่งเป็นพระสูตรหนึ่งที่กล่าวถึงการบริหารและการจัดการต่อทรัพย์สินโดยมีการแสวงหาทรัพย์สินและการใช้จ่ายทรัพย์สินที่จะทำให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น และเป็นไปอย่างถูกต้องชอบธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่นาถปิณฑิกเศรษฐี โดยมีสาระสำคัญว่าด้วยเรื่องการแสวงหาทรัพย์สินต้องประกอบด้วยธรรมและได้มาโดยธรรม รวมถึงการใช้จ่ายทรัพย์สินจะต้องเป็นไปในแนวทางที่สร้างประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่นด้วย จากข้อเสนออันเป็นหลักการการบริหารและการจัดการทรัพย์สินตามหลักพุทธวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงเสนอไว้ในอาทียสูตรที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่นาถปิณฑิกเศรษฐี โดยเน้นว่าการแสวงหาทรัพย์สินต้องประกอบด้วยธรรมและได้มาโดยธรรม รวมถึงการใช้จ่ายทรัพย์สินต้องเป็นไปในแนวทางที่สร้างประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น

เนื้อหาที่ปรากฏในอาทิสสูตรมีเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติต่อทรัพย์สิน ทั้งในด้านการแสวงหาทรัพย์สินและการใช้จ่ายทรัพย์สิน 5 ประการไว้อย่างชัดเจนและตรงประเด็นง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ ซึ่งเนื้อหาในพระสูตรนี้พระพุทธเจ้าสอนอย่างตรงตามเนื้อหา สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ และสอนสิ่งที่มีความหมายควรที่خواจะเรียนรู้และเข้าใจเป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2547:34) หลักการบริหารและการจัดการทรัพย์สินเป็นวิธีการที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะในระดับชาวบ้านที่จำเป็นต้องพึ่งทรัพย์สินในการดำเนินชีวิตโดยไม่ลำบาก หากมีทรัพย์สินมากก็พอจะเอาตัวรอดและเป็นอยู่ได้อย่างมีความสุข หากไม่มีปัญหาในการหาทรัพย์สินแล้วก็จะกลายมาเป็นคนยากจนลำบาก การแสวงหาทรัพย์สินควรเป็นไปด้วยความชอบธรรม ไม่ข่มเหง และใช้จ่ายทรัพย์สินให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและคนที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบให้เป็นสุข เมื่อแผ่แบ่งปันใช้ทรัพย์สินทำสิ่งดีเป็นประโยชน์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546:782) การนำหลักการบริหารและการจัดการทรัพย์สินไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตในการกระตุ้นให้สังคมได้รู้ว่าคนเราเกิดมาต้องมีเป้าหมาย และการที่จะใช้ชีวิตให้ประสบผลสำเร็จนั้นจะต้องไม่ประมาทในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุขต่าง ๆ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555:50) จากสาระสำคัญที่ปรากฏในอาทิสสูตรดังกล่าวข้างต้น ควรมีการศึกษาหลักการบริหารและการจัดการทรัพย์สินในอาทิสสูตรเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจให้ชัดเจนยิ่งขึ้นที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้อย่างถูกต้องตามหลักการบริหารและการจัดการทรัพย์สินในอาทิสสูตรต่อไป

ความหมายของคำว่าทรัพย์สิน

คำว่า ทรัพย์สิน ตามหลักพระพุทธศาสนาคือเครื่องปลื้มใจ (พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539 : ม.ม. (ไทย) 13/307/369)) โดยจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ทรัพย์สินภายนอก คือ ทรัพย์สินที่เป็นวัตถุ โดยเรียกว่า โภคทรัพย์สิน ได้แก่สิ่งของที่ใช้ในการอุปโภคและบริโภคที่มีความจำเป็นและความสำคัญในการดำรงชีวิตของบุคคลเป็นส่วนมาก พระพุทธศาสนาเรียกทรัพย์สินประเภทนี้ว่า โลภียะทรัพย์สิน และ 2) ทรัพย์สินภายใน ได้แก่ทรัพย์สินที่ไม่ใช่วัตถุภายนอก แต่เป็นเรื่องคุณธรรมภายในจิตใจของมนุษย์ พระพุทธศาสนาจัดทรัพย์สินประเภทนี้เป็น อริยทรัพย์สิน คือ เป็นทรัพย์สินที่อันประเสริฐที่อยู่ภายในใจ ติดตัวไปได้ตลอดเวลา และสามารถนำส่งให้ถึงสุคติ เป็นเหตุให้บรรลุนิพพานได้ ทำให้ทรัพย์สินนี้เป็น โลกุตตรทรัพย์สิน เป็นทรัพย์สินที่พ้นจากโลกหรืออยู่นอกโลก (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2553:1273)

การแสวงหาทรัพย์

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญในการแสวงหาทรัพย์ที่ประกอบด้วยธรรม เป็นการแสวงหาทรัพย์ต้องได้มาด้วยความสุจริตชอบธรรมจะถือว่าเป็นความดีและน่าสรรเสริญ ในอาทิยสูตรนี้พระพุทธเจ้าทรงเสนอวิธีแสวงหาทรัพย์ไว้โดยทรัพย์ที่หามาได้นั้นต้องประกอบด้วยความขยันหมั่นเพียรของตนเอง และด้วยความสุจริต ถูกต้องชอบธรรม สมดังพระพุทธที่พระพุทธเจ้าตรัสโดยมีใจความว่า “โภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม” (พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539 : อภ.ปญจ.(ไทย) 22/41/65))

จากพระพุทธพจน์แสดงให้เห็นว่า การแสวงหาทรัพย์ที่ปรากฏในอาทิยสูตรเป็นการแสวงหาทรัพย์ด้วยการประกอบอาชีพหรือการทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร หากได้ทรัพย์ควรเก็บรวบรวมไว้ไม่ให้เสื่อมสูญหายไปในทางที่ไร้ประโยชน์ต่อชีวิต ทั้งนี้ผู้แสวงหาทรัพย์ต้องดำรงตนให้มั่นคงอยู่ใน กุศลกรรมบถ 10 ประการ คือ การประกอบอาชีพตามหลักสัมมาอาชีวะทั้งทางกาย วาจา และใจ ขณะเดียวกันต้องมีปัญญาด้วย การหมั่นศึกษาหาความรู้ใหม่ ๆ เสมอ โดยประกอบด้วยปัญญาทางโลกเพื่อเป็นตัวนำทางให้การทำงานประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้าและปัญญาทางธรรมเพื่อเป็นหลักควบคุมให้การทำงานเป็นไปในทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม สิ่งเหล่านี้จะทำให้การแสวงหาทรัพย์เป็นไปโดยทางสุจริตและชอบธรรมได้อย่างแท้จริง

การรักษาทรัพย์

สำหรับประเด็นคำถามคือ มนุษย์ควรรักษาทรัพย์อย่างไร? ผู้ที่แสวงหาทรัพย์ได้มาจากการประกอบกิจการด้วยความขยันหมั่นเพียรหรือแสวงหาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเองแล้ว สิ่งที่จะกระทำต่อไปคือการเก็บรวบรวมทรัพย์ที่หามาได้เพื่อไว้ใช้จ่ายในการดำรงชีวิต โดยการเก็บรวบรวมทรัพย์คือการคุ้มครอง เก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้รวมเข้าไว้ด้วยกันเพื่อไม่ให้เสื่อมสูญเสียหายไป และเพื่อจะได้ใช้สอยทรัพย์ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป การเพียรเก็บรวบรวมทรัพย์ย่อมทำให้ทรัพย์ของตนเพิ่มพูนมากขึ้นเรื่อย ๆ การรู้จักเก็บรวบรวมทรัพย์เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ทรัพย์เพิ่มพูนได้เช่นเดียวกับความขยันหมั่นเพียร แต่ในขณะเดียวกันควรหลีกเลี่ยงทางที่จะทำให้ทรัพย์เสื่อมสูญเสียหายไปโดยไร้ประโยชน์ แต่กลับเป็นโทษแก่ทรัพย์และชีวิตอย่างมหันต์ ในอาทิยสูตรนั้นพระพุทธเจ้าทรงเสนอข้อควรระมัดระวังเกี่ยวกับการดูแล การรักษาทรัพย์ไว้อย่างไรให้มีประสิทธิภาพ โดยเสนอหลัก อบายมุข สำคัญ 2 ประการ คือ

1. อบายมุข 4: ทางเสื่อมแห่งทรัพย์ 4 อย่าง

การดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้น ส่วนใหญ่ย่อมตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสคือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง ทำให้การดำเนินชีวิตในสังคมเกิดความผิดพลาดอยู่เสมอ และชีวิตที่ผิดพลาดหลงผิดและมัวเมาหล่มหลงด้วยอำนาจแห่งอบายมุขย่อมก่อให้เกิดโทษอย่างมหันต์ ในทางแห่งพระพุทธศาสนามองว่าอบายมุขเป็นต้นเหตุแห่งความฉิบหายทั้งปวง เป็นหนทางแห่งความเสื่อมถอยต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นโทษและผลที่เกิดขึ้นจากอบายมุขนานับประการ พระพุทธองค์จึงตรัสชี้แนะสั่งสอนในเรื่องหลักการของการดำเนินชีวิตของมนุษย์โดยการให้รู้จักการงดเว้น ละ เลิกเพื่อให้มนุษย์นั้นได้รู้แจ้งหลักแห่งความเป็นจริงแห่งชีวิต โดยชี้ให้เห็นถึงโทษที่เกิดขึ้นที่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุขทั้งปวง อบายมุข การหลีกเลี่ยงทางเสื่อมแห่งทรัพย์ตามหลักพระพุทธศาสนามี 4 ประการ คือ (พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539 : อก.อฎฐก.(ไทย) 23/54/342)) เป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน เป็นผู้มึนตรั่ว

จากอบายมุข 4 ประการข้างต้น สำหรับผู้ที่ได้ปฏิบัติตามการบริหารและการจัดการทรัพย์ที่ปรากฏในอาทิยสูตรเป็นบุคคลที่ได้ดำเนินชีวิตตามข้อเสนอของพระพุทธเจ้า เพราะในอาทิยสูตรนี้มีหลักการแสวงหาทรัพย์ในทางที่ถูก ในทางที่ควร ทรัพย์ที่หามาได้ต้องได้มาด้วยความซื่อสัตย์สุจริตด้วยความอดุสาหะหมั่นเพียรของเรา ทรัพย์นั้นจึงจะเกิดคุณค่าเป็นสิ่งที่หามาได้ด้วยสติปัญญา กำลัง ความสามารถของตน การรู้จักหลีกเลี่ยงทางเสื่อมแห่งทรัพย์จึงเป็นการบริหารและการจัดการทรัพย์ที่ทำให้สามารถรักษาโภคทรัพย์ไว้ได้เป็นอย่างดี การหลีกเลี่ยงทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักการสำคัญที่ตอบประเด็นคำถามว่า มนุษย์ควรรักษาทรัพย์ไว้อย่างไร?

2. อบายมุข ทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ 6 อย่าง

การไม่รู้จักรักษาทรัพย์หรือประหยัดทรัพย์เป็นการไม่รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาทรัพย์สินไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย การหลีกเลี่ยงหลักของอบายมุขตามหลักพระพุทธศาสนามีความหมายและมีจุดหมายคือการสอนให้เป็นผู้ประหยัด มัธยสถ์ รู้จักจ่ายทรัพย์ไปในทางที่เกิดประโยชน์ ไม่ใช่เข้าไปใช้เพื่อกามคุณ เพื่อรูป รส กลิ่น เสียง จนทำให้ทรัพย์นั้นหมดไปโดยไม่ทำใหตนเองเจริญขึ้น การใช้ทรัพย์ไปในทางสนองตอบต่อกามคุณและอบายมุขทำให้เกิดหนี้สิน เสียทรัพย์และเสียเกียรติ เป็นสาเหตุสำคัญในการทำให้ทรัพย์ย่อยยับไป เพราะตกเป็นทาสของอบายมุข (พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539 : ส.ส.(ไทย) 15/130/155 – 157)) การรู้จักงดเว้นจากอบายมุขตามหลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักการสำคัญที่ตอบประเด็นคำถามข้อว่า มนุษย์ควรรักษาทรัพย์อย่างไร อบายมุข ตามหลักพระพุทธศาสนามี 6 ประการ คือ (พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539 : ที.ป.

(ไทย) 11/267/202)) การเสพน้าเมา การเที่ยวกลางคืน การเที่ยวดื่มหรสพ การเล่นการพนัน การคบคนชั่วเป็นมิตร การเกียจคร้านไม่ทำงาน

จากอบายมุข 6 ข้างต้น เป็นชุดคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสสัทับหรือแสดงไว้ว่าอบายมุขเหล่านี้เป็นหนทางแห่งความเสื่อม เป็นหนทางแห่งความไม่เจริญ เพื่อต้องการที่จะแสดงให้รู้ว่ามีโทษต่างๆ ให้มีการละเว้นไม่ให้ยึดถือปฏิบัติ เพราะอบายมุขดังกล่าวเป็นปากทางของความเสื่อม ความไม่เจริญหรือมีความหมายว่าสิ่งที่จะนำไปสู่ความเสื่อมถอยทั้งปวงแห่งการดำเนินชีวิต ขณะเดียวกันยังก่อให้เกิดปัญหาทุกข์ที่เกี่ยวข้องกันไปหมดแทบทุกเรื่อง ทั้งความฟุ้งเฟ้อ ความยากจน การแตกแยกของครอบครัว เป็นต้น ในทางตรงกันข้าม หากผู้ที่ขยันหมั่นเพียรในการทำงาน โดยหวังเพิ่มพูนทรัพย์ให้สมบูรณ์ แต่กลับไม่รู้จักเก็บรวบรวมทรัพย์รวมทั้งปิดหนทางเสื่อมแห่งทรัพย์แล้ว โภคทรัพย์ย่อมพินาศได้โดยง่าย ความขยันหมั่นเพียรด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเองย่อมสูญเปล่า ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่แสวงหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียรของตนเอง ควรเก็บรวบรวมทรัพย์ และหลีกเลี่ยงหนทางแห่งความเสื่อมของทรัพย์ ความปรารถนาที่จะเพิ่มพูนโภคทรัพย์ให้สมบูรณ์ย่อมเกิดขึ้นได้โดยง่ายและสำเร็จอย่างแน่นอน การรู้จักวางแผนในการใช้จ่ายแต่ละอย่างไม่ให้รายจ่ายมากกว่ารายรับ เป็นอยู่อย่างพอดีและพอเพียงคือไม่ให้ฝืดเคืองเกินไปและไม่ฟุ่มเฟือย การจะทำได้เช่นนี้ต้องรู้จักการวางแผนในการใช้จ่ายด้วยความระมัดระวัง

การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ให้เป็นประโยชน์

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนามีเป้าหมายสำคัญคือการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมและจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยสนับสนุนให้นำหลักธรรมมาใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคมให้มีความมั่นคง การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์เป็นเรื่องสำคัญอีกประการหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญ สำหรับประเด็นคำถามสำคัญประการหนึ่งคือ มนุษย์ควรใช้จ่ายทรัพย์อย่างไร? ในส่วนประเด็นคำถามนี้พบว่าพระพุทธเจ้าทรงแนะนำการบริหารและการจัดการทรัพย์ในพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระสูตรสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาทิยสูตรตามลำดับดังนี้

1. วิธีการใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ตามหลักโภควิภาค หลัก โภควิภาค เป็นหลักการใช้จ่ายทรัพย์ที่พระพุทธเจ้าทรงเสนอเป็นหลักการบริหารและการจัดการทรัพย์โดยการแบ่งทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน (พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539 : ที.ป.(ไทย) 11/265/211)) ในแต่ละส่วนต่างมีความชัดเจนในการใช้จ่ายทรัพย์ไปเพื่ออะไร โดยเฉพาะผู้ครองเรือน ให้มีหลักยึดในการปฏิบัติเพื่อความสุขสงบของตนเองและผู้อื่น หากผู้ใดนำไปปฏิบัติจะเป็นผล

ให้เกิดกุศลในชีวิต ทำให้วางแผนชีวิตเป็นและเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง การวางแผนและการปฏิบัติที่เหมาะสมและถูกต้อง โภควิภาคเป็นการแบ่งทรัพย์หรือการบริหารและจัดการทรัพย์โดยแบ่งทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน คือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546:129)

เอเกน โภเคน ญญเขยญ ได้แก่ การแบ่งทรัพย์ออกเป็น 1 ส่วน ในส่วนนี้พระพุทธเจ้าทรงชี้แนะทรัพย์ส่วนนี้ควรใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง และทำประโยชน์ การจัดแบ่งเงินส่วนนี้ไว้เพื่อใช้จ่ายภายในบ้าน การเลี้ยงดูครอบครัว การเลี้ยงดูบุพการีบุคคลที่อยู่ในการดูแลของผู้ถือทรัพย์เป็นส่วนสร้างเสริมคุณภาพชีวิตคือตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของการดำรงชีพ เช่น ใช้จ่ายเพื่อการซื้อเสื้อผ้า เป็นค่าใช้จ่ายในการเรียนของบุตร เป็นต้น

ทวิหิ กมมํ ปโยชเย หมายถึง การแบ่งทรัพย์ออกเป็น 2 ส่วน ในส่วนนี้พระพุทธเจ้าทรงชี้แนะการบริหารและจัดการทรัพย์ควรใช้ทรัพย์เป็นทุนสำหรับประกอบกิจการงานลงทุนหรือประกอบอาชีพที่สุจริต เป็นส่วนที่จัดแบ่งไว้เพื่อการทำธุรกิจการงานโดยจัดสรรไว้ 2 ส่วน เพราะให้ความสำคัญต่อการลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจการงาน เป็นการพัฒนาอาชีพให้ก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้น การบริหารและจัดการทรัพย์ในส่วนนี้เป็นตัวชี้วัดการพัฒนาระดับฐานะให้ก้าวขึ้นสู่ระดับที่สูงขึ้นได้ หากมีอาชีพการงานหรือทุนในการประกอบอาชีพที่ขัดสน การจัดสรรทรัพย์เพื่อใช้ในกิจกรรมอื่นๆ ย่อมอึดอัดขัดสนไปด้วย

จตุตถ จ นิธาเปยฺย คือ การแบ่งทรัพย์ออกเป็นส่วนที่ 4 ในส่วนนี้พระพุทธเจ้าทรงชี้ถึงหลักการบริหารและจัดการทรัพย์ด้วยการรู้จักจัดสรรทรัพย์ไว้เพื่อใช้ในคราวฉุกเฉิน ควรเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นเร่งด่วน หรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้คิดหรือวางแผนไว้ล่วงหน้า เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย หรืออุบัติเหตุ หรือประสบกับภัยธรรมชาติต่างๆ เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม พายุ เป็นต้น การจัดสรรทรัพย์ส่วนนี้ไว้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งเมื่อมีเหตุการณ์เร่งด่วนนั้นเกิดขึ้น การดำเนินการช่วยเหลือจะเป็นไปได้โดยสะดวกรวดเร็วขึ้น ซึ่งหากขาดการจัดสรรส่วนนี้แม้จะสามารถดำเนินการได้แต่ก็อาจเป็นอุปสรรคจนอาจไม่ทันเวลาก็เป็นได้

ตามหลักการโภควิภาคข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การบริหารและจัดการทรัพย์เป็นหลักชุดคำสอนที่ทำให้ผู้ครองเรือนรู้จักการบริหารจัดการทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยความสุจริต ออกเป็น 4 ส่วนประกอบด้วยส่วนที่หนึ่งสำหรับใช้ในการเลี้ยงชีวิตของตนเอง ดูแลครอบครัวและญาติมิตรให้มีความสุขตามสมควรแก่ฐานะ คิดเป็นร้อยละ 25 อีกสองส่วน สำหรับใช้เพื่อการลงทุนเพื่อทำให้มีทรัพย์สินเงินทองงอกเงยเพิ่มพูนขึ้นมา คิดเป็นร้อยละ 40 และสำหรับอีกร้อยละ 25 ที่เหลือใช้สำหรับเก็บออมเอาไว้ใช้ในยามจำเป็น เช่น เกิดทุกข์ภัยไข้เจ็บ ภัย อุทกภัย อัคคีภัย เป็นต้น หลักโภควิภาคพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้มีความหมายครอบคลุมทั้งการใช้จ่าย การแสวงหา และการออม เป็นการบริหารจัดการทรัพย์อย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างยิ่ง

หลักโศกวิภาคจึงเป็นหลักการบริหารและการจัดการทรัพย์ออกเป็นส่วน เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการ หรือเพื่อสะดวกในการใช้สอย การรู้จักวิธีการบริหารและการจัดการทรัพย์ที่หามาได้ อย่างยากลำบากด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสมสามารถทำให้ชีวิตตนเองไม่ประสบความยากลำบากในการดำเนินชีวิตและสังคมต่อไปในอนาคต (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543:52)

2. วิธีการใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ตามหลักโศกอาทियะ คำว่า โศกอาทियะ หมายถึง การแสวงหาทรัพย์และการใช้จ่ายทรัพย์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติต่อทรัพย์ที่ถูกต้องอย่างเป็นรูปธรรมเป็นประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโศกทรัพย์ หากบุคคลใช้จ่ายทรัพย์ตามหลักการของโศกอาทियะดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการได้ใช้ประโยชน์จากทรัพย์ตามที่ควรจะเป็นและเกิดประโยชน์แก่บุคคลต่าง ๆ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น โดยหลักโศกอาทियะมี 5 ประการ คือ (พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539 : อ.ป.ญ. (ไทย) 22/83/129)) ใช้จ่ายทรัพย์เลี้ยงตนเอง เลี้ยงดูครอบครัว มารดาบิดาให้เป็นสุข ใช้ทรัพย์นั้นบำรุงเลี้ยงมิตรสหายผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข ใช้ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ

ทำพลี หมายถึง การสงเคราะห์ 5 อย่าง คือ 4.1 อติถิพลี คือ ใช้ต้อนรับแขกเป็นเรื่องของการปฏิสันถาร 4.2 ญาติพลี หมายถึง การใช้สงเคราะห์ญาติ 4.3 ราชพลี หมายถึง การใช้จ่ายบำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น 4.4 เทวตาพลี ได้แก่ การบำรุงเทวตาคือสิ่งที่เคารพนับถือตามลัทธิความเชื่อหรือตามขนบธรรมเนียมของสังคม 4.5 ปุพพเปตพลี หมายถึง การทำบุญอุทิศให้แก่บุพการีชนที่ล่วงลับไปแล้ว

การบำรุงสมณพราหมณ์ คือ พระสงฆ์โดยผู้ประพตติปฏิบัติชอบ ผู้ฝึกฝนพัฒนาตนเองไม่ประมาท ผู้จะดำรงธรรมไว้ให้แก่สังคม

จากหลักโศกอาทियะข้างต้นจะเห็นว่า การแสวงหาทรัพย์ได้แล้วเพื่อให้เกิดประโยชน์จากการมีทรัพย์ พระพุทธเจ้าทรงชี้แนะว่าควรมีการเลี้ยงดูตนเอง ครอบครัว ช่วยเหลือสังคมให้ได้รับประโยชน์จากการมีทรัพย์ของตนเอง การมีทรัพย์แล้วไม่ใช้ให้เกิดประโยชน์เป็นสิ่งไม่ถูกต้องและผิดหลักการมีทรัพย์ในพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ หากแสวงหาทรัพย์มาแล้วควรนำมาใช้จ่ายเพื่อเลี้ยงบำรุงให้ตนเองและผู้อื่นดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยดีและมีความสุข เป็นหลักการบริหารและการจัดการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อให้เกิดคุณค่าและประโยชน์สูงสุด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2549:74-75)

บทสรุป

อาทियสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยเรื่องประโยชน์ที่ควรได้จากการมีทรัพย์หรือการมีโศกทรัพย์ที่อริยสาวกควรยึดถือในการที่จะมีหรือครอบครองโศกทรัพย์ ปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก

อังคตตรนิกาย ปัญจกนิบาต โดยพระพุทธเจ้าแสดงหลักคำสอนชุดนี้แก่อนาถปิณฑิกเศรษฐี ณ พระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถีเป็นที่มาของพระสูตรนี้ โดยเนื้อหาที่ปรากฏในพระสูตรมีประเด็นเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการทรัพย์สินที่เป็นสิ่งจำเป็นและเหมาะสมกับอนาถปิณฑิกเศรษฐีในฐานะเป็นคฤหัสถ์และพ่อค้าที่ต้องเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินโดยตรงและตลอดเวลา โดยประเด็นสำคัญที่ปรากฏในอาทิสสูตรคือพระพุทธเจ้าทรงแนะนำหรือทรงให้หลักการบริหารและการจัดการทรัพย์สินที่มีเรื่องของการแสวงหาทรัพย์สิน การใช้จ่ายทรัพย์สิน และประโยชน์ที่ได้รับจากทรัพย์สินอย่างถูกต้องและชอบธรรมที่สร้างประโยชน์สุขแก่ตนและผู้อื่น การดำเนินชีวิตมีความสำคัญมาก โดยมีหลักข้อปฏิบัติเป็นหลักแห่งความดีงามที่จะนำไปสู่จุดหมาย ซึ่งหลักนั้นคือ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ต้องเริ่มด้วยการศึกษาถึงหลักการดำเนินชีวิตที่ดีให้รู้ให้เข้าใจ และนำไปประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ ให้ถูกต้องเหมาะสมดีงาม การงดเว้นอบายมุขทั้งหมดตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นข้อที่ควรนำไปประพฤติปฏิบัติที่จะเกื้อกูลส่งเสริมทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้าทำให้เกิดการครองตน ครองคน ครองงานและความสุขอย่างยั่งยืนและมั่นคง

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมกิตติวงศ์(ทองดี สุรเตโช). (2553). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด*.

พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ 11.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2545). *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์เมธทราย.

_____. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่12.

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2543). *ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:

บริษัทสหธรรมิกจำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2547). *พุทธวิธีในการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

_____. (2549) *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539).*พระไตรปิฎกภาษาไทย*. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2555). *เศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวัน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สัมมาทิฐิ: จากมิจฉาทิฐิสู่นิโรธแห่งอวิชชา
RIGHT VIEW: FROM WRONG VIEW TO THE CESSATION
OF IGNORANCE

¹สุรัตน์ หารวย

¹Surat Haruay

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ประเทศไทย

¹Ubon Ratchathani Rajabhat University, Thailand

¹surat.h@ubru.ac.th

Received: June 12, 2025; **Revised:** August 24, 2025; **Accepted:** August 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการวิเคราะห์เส้นทางจากมิจฉาทิฐิ (ความเห็นผิด) สู่สัมมาทิฐิ (ความเห็นถูก) ในบริบทของอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นหนทางสู่การหลุดพ้นจากสังสารวัฏในพุทธศาสนา มิจฉาทิฐิ ซึ่งมีรากฐานจากอวิชชาและโมหะ เป็นอุปสรรคที่ผูกมัดปุถุชนให้วนเวียนในทุกข์ โดยสัมมาทิฐิทำหน้าที่เป็นรากฐานที่ตัดวงจรของความหลงผิดนี้ ผ่านการรู้แจ้งอริยสัจ 4 และพัฒนาสู่ระดับโลกุตระที่นำไปสู่การดับอวิชชา (นิโรธ) บทความเน้นว่าสัมมาทิฐิไม่ใช่เพียงความเข้าใจในระดับทฤษฎี แต่เป็นปัญญาที่เปลี่ยนแปลงจิตให้หลุดพ้น และเสนอแนะให้ผู้ปฏิบัติพัฒนาสัมมาทิฐิผ่านการศึกษาพระสูตรและการเจริญสติ เพื่อบรรลุนิพพาน

คำสำคัญ : สัมมาทิฐิ, มิจฉาทิฐิ, อริยมรรค, อวิชชา, นิโรธ, สังสารวัฏ, อริยสัจ 4, อนัตตา

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะสาธิตศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Abstract

This article examines the transformative journey from micchādiṭṭhi (wrong view) to sammādiṭṭhi (right view) within the context of the Noble Eightfold Path, the Buddhist path to liberation from saṃsāra. Micchādiṭṭhi, rooted in avijjā (ignorance) and moha (delusion), serves as a fundamental obstacle that binds ordinary beings to the cycle of suffering. In contrast, sammādiṭṭhi acts as the foundation that breaks this cycle by fostering an authentic understanding of the Four Noble Truths, progressing to a supramundane (lokuttara) level that leads to the cessation of ignorance (nirodha). The article emphasizes that sammādiṭṭhi transcends mere theoretical comprehension, embodying a transformative wisdom that liberates the mind. It recommends that practitioners cultivate sammādiṭṭhi through the study of Buddhist scriptures and mindfulness practice to attain nibbāna.

Keywords: Sammādiṭṭhi, Micchādiṭṭhi, Noble Eightfold Path, Avijjā, Nirodha, Saṃsāra, Four Noble Truths, Anattā

บทนำ

ในพุทธศาสนา อริยมรรคมีองค์ 8 (มัคคังคะ 8) ถือเป็นเส้นทางหลักที่นำพาสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์แห่งสังสารวัฏไปสู่นิพพาน อันเป็นภาวะแห่งการหลุดพ้นอย่างสิ้นเชิง (Bodhi, 1994) ในบรรดาองค์ประกอบทั้งแปดของมรรคนี้ “สัมมาทิฐิ” (Right View) ได้รับการยกย่องให้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นรากฐานของการปฏิบัติธรรมทั้งปวงที่นำไปสู่ปัญญาและการดับทุกข์ ในมหาจิตตารัสกสูตรระบุว่า สัมมาทิฐิเปรียบเสมือนผู้นำของมรรคองค์อื่น ๆ โดยปราศจากความเห็นที่ถูกต้อง การเจริญสติ การกระทำ และการพัฒนาจิตย่อมคลาดเคลื่อน (Nāṇamoli & Bodhi, 1995) ดังนั้น สัมมาทิฐิจึงไม่ใช่เพียงความเข้าใจพื้นฐาน แต่เป็นประตูสู่การรู้แจ้งสัจธรรม อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติในพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม การเดินทางสู่สัมมาทิฐิไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับปุถุชน (บุคคลทั่วไปที่ยังไม่บรรลุความเป็นอริยะ) เนื่องจากจิตมักถูกรบกวนด้วย “มิจฉาทิฐิ” (Wrong View) หรือความเห็นผิด ซึ่งมีรากฐานมาจากอวิชชา (ความไม่รู้) และโมหะ (ความหลง) มิจฉาทิฐิปรากฏในรูปแบบของ

การยึดติดในอัตตา (สัkkายทิฏฐิ) และการตีความธรรมะที่บิดเบือนจากความจริง (Walshe, 1995) ความเห็นผิดนี้กลายเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการเข้าใจอริยสัจ 4 (ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และมรรค) ซึ่งเป็นหัวใจของคำสอนแห่งพระพุทธเจ้าปุณฺณที่ซึ่งจมอยู่ในมิจฉาทิฏฐิมักวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ โดยไม่สามารถมองเห็นทางออกจากวงจรแห่งทุกข์ได้

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจเส้นทางการเปลี่ยนผ่านจากมิจฉาทิฏฐิไปสู่สัมมาทิฏฐิ และการก้าวต่อไปสู่นิโรธ หรือการดับอวิชชา ซึ่งเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนาศึกษาในครั้งนี้จะวิเคราะห์ถึงลักษณะของมิจฉาทิฏฐิที่ผูกมัดสรรพสัตว์ไว้กับความหลงผิด ความหมายที่แท้จริงของสัมมาทิฏฐิในฐานะการเห็นที่ปราศจากอัตตา และบทบาทของสัมมาทิฏฐิในการนำพาจิตไปสู่การหลุดพ้นจากอวิชชาอย่างสมบูรณ์ โดยอาศัยหลักฐานจากพระไตรปิฎกและคำสอนของพระอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ การสำรวจนี้ได้มุ่งเพียงการเข้าใจสัมมาทิฏฐิในเชิงทฤษฎีเท่านั้น หากแต่หวังให้ผู้อ่านตระหนักถึงความจำเป็นของการพัฒนาความเห็นที่ถูกต้อง เพื่อก้าวข้ามความหลงผิดไปสู่หนทางแห่งนิพพาน

มิจฉาทิฏฐิ: ความเห็นผิดที่รากเหง้าของอวิชชา

ในพุทธศาสนา “มิจฉาทิฏฐิ” (Wrong View) ถูกระบุว่าเป็นหนึ่งในกิเลสพื้นฐานที่ผูกมัดสรรพสัตว์ให้จมอยู่ในสังสารวัฏ โดยปราศจากหนทางสู่การหลุดพ้น มิจฉาทิฏฐิไม่ใช่เพียงความเข้าใจที่ผิดพลาดในระดับผิวเผิน หากแต่เป็นความเห็นที่บิดเบือนจากสัจธรรมอย่างลึกซึ้ง ซึ่งขัดขวางการพัฒนาสู่สัมมาทิฏฐิและนิพพาน

1. นิยามและลักษณะ

มิจฉาทิฏฐิถูกนิยามในพระสูตรว่าเป็นความเห็นที่คลาดเคลื่อนจากความจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยึดมั่นในสิ่งที่ไม่เที่ยง (อนิจจัง) และไม่มีตัวตน (อนัตตา) ว่าเที่ยงและมีตัวตน พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงลักษณะของมิจฉาทิฏฐิในสัมมปปธานสูตร (Samyutta Nikāya) ว่าเป็นการยึดติดในอัตตาหรือ “สัkkายทิฏฐิ” (Identity View) ซึ่งหมายถึงการมองเห็นร่างกาย จิตใจ หรือส่วนประกอบใดๆ ของขันธ 5 ว่าเป็น “ตัวเรา” หรือ “ของเรา” (Bodhi, 2000) นอกจากนี้ มิจฉาทิฏฐิยังรวมถึงการเข้าใจอริยสัจ 4 อย่างคลาดเคลื่อน เช่น การมองว่าทุกข์เป็นสิ่งถาวร หรือปฏิเสธหนทางแห่งการดับทุกข์ ความเห็นผิดเหล่านี้ทำให้ปุณฺณไม่สามารถมองเห็นความจริงตามที่เป็นได้

2. ที่มาจากอวิชชาและโมหะ

รากเหง้าของมิจฉาทิฏฐิอยู่ที่ “อวิชชา” (Ignorance) และ “โมหะ” (Delusion) ซึ่งเป็นสภาวะของจิตที่ไม่รู้และหลงผิดในธรรมชาติของสิ่งทั้งปวง อวิชชาคือความไม่รู้ในอริยสัจ 4 และ

กฎแห่งเหตุและผล (ปฏิจจสมุปบาท) ขณะที่โมหะคือความมืดบอดที่บดบังปัญญา ทำให้เกิดการตีความที่ผิดเพี้ยน (Gethin, 1998) ตัวอย่างเช่น ปุณฺณอาจเชื่อว่าการแสวงหาความสุขจากกามคุณเป็นหนทางสู่ความพ้นทุกข์ หรือมองว่าการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถนำไปสู่การหลุดพ้นได้ ความหลงผิดนี้เกิดจากการที่จิตถูกครอบงำด้วยกิเลส โดยเฉพาะการยึดติดในอัตตา ซึ่งปิดกั้นการมองเห็นความจริงตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน

3.ผลกระทบในสังสารวัฏ

ผลกระทบของมิจฉาทิฐิปรากฏชัดในวงจรแห่งสังสารวัฏ ซึ่งเป็นภาวะที่สรรพสัตว์ต้องเวียนว่ายตายเกิดโดยปราศจากจุดจบ อภิธรรมปิฎกในอัมมสังคณิระบุว่า ความเห็นผิดเป็นหนึ่งในอกุศลมูลที่นำไปสู่การสะสมกรรมอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ (Rhys Davids, 1900) ตัวอย่างเช่น ผู้ที่มีมิจฉาทิฐิอาจยึดมั่นในพิธีกรรมหรือความเชื่อที่ไม่สอดคล้องกับมรรค หรือมองว่าชีวิตนี้เป็นเพียงการดำรงอยู่ครั้งเดียวโดยไม่คำนึงถึงผลของกรรม ความเข้าใจผิดเหล่านี้ทำให้จิตวนเวียนอยู่ในกิเลสและทุกข์ โดยไม่สามารถค้นพบหนทางออกได้ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบสังสารวัฏว่าเป็นมหาสมุทรแห่งทุกข์ที่ลึกซึ้งและยากจะข้ามพ้น (Walshe, 1995)

มิจฉาทิฐิจึงเป็นเสมือนโซ่ตรวนที่ผูกมัดปุณฺณไว้กับอวิชชา การก้าวข้ามจากความเห็นผิดนี้ไปสู่สัมมาทิฐิ จำเป็นต้องอาศัยการเจริญสติและปัญญา เพื่อคลายความยึดมั่นในอัตตาและมองเห็นสัจธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งจะนำไปสู่การดับอวิชชาและการหลุดพ้นในที่สุด

สัมมาทิฐิ: การเปลี่ยนผ่านจากความเห็นผิดสู่ความเห็นถูก

สัมมาทิฐิ (Right View) ถือเป็นด่านแรกและรากฐานสำคัญของอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นเส้นทางสู่การหลุดพ้นจากทุกข์ในพุทธศาสนา การเปลี่ยนผ่านจากมิจฉาทิฐิไปสู่สัมมาทิฐิไม่เพียงแต่เป็นการปรับเปลี่ยนความเข้าใจในระดับผิวเผิน หากแต่เป็นการปฏิบัติจิตให้มองเห็นสัจธรรมอย่างแท้จริง อันนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องและการดับอวิชชาในที่สุด

1. นิยามในพระสูตร

สัมมาทิฐิถูกนิยามในพระสูตรอย่างชัดเจนว่าเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องในอริยสัจ 4 ได้แก่ทุกข์ (Dukkha) เหตุแห่งทุกข์ (Samudaya) ความดับทุกข์ (Nirodha) และมรรคที่นำไปสู่ความดับทุกข์ (Maggā) ในมหาสติปัฏฐานสูตร (Dīgha Nikāya 22) พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าสัมมาทิฐิคือการรู้แจ้งถึงธรรมชาติของทุกข์ในขั้น 5 การเข้าใจถึงต้นเหตุในฐานเหตุแห่งทุกข์ การตระหนักถึงนิพพานในฐานะความดับทุกข์ และการยอมรับอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหนทางแห่งการพ้นทุกข์ (Walshe, 1995) ความเห็นที่ถูกต้องนี้มีใช้การยอมรับตามความเชื่อ แต่เป็นปัญญาที่เกิดจากการพิจารณาและเห็นตามความเป็นจริง

2. เหตุผลที่เป็นองค์แรกของอริยมรรค

สัมมาทิฐิได้รับการจัดวางเป็นองค์แรกของอริยมรรคด้วยเหตุผลที่ลึกซึ้ง ในมหาจิตตารัสกสูตร (Majjhima Nikāya 117) พระพุทธเจ้าทรงเปรียบสัมมาทิฐิเป็นผู้นำที่กำหนดทิศทางให้แก่มรรคองค์อื่น ๆ เช่น สัมมาสังกัปปะ (เจตนาที่ถูกต้อง) และสัมมาวายามะ (ความเพียรที่ถูกต้อง) (Nāṇamoli & Bodhi, 1995) หากปราศจากสัมมาทิฐิ การปฏิบัติในมรรคองค์อื่น ๆ จะคลาดเคลื่อนและไม่นำไปสู่การหลุดพ้น ตัวอย่างเช่น ความเพียรที่ปราศจากความเห็นที่ถูกต้อง อาจกลายเป็นการหมกมุ่นในกิเลสแทนที่จะเป็นการละกิเลส ดังนั้น สัมมาทิฐิจึงเป็นรากฐานที่ทำให้การเจริญธรรมทั้งหมดตั้งมั่นอยู่ในปัญญาและมุ่งสู่เป้าหมายที่แท้จริง

3. การก้าวข้ามมิจฉาทิฐิ

การเปลี่ยนผ่านจากมิจฉาทิฐิไปสู่สัมมาทิฐิเกิดจากการคลายความยึดมั่นใน “ตัวกู” (อัตตา) ซึ่งเป็นรากฐานของความเห็นผิด ตามหลักอนัตตา (Anatta) หรือความไม่มีตัวตน พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าการยึดมั่นในขั้น 5 ว่าเป็น “เรา” หรือ “ของเรา” เป็นมิจฉาทิฐิที่ผูกมัดจิตไว้กับอวิชชา (Bodhi, 1994) สัมมาทิฐิเริ่มต้นเมื่อบุคคลเริ่มเห็นความจริงตามที่เป็น (Yathābhūta) คือการรับรู้ถึงความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความทุกข์ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตน (อนัตตา) ของสิ่งทั้งปวง กระบวนการนี้มักเกิดจากการเจริญสติและการพิจารณาธรรม เช่น การสังเกตความเกิด-ดับของขั้น 5 ซึ่งนำไปสู่การปลดปล่อยจิตจากความหลงผิดในอัตตา และเปิดทางสู่การรู้แจ้งอริยสัจ 4 อย่างแท้จริง

การก้าวข้ามมิจฉาทิฐิด้วยสัมมาทิฐิไม่ใช่เพียงการเปลี่ยนความคิด แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในจิตที่นำไปสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องกับมรรค และวางรากฐานสำหรับการพัฒนาสู่การดับอวิชชาในขั้นต่อไป ดังนั้น สัมมาทิฐิในที่นี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางจากความหลงผิดไปสู่ความเห็นถูก อันเป็นหนทางสู่การหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

จากสัมมาทิฐิสู่นิโรธ: การดับอวิชชา

สัมมาทิฐิ (Right View) ไม่เพียงเป็นจุดเริ่มต้นของอริยมรรค หากแต่ยังเป็นสะพานที่นำจิตจากความหลงผิดไปสู่การรู้แจ้ง และสุดท้ายสู่ “นิโรธ” หรือการดับทุกข์และอวิชชาอย่างสิ้นเชิง ในขั้นสูงสุด สัมมาทิฐิกลายเป็นเครื่องมือที่ทำให้บุคคลก้าวข้ามจากระดับปุถุชนไปสู่ความเป็นอริยะ และบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ นิพพาน

1. สัมมาทิฏฐิระดับโลกุตตระ

สัมมาทิฏฐิสามารถแบ่งออกเป็นสองระดับตามที่ระบุในมหาจัตตาริสกสูตร (Majjhima Nikāya 117) ได้แก่ ระดับโลกียะ (Lokiya) และระดับโลกุตตระ (Lokuttara) (Ñāṇamoli & Bodhi, 1995) สัมมาทิฏฐิแบบโลกียะหมายถึงความเข้าใจที่ถูกต้องในระดับทั่วไป เช่น การตระหนักถึงกฎแห่งกรรมว่าการทำบุญนำมาซึ่งความสุข และการทำบาปนำมาซึ่งทุกข์ แม้จะเป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน แต่ความเห็นนี้ยังคงอยู่ในกรอบของโลกและไม่นำไปสู่การหลุดพ้นในทางตรงกันข้าม สัมมาทิฏฐิระดับโลกุตตระคือการเห็นที่มุ่งสู่การพ้นทุกข์อย่างสมบูรณ์ โดยเน้นการรู้แจ้งถึงอริยสัจ 4 และการปลดปล่อยจิตจากกิเลสทั้งปวง Bhikkhu Bodhi (1994) อธิบายว่า สัมมาทิฏฐิระดับโลกุตตระเกิดขึ้นในจิตของผู้ที่เข้าสู่โสดาปัตติมรรค (Stream-Entry) และพัฒนาต่อไปจนถึงการเป็นพระอรหันต์ ซึ่งเป็นการเห็นที่นำไปสู่นิพพานโดยตรง

2. การเห็นแจ้งสังขารม

สัมมาทิฏฐิที่สมบูรณ์คือการรู้แจ้งอริยสัจ 4 โดยปราศจากโมหะ (Delusion) และอวิชชา (Ignorance) ซึ่งเป็นรากเหง้าของทุกข์ในสังสารวัฏ การเห็นแจ้งนี้มีไข่เพียงความเข้าใจในเชิงทฤษฎี หากแต่เป็นปัญญาญาณ (Paññā) ที่เกิดจากการปฏิบัติและการเจริญภาวนา (Gethin, 1998) ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร (Samyutta Nikāya 56.11) พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าผู้ที่มีสัมมาทิฏฐิ สมบูรณ์จะมองเห็นทุกข์อย่างถ่องแท้ เข้าใจต้นเหตุว่าเป็นเหตุแห่งทุกข์ ตระหนักถึงนิโรธว่าเป็นการดับทุกข์ และยอมรับอริยมรรคเป็นหนทางสู่จุดจบของทุกข์ (Bodhi, 2000) การรู้แจ้งนี้ทำให้จิตปลอดจากความหลง และนำไปสู่ “นิโรธ” ซึ่งหมายถึงการดับกิเลสและอวิชชาอย่างสิ้นเชิง อันเป็นภาวะแห่งความสงบเย็นที่ปราศจากเหตุแห่งทุกข์

3. ตัวอย่างจากพระสูตร

กรณีของพระโมคคัลลานะ (Moggallāna) เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการเปลี่ยนผ่านจากมิจฉาทิฏฐิสู่สัมมาทิฏฐิและการบรรลุนิโรธ ก่อนเข้าสู่พระพุทธศาสนา พระโมคคัลลานะเคยเป็นสาวกของศาสนาอื่นและมีมิจฉาทิฏฐิจากการยึดติดในความเชื่อที่ไม่นำไปสู่การหลุดพ้น ต่อมาเมื่อได้ฟังธรรมจากพระสารีบุตรและพระพุทธเจ้า ท่านได้พัฒนาสัมมาทิฏฐิผ่านการเข้าใจอริยสัจ 4 และเจริญวิปัสสนาจนบรรลุโสดาปัตติมรรค และสุดท้ายเป็นพระอรหันต์ (Ñāṇamoli & Bodhi, 1995) การเปลี่ยนแปลงนี้แสดงให้เห็นว่าสัมมาทิฏฐิไม่เพียงช่วยให้ท่านก้าวข้ามความเห็นผิดในอดีต แต่ยังนำไปสู่การรู้แจ้งและการดับอวิชชา ซึ่งสะท้อนถึงพลังของสัมมาทิฏฐิระดับโลกุตตระในการนำไปสู่ นิพพาน

จากสัมมาทิฐิสู่นิโรธ จึงเป็นกระบวนการที่เริ่มจากการเห็นที่ถูกต้องในระดับพื้นฐาน พัฒนาสู่การรู้แจ้งสัจธรรม และจบลงด้วยการดับกิเลสทั้งปวง ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

ความสำคัญของสัมมาทิฐิในการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

สัมมาทิฐิ (Right View) ไม่เพียงเป็นจุดเริ่มต้นของอริยมรรค หากยังมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำลายวงจรแห่งสังสารวัฏ ซึ่งเป็นภาวะที่สรรพสัตว์ต้องเวียนว่ายตายเกิดในทุกข์ โดยไม่สิ้นสุด ความเข้าใจที่ถูกต้องนี้ทำหน้าที่เป็นกุญแจที่ปลดปล่อยจิตจากอวิชชาและกิเลส และนำไปสู่การหลุดพ้นอย่างแท้จริง

1. การทำลายวงจรของมิจฉาทิฐิ

สังสารวัฏมีรากฐานมาจากอวิชชา (Ignorance) ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดมิจฉาทิฐิ (Wrong View) และกิเลสอื่น ๆ เช่น โลภะ โทสะ และโมหะ อวิชชาทำให้ปุถุชนมองเห็นสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าเที่ยง และยึดมั่นในอัตตา (สัkkายทิฐิ) ซึ่งนำไปสู่การสะสมกรรมและการเวียนเกิดไม่รู้จบ (Gethin, 1998) สัมมาทิฐิเป็นจุดเริ่มต้นที่ตัดวงจรนี้ โดยการแทนที่ความเห็นผิดด้วยการรู้แจ้งถึง อริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และมรรค (Bodhi, 2000) เมื่อบุคคลพัฒนา สัมมาทิฐิ จิตจะเริ่มมองเห็นความจริงตามที่เป็น (Yathābhūta) เช่น ความไม่เที่ยง (อนิจจัง) และความไม่มีตัวตน (อนัตตา) ซึ่งนำไปสู่การคลายความยึดมั่นในกิเลส และหยุดยั้งการสร้างเหตุแห่ง สังสารวัฏในที่สุด

2. สัมมาทิฐิไม่ใช่เครื่องมือ แต่เป็นผล

สัมมาทิฐิที่แท้จริงมิใช่สิ่งที่สามารถ “ฝึกฝน” หรือใช้เป็น “เครื่องมือ” ในความหมายทั่วไป หากแต่เป็นผลที่เกิดขึ้นเองเมื่อจิตหลุดพ้นจากความหลง (โมหะ) ในอัครปสาทสูตร (Anguttara Nikāya 4.162) พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าสัมมาทิฐิในระดับโลกุตตระ (Lokuttara) เกิดขึ้นในจิตของผู้ที่เข้าสู่มรรคและผล เช่น โสดาบัน หรืออรหันต์ ซึ่งเป็นภาวะที่ปราศจากอวิชชา และกิเลส (Bodhi, 2012) แตกต่างจากสัมมาทิฐิระดับโลกียะที่อาจพัฒนาได้จากการศึกษาและการพิจารณา สัมมาทิฐิระดับสูงสุดนี้มิได้เกิดจากการบังคับหรือตั้งใจ “ชี้ทาง” หากแต่เป็นผล ธรรมชาติของการเจริญปัญญาและการละวาง ดังนั้น การมองว่าสัมมาทิฐิเป็นเพียงเข็มทิศที่นำ ทางอาจยังสะท้อนถึงความเข้าใจที่ไม่สมบูรณ์ เพราะในความเป็นจริง สัมมาทิฐิคือแสงสว่างที่ ปรากฏเมื่อความมืดแห่งอวิชชาดับลง

3. การประยุกต์เพื่อผู้อื่น

สัมมาทิฐิที่สมบูรณ์ไม่เพียงนำไปสู่การหลุดพ้นของตนเอง แต่ยังเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้บุคคลสามารถช่วยเหลือสรรพสัตว์อื่นได้อย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าทรงเน้นในพระสูตรว่า ผู้ที่ยังไม่หลุดพ้นจากกิเลสและอตัตตอไม่อาจเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่แท้ได้ (Walshe, 1995) เฉพาะผู้ที่มีสัมมาทิฐิระดับโลกุตตระ ซึ่งปราศจากการเจือปนของอตัตตอและความหลงผิด เท่านั้นที่สามารถชี้แนะผู้อื่นให้ก้าวข้ามสังสารวัฏได้ ตัวอย่างเช่น พระอรหันตอย่างพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ซึ่งหลังจากบรรลุสัมมาทิฐิสมบูรณ์แล้ว ได้กลายเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่ธรรม และช่วยเหลือผู้อื่นให้เข้าสู่มรรค (Nāṇamoli & Bodhi, 1995) การประยุกต์สัมมาทิฐิเพื่อผู้อื่น จึงต้องเริ่มจากการพัฒนาตนเองให้ถึงจุดที่จิตหลุดพ้นจากอวิชชาเสียก่อน จึงจะสามารถเกื้อกูลสรรพสัตว์ได้โดยไม่สร้างกรรมเพิ่มเติม

สัมมาทิฐิในบริบทนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ไม่เพียงเพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ตัดวงจรของมิจาทิฐิ แต่ยังเป็นผลของการปฏิบัติที่สมบูรณ์ และเป็นรากฐานของการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง

บทสรุป

เส้นทางจากมิจาทิฐิ (Wrong View) สู่สัมมาทิฐิ (Right View) เป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่สำคัญยิ่งในพุทธศาสนา มิจาทิฐิ ซึ่งมีรากฐานมาจากอวิชชา (Ignorance) และโมหะ (Delusion) เป็นความเห็นผิดที่ผูกมัดผู้คนให้วนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ โดยยึดมั่นในอตัตตอ และเข้าใจคลาดเคลื่อนจากอริยสัจ 4 (Bodhi, 2000) ในทางตรงกันข้าม สัมมาทิฐิเป็นการเห็นที่ถูกต้องที่เริ่มต้นด้วยการรู้แจ้งถึงทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และมรรค และพัฒนาสู่ระดับโลกุตตระ (Lokuttara) ซึ่งนำไปสู่ “นิโรธ” หรือการดับอวิชชาและทุกข์อย่างสิ้นเชิง (Nāṇamoli & Bodhi, 1995) การเดินทางนี้มิใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงความคิด หากแต่เป็นการปฏิบัติจิตให้หลุดพ้นจากความหลงผิดไปสู่ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งในสัจธรรม

สัมมาทิฐิไม่ใช่เพียงการเข้าใจธรรมในระดับทฤษฎีหรือการยอมรับคำสอนตามตัวอักษรเท่านั้น หากแต่เป็นการรู้แจ้ง (Paññā) ที่เกิดจากการปฏิบัติและการพิจารณาจนจิตเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในอัครคัมภีร์ปสาทสูตร (Anguttara Nikāya 4.162) ว่า สัมมาทิฐิระดับสูงสุดเป็นผลของการหลุดพ้นจากกิเลส ไม่ใช่สิ่งที่ฝึกฝนเพื่อ “ชี้ทาง” ในความหมายทั่วไป (Bodhi, 2012) การรู้แจ้งนี้ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถตัดวงจรของสังสารวัฏ ปลดปล่อยตนเองจากอวิชชา และในบางกรณี กลายเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ช่วยเหลือสรรพสัตว์อื่นให้พ้นทุกข์ได้โดยปราศจากอตัตตอ

ด้วยเหตุนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมควรมุ่งพัฒนาสมาธิภาวนาอย่างจริงจังผ่านการศึกษาพระสูตร เช่น มหาสติปัฏฐานสูตร (Dīgha Nikāya 22) และมหาจิตตารัสกสูตร (Majjhima Nikāya 117) เพื่อเข้าใจอริยสัจ 4 และหลักธรรมพื้นฐานอย่างถ่องแท้ (Walshe, 1995) ควบคู่ไปกับการเจริญสติ (Satipaṭṭhāna) ซึ่งเป็นวิธีการที่ช่วยให้จิตเห็นความจริงตามที่เป็น (Yathābhūta) และคลายความยึดมั่นในอัตตา (Gethin, 1998) การพัฒนาสมาธิภาวนาในลักษณะนี้จะนำผู้ปฏิบัติก้าวข้ามอวิชชาไปสู่ความหลุดพ้น และบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ นิพพาน อันเป็นภาวะที่ปราศจากทุกข์และความหลงอย่างสิ้นเชิง

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากหนังสือ ไม่ต้องนับหนึ่ง มั่นกนิพพานอยู่แล้ว ในหัวข้อ “อริยมรรค: สมาธิภาวนาแบบที่เราไม่เคยรู้จัก” เขียนโดย ธนน รัตนบรรณกิจ ซึ่งเป็นแหล่งที่จุดประกายความคิดและมุมมองใหม่เกี่ยวกับสมาธิภาวนาในบริบทของอริยมรรค ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบคุณต่อผู้เขียนที่ได้ถ่ายทอดแนวคิดอันลึกซึ้งนี้ อันเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการพัฒนาบทความฉบับนี้ นอกจากนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณปัญญาประดิษฐ์ (AI) Grok 3 ที่พัฒนาโดย xAI ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการช่วยวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียบเรียงเนื้อหาให้มีความสมบูรณ์และสอดคล้องกับหลักวิชาการ

เอกสารอ้างอิง

- Bodhi, B. (1994). The noble eightfold path: The way to the end of suffering. Buddhist Publication Society.
- Bodhi, B. (Trans.). (2000). The connected discourses of the Buddha: A translation of the Saṃyutta Nikāya. Wisdom Publications.
- Bodhi, B. (Trans.). (2012). The numerical discourses of the Buddha: A translation of the Aṅguttara Nikāya. Wisdom Publications.
- Gethin, R. M. L. (1998). The foundations of Buddhism. Oxford University Press.
- Ñāṇamoli, B., & Bodhi, B. (Trans.). (1995). The middle length discourses of the Buddha: A translation of the Majjhima Nikāya. Wisdom Publications.
- Rhys Davids, C. A. F. (Trans.). (1900). A Buddhist manual of psychological ethics: Being a translation of the Dhammasaṅgaṇī. Pali Text Society.

Walshe, M. (Trans.). (1995). The long discourses of the Buddha: A translation of the Dīgha Nikāya. Wisdom Publications.